Редакційна колегія:

БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії НАН України;

ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;

ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника "Україна дипломатична";

ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

КОППЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України,член-кореспондент НАН України, директор Інституту законодавства Верховної Ради України;

КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, директор Інституту європейських досліджень НАН України;

КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом Інституту історії України НАН України;

ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

МИКИТЕНКО Є.О.,
Спеціальний Представник України з питань Близького Сходу та Африки;

ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Української академії політичних наук;

ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;

ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України протокол № 5 від 28.03.2012 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся Савчин, Галина Яворська, Валерій Гришаков.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2012, № 4. Виходить щомісяця.
Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка".
Тираж 1000 примірників.
Відпускна ціна редакції – 20 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:
1 стор. – малюнок "Без кордонів" Ігоря Кийка (Казахстан). Міжнародна виставка карикатур "Футбол об'єднує нас". Спільний проект фестивалів "Карлюка" (Полтава) та "Гоголь-фентезі"(м. Херсон, Україна)
2 стор. – репродукція картини Галини Москвітіної "Outside series 09"

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Чим є наш дім? Насправді, це не тільки споруда, яка гарантує нам тепло взимку і літню прохолоду. Дім – це сукупність духовного і матеріального контекстів, це приміщення, сповнене речами, думками, світлом, звуками і настроями, народженими його мешканцями. Чим є наша країна? Віддзеркаленням наших сподівань і мрій. Зрештою, про що мріємо, те й маємо. І відповідно – отримаємо. Гегель реалізацію абсолютного Духа знайшов у державній системі. Хайдеггер побачив свою істину в мистецтві. Напевно, кожен із них був правий по-своєму. Оскільки кожен будував свій Дім.

Нещодавно мені подарували одну притчу, якою хочу поділитися з нашими читачами. У ній ідеться про чоловіка, який після смерті потрапив на Суд Божий. Тривалий час дивився на нього Господь із здивуванням і задумливо мовчав. Не витримав чоловік і запитав Господа:

– Що з долею моєю? Чому ти мовчиш? Я ж заслуговую на Царство Небесне. Адже я так страждав! – із гідністю заявив він.

– Відколи страждання почало вважатися заслугою? – здивувався Бог.

– Я вдягав волосяницю, я носив путу, – твердила людина, – я вкушав висівки і сухий горіх, не пив нічого, окрім води, не торкався жінок. Я виснажував себе постом і молитвами...

– Я розумію, що ти страждав, – відповів Бог, – але навіщо?

– В ім'я слави Твоєї, – не роздумуючи відповів чоловік.

– Добра у мене слава виходить, – сумно посміхнувся Господь. – Отже, в ім'я слави моєї люди голодують, одягають на себе дрантя і відмовляються від радощів кохання!

– То що буде із подальшою долею моєю? – нагадав про себе чоловік.

– Знаєш, перед тобою тут був тесляр. Усе своє життя він будував для людей житло – і в спеку, і в морози. Він часто потрапляв молотком по своїх пальцях і від того страждав. Але все ж таки будував, будував і будував. І отримував за це чесно зароблену платню.

А де ж той будинок, який звів ти?!!

Читаймося!

Шановні передплатники!

Державне підприємство по розповсюдженню періодичних видань «Преса» сповіщає Вас про те, що з 10 квітня розпочалася передплата на українські та зарубіжні періодичні видання на II півріччя 2012 року.

Оформити передплату можна за «Каталогом видань України» та за «Каталогом видань зарубіжних країн» у будь-якому поштовому відділенні України, а також скориставшись послугою «Передплата ON-LINE» на корпоративному сайті підприємства www.presa.ua. Віднині розраховуватися за передплачені видання можна за допомогою платіжних карток Visa та MasterCard. Розрахунок можна також здійснити через систему Webmoney або оплативши в банку сформований на сайті рахунок.

ЗМІСТ

5 «Привернути увагу до ролі Шевченка, не тільки історичної, а й у сучасному світі» – Костянтин Грищенко

УКРАЇНА І СВІТ: 20 РОКІВ ВЗАЄМНОГО ВІДКРИТТЯ

6 В Україні маємо постійно зростаючу італійську присутність

9 Українсько-болгарські відносини: погляд у майбутнє

14 Таджикистан і Україна: 20 років відносин довіри та взаєморозуміння

ЕКОНОМІКА

18 З чого розпочинається імідж Батьківщини

ПОЛІТИКА

22 Стратегічне партнерство України в «глокальному» світі: у пошуках далекосхідної складової

25 «Бульбашки» світової економіки та українські перспективи

26 Лобізм у США – досвід для України

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

30 І знову «війна»?

34 Азавад: омріяний міраж чи геополітична реальність?

БЕЗПЕКА

38 Кіберзброя: проблеми та перспективи протидії кіберзлочинності

41 Сектор безпеки України і культура безпеки

ДИПЛОМАТІЯ

44 Стан і перспективи співробітництва України з Іраном в економічній сфері на початку XXI століття

ДОСЛІДЖЕННЯ

48 Гнучка дипломатія Туреччини: від геополітичного балансування до зміцнення регіональних лідерських позицій

ІСТОРІЯ

52 На чолі зовнішньополітичного відомства Української РСР: перші кроки

5 o`clock

56 Вік досягнень і амбітних планів

КУЛЬТУРА

60 Натхнення є!

62 «Футбол об'єднує нас» – очима карикатуристів

«Привернути увагу до ролі Шевченка, не тільки історичної, а й у сучасному світі» – *Костянтин Грищенко*

Президент України Віктор Янукович підписав листи до керівництва ООН та ЮНЕСКО з проханням оголосити 2014 рік Міжнародним роком Тараса Шевченка. Про це Глава держави заявив на засіданні Громадської гуманітарної ради.

«Безперечно, ми всі розуміємо, щоб ці надзвичайно авторитетні організації почули голос України, необхідна зараз велика пропагандистська і лобістська кампанія, яка б досягла тієї мети, яку ми ставимо», – наголосив президент.

На переконання Віктора Януковича, МЗС, дипломатичні відомства, видатні представники національної еліти, наші друзі у світі та посли країн, історія яких тісно пов'язана з іменем Шевченка, повинні сприяти Україні в досягненні цієї мети. У цьому контексті президент подякував послам Росії, Казахстану, Литви, Польщі за те, що вони з розумінням поставилися до важливості для України святкування 200-річчя Кобзаря.

Президент наголосив: осмислення та планування двохсотрічного ювілею Кобзаря повинно нагадати всім нам, що українці – великий народ, чий внесок у світову культуру та науку є беззаперечним і визнаним.

«Переступаймо через нав'язувані нам комплекси, перемагаймо самих себе, пам'ятаймо – нам є чим пишатись у минулому, нам є на основі чого проектувати наше самодостатнє майбутнє», – зазначив Глава держави.

Міністр закордонних справ Костянтин Грищенко у своїй доповіді поінформував про план заходів МЗС щодо відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка.

За словами глави зовнішньополітичного відомства, відповідні програми розробляють усі посольства та диппредставництва України у світі. Зокрема, йдеться про проведення Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка спільно з Інститутом літератури НАНУ та Московським держуніверситетом ювілейної конференції «Шевченко і Москва», а також проведення телемосту «Останнім шляхом Кобзаря».

Також у планах МЗС України – створення документального фільму «Шевченко у Москві» та проведення XIV міжнародного семінару «Шевченківські читання» у Санкт-Петербурзькому державному університеті. «Йдеться про культурно-мистецькі заходи та про заходи зі спорудження і збереження об'єктів, пов'язаних з ім'ям Тараса Шевченка», – зазначив міністр.

Принципово важливим кроком у контексті Кобзаревого ювілею К. Грищенко назвав Шевченківську міжнародну конференцію в рамках ООН. Він додав, що йдеться про захід, який організовуватиметься Україною разом з українськими громадськими організаціями США та інших країн.

Міністр також додав, що кожне диппредставництво України має провести тематичні лекції з нагоди 200-річчя Т. Шевченка, опублікувати відповідні тематичні матеріали в періодичних виданнях країн свого перебування тощо. У деяких країнах (США, Китай), зазначив К. Грищенко, досягнуто домовленостей про видання зібрань творів Тараса Шевченка.

«Головне – привернути увагу до ролі Шевченка, не тільки історичної, а й у сучасному світі», – наголосив Міністр закордонних справ України.

У свою чергу директор Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАНУ Микола Жулинський наголосив на необхідності завершення роботи з видання шеститомної Шевченківської енциклопедії. «Це унікальний проект», – наголосив він.

Генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка Дмитро Стус висловив переконання, що починати роботу з упорядкування спадщини Кобзаря потрібно з формування повної бази даних – «з того всього, що зроблено нашим народом з увічнення пам'яті Шевченка і з оцифрування всього, що написав, намалював Шевченко – всього, що з ним пов'язано».

Голова Черкаської облдержадміністрації Сергій Тулуб під час засідання доповів про те, що вже відреставровано приміщення будинку-музею Т.Г. Шевченка та оновлено його експозицію, відреставровано могилу та пам'ятник Кобзаря, виконано схилоукріплювальні роботи на території верхнього парку Чернечої гори та завершено першу чергу реконструкції нижнього. Крім того, в Каневі відремонтовано частину доріг, побудовано туристичний комплекс.

Учасники засідання з розумінням поставилися до слів Президента України про те, що для нас найважливіше – яким чином будемо просувати у світі визначальну дату 200-річчя визначного письменника, про її світовий контекст на ювілейній карті. Ця велика робота має стати переконливим доказом того, що Україна і наш народ повернулися в коло найбільш цивілізованих народів світу як рівні серед рівних і гідні серед гідних.

Інф. «З.С.»

В Україні маємо постійно зростаючу італійську присутність

Італія визнала незалежність України 28 грудня 1991 року. Дипломатичні відносини встановлено 29 січня 1992 року. Поглиблення взаємодії між Україною та Італією, яка є одним із найвпливовіших членів світового співтовариства та сьомою промислово розвиненою державою світу, істотно сприяє зміцненню міжнародних позицій нашої держави, зокрема, в європейському політичному просторі. Зі свого боку, офіційний Рим усвідомлює стратегічну важливість геополітичного становища України та її зростаючу роль у забезпеченні безпеки на європейському континенті. Про перспективи українсько-італійських відносин, гуманітарну й економічну співпрацю та футбол – у ексклюзивному інтерв'ю Надзвичайного і Повноважного Посла Італійської Республіки в Україні Фабріціо Романо журналові «З.С.»

«З.С.»: Італія й Україна відзначили ювілейну дату – двадцятиріччя встановлення дипломатичних відносин. Яким є головний підсумок співробітництва?

Фабріціо Романо: На мою думку, найважливіший результат полягає в тому, що дві країни краще познайомились одна з одною. В Італії є дуже численна українська громада, що відома як спільнота миролюбних, працьовитих людей, і звичайно ж, кваліфікованих спеціалістів. Іншим вагомим результатом нашої співпраці є те, що в Україні маємо постійно зростаючу італійську присутність, особливо в торговельно-економічній сфері. Вважаю, що це важливий результат, якому сприяли дипломатичні та політичні відносини між двома державами.

Фабріціо Романо 15 березня цього року вручив вірчі грамоти Президенту України Віктору Януковичу

Коли подорожую Києвом (уже протягом трьох місяців перебуваю тут), приємно дивує той факт, що величезна кількість підприємств міста мають контакти з Італією. Ідеться не лише про солідні ресторани. Я звертаю увагу на крамниці моди, меблеві магазини, маркети побутової техніки і бачу зв'язок з Італією, від назви закладу до асортименту виробів. Це, на мою думку, є найкращим свідченням спільних досягнень протягом останніх 20 років, якщо не заглиблюватися в технічні аспекти.

«З.С.»: Пане Посол, Ви згадали про українську громаду в Італії. Відомо, що значна кількість українських заробітчан перебуває в Італії нелегально. Яким є ставлення до них італійців?

Фабріціо Романо: Що стосується покоївок, маю зазначити, що ставлення до них завжди було більш ніж позитивним. Це освічені люди, які приїздять до Італії виконувати надзвичайно цінну роботу. Щодо нелегальних мігрантів, то на сьогодні мені не відома їх загальна кількість. Безумовно, коли йдеться про осіб, які перебувають на території країни нелегально, то ставлення владних структур до них є критичним саме через їхній статус, а не через національність. Але українці відомі в Італії не лише як наймані працівники, а ще й як бізнесмени, які вкладають кошти в нашу економіку. Я особисто хотів би зробити свій внесок не тільки в зростання обізнаності італійців стосовно України, а також налагодити співпрацю між нашими країнами на рівні бізнес-проектів.

«З.С.»: Які пріоритети двосторонньої співпраці визначено на наступне десятиріччя?

Фабріціо Романо: Наші пріоритети легко визначити, але важко реалізувати. До них належать: зміцнення політичного діалогу, партнерських відносин між Італійською Республікою та Україною як на двосторонньому, так і на міжнародному рівнях; розвиток торговельно-економічних відносин шляхом, по-перше, інтерналізації

підприємницького сектору у вашій країні, щоб якомога більше італійських підприємств приходило працювати сюди, по-друге, шляхом сприяння українським інвесторам в ознайомленні з Італією та її можливостями, по-третє, посилення, наскільки це можливо, каналів культурного зв'язку між нашими країнами, з університетського рівня до сфери мистецтва, музики, літератури, кіно; сприяння процвітанню в усіх сферах відповідно до потенціалу. Тобто, поглиблювати зв'язки між нашими країнами, які досягли рівня, що може вважатися дуже позитивним, але далеким від вичерпного. Адже йдеться про дві великі європейські країни з дуже давньою історією, певними відмінностями, однак дуже подібні та особливо зацікавлені одна в одній.

«З.С.»: Пане Посол, які Ви бачите можливості двосторонньої культурно-гуманітарної співпраці між нашими державами на нинішньому етапі?

Фабріціо Романо: Культурно-гуманітарну сферу визначив би як стратегічну у двосторонній співпраці. Їй я завжди надавав особливого значення, працюючи як у складі Центрального апарату Міністерства закордонних справ Італії, так і перебуваючи в якості Посла в інших державах. В Україні є величезний інтерес до італійської культури, очікування того, що вона зможе стати поширеною, популярною та близькою для кожного українця. Саме тому з часу прибуття до України намагаюся поглибити ті канали, через які здійснюється культурний обмін між нашими країнами. Нині Посольство перетворилося на точку з'єднання між Італійським інститутом культури та усіма, хто хоче краще її пізнати.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте рівень двостороннього економічного співробітництва?

Фабріціо Романо: Показники двосторонньої торгівлі зростають, і це той чинник, що посилює наш оптимізм. Намагатимемося, наскільки це від нас залежить, щоб двосторонні торговельні показники між Італією та Україною мали змогу рухатися по наростаючій.

«З.С.»: Чи можна сьогодні стверджувати, що Європа подолала найважчий етап фінансової кризи? Як це вплинуло на ситуацію в Італії?

Фабріціо Романо: Як ви знаєте, нинішні конкретні результати в Італії дають підстави сподіватися, що кризу справді буде подолано. Потрібно пам'ятати, що йдеться про кризу фінансового характеру. На щастя, Італія має міцну економічну базу і здатна протистояти тривалим кризовим явищам. Не слід забувати, що серед багатьох позитивних аспектів італійської економіки є те, що ми – друга країна після Німеччини в Європі за показниками експорту. На мою думку, є суттєві підстави для оптимізму. Звичайно, все ще залишаються проблеми, які необхідно подолати, особливо у площині державних фінансів, але, переконаний, найтяжча стадія кризи вже позаду.

«З.С.»: Нещодавно в Італії відбулася зміна уряду. Що нового додав уряд Маріо Монті у сферу закордонних справ?

Фабріціо Романо: Зазвичай, коли змінюються уряди в таких країнах, як

Італія, зовнішня політика зазнає найменших змін. Після Другої світової війни і дотепер Італія вважається державою, чия зовнішньополітична лінія повністю збігається із загальною лінією Європейського Союзу, НАТО, ООН. Тобто, відповідає очікуванням суб'єктів, на яких вона більшою мірою спрямована.

«З.С.»: Пане Посол, Італія вже тривалий час є членом Північно-Атлантичного альянсу та Європейського Союзу. Який досвід проведення реформ Україна могла б запозичити в Італії?

Фабріціо Романо: Передусім, хочу зазначити, що саме в цій сфері у нас налагоджена співпраця, що має відчутний прогрес. Звичайно, Україна може розглядати Італію як партнера, котрий здатен зробити свій внесок у процес проведення реформ і адаптації українського законодавства до європейських норм, що ми й робимо не один рік, маючи бажання продовжувати цю співпрацю й надалі.

«З.С.»: Ваша місія в Україні розпочалася напередодні визначної спортивної події – чемпіонату Європи з футболу. Чи цікавитеся Ви цим видом спорту?

Фабріціо Романо: Я вболіваю за італійську націо-

Голова Верховної Ради України Володимир Литвин 3 квітня зустрівся з новопризначеним Надзвичайним і Повноважним Послом Італійської Республіки в Україні Фабріціо Романо. У ході розмови Ф. Романо зазначив, що особисто звертався до керівництва МЗС Італії з проханням про призначення його Послом саме в Україні, до якої він має особливу симпатію. А його улюбленими письменниками є українці М. Гоголь та М. Булгаков

Ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка академік Леонід Губерський 15 лютого прийняв Надзвичайного і Повноважного Посла Італійської Республіки в Україні Фабріціо Романо

нальну команду з футболу. А проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу в Україні вважаю дійсно вдалим моментом для початку моєї місії тут.

«З.С.»: Як відомо, після того, як УЄФА обрала для проведення фінальних матчів ЧЄ-2012 міста України та Польщі, віддавши їм перевагу перед пропозиціями, зокрема, Італії, настрої італійських уболівальників були доволі негативними. Чи не впливатимуть вони на відносини між нашими країнами?

Фабріціо Романо: Безумовно, ні. Гадаю, що сьогодні всі інтереси та мотивація сконцентровані на тому, щоб допомогти Польщі й Україні у проведенні цього спортивного свята. Ми не зациклюємося на минулому, а концентруємося на нинішньому та майбутньому.

Інтерв'ю провів слухач Дипломатичної академії України при МЗС України Володимир ЛИВИНСЬКИЙ

Шостий спільний звіт про співпрацю ЄС та України у енергетичній галузі

22 березня у Брюсселі був підписаний шостий спільний звіт про енергетичну співпрацю між ЄС та Україною. Документ підписано у рамках реалізації положень Меморандуму про порозуміння між ЄС та Україною щодо співробітництва в енергетичній галузі. Він окреслює прогрес, який був досягнутий у енергетичних відносинах між ЄС та Україною від жовтня 2010 року.

Меморандум визначає спільну стратегію поступової інтеграції енергетичного ринку України у ринок ЄС. Він складається із дорожніх карт, що охоплюють двосторонню співпрацю у таких сферах: ядерної безпеки; інтеграції ринків електроенергії та газу; безпеки енергопостачань та транзиту вуглеводнів; вугільного сектору; енергоефективності та відновлюваних джерел енергії.

У рамках дорожньої карти з ядерної безпеки сторони зазначили, що, зважаючи на аварію на АЕС «Фукусіма-1» у Японії, Україна провела незаплановані «стрес-тести» щодо рівня безпеки своїх АЕС. Також з нагоди 25-річчя з дня катастрофи на Чорнобильській АЕС була проведена Донорська конференція. Україна та організатори конференції (зокрема, Європейська Комісія) домовилися про надання Києву фінансової допомоги у розмірі 740 млн. євро. Основне призначення коштів – завершення виконання проектів на Чорнобильській АЕС.

У контексті дорожньої карти з інтеграції ринків електроенергії та газу сторони відзначили набуття Україною, у лютому 2011 року, повноправного членства у Енергетичному співтоваристві. Також вони підкреслили, що Київ почав виконувати деякі свої зобов'язання у рамках Співтовариства. Зокрема, згадується про початок відкриття українського газового ринку з метою повного завершення цього процесу до 2015 року.

У дорожній карті з безпеки енергопостачань і транзиту вуглеводнів підкреслюється важливість та невідкладність прогресу у модернізації української газотранспортної системи. Також зазначається, що модернізація ГТС – пріоритет співпраці між ЄС та Україною в енергетичному секторі.

У рамках дорожньої карти зі співпраці у вугільному секторі приділяється особлива увага затвердженню у червні 2011 року генерального плану щодо реструктуризації вугільної промисловості України протягом 2012-2017 років. У контексті дорожньої карти з енергоефективності та відновлюваних джерел енергії сторони відзначили заходи, яких вжила Україна з метою покращення ситуації у цій сфері.

Українсько-болгарські відносини: погляд у майбутнє

Микола БАЛТАЖИ,
Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Болгарія

Новітня історія взаємин між Україною та Республікою Болгарія розпочинається проголошенням незалежності Української держави як втілення багатовікової мрії українців про свободу, а також наступним визнанням України як повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Уже на четвертий день після проведення Всеукраїнського референдуму щодо незалежності, 5 грудня 1991 р., Болгарія однією з перших визнала незалежну Україну, а 13 грудня міністри закордонних справ підписали Протокол про встановлення дипломатичних відносин.

У скріпленому в Софії 5 жовтня 1992 р. підписами першого Президента України Л.М. Кравчука та першого демократично обраного Президента Болгарії Ж. Желева Договорі про дружбу і співробітництво між Україною та Болгарією зафіксовано, що обидві країни «розвиватимуть відносини дружби, довір'я і співробітництва на основі принципів суверенної рівності, незастосування сили чи загрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності держав, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, поважання прав людини і основних свобод, рівноправності і права народів розпоряджатися своєю долею, співробітництва між державами і сумлінного виконання міжнародних зобов'язань».

У рейтингу зовнішньополітичних пріоритетів України Болгарія – один із ключових партнерів у регіоні Чорного моря та Південно-Східної Європи. Це зумовлено як вигідним геополітичним розташуванням цієї країни, її членством у ЄС, близькістю інтересів двох країн у Чорноморському та Придунайському регіонах, що відкриває широкі можливості для розвитку співробітництва в галузі економіки, енергетики, туризму тощо, так і досвідом успішної практичної співпраці протягом останніх двадцяти років. Не менш важливими є такі чинники, як: споріднене слов'янське походження українського та болгарського народів, етнічна, мовна і релігійна близькість, а також взаємна симпатія і приязнь, що походять від спільності історичної долі, багатовікових дружніх зв'язків у духовному, культурному, економічному і громадсько-політичному житті та проживанням в Україні найбільшого контингенту болгарської діаспори.

Договір про дружбу став фундаментом інституціалізації та розбудови двосторонніх відносин, які, серед іншого, відзначалися створенням належної договірно-правової бази співробітництва. Наразі вона включає 89 чинних документів, у т.ч. 9 міждержавних, 32 міжурядових та 48 міжвідомчих, що регламентують розвиток взаємовигідної партнерської співпраці в усіх сферах діяльності – політичній, торговельно-економічній, військово-технічній, культурно-гуманітарній тощо. Ведеться постійна робота щодо подальшої розбудови та вдосконалення договірно-правової бази.

Своєрідним двигуном секторального співробітництва є плідний розвиток двостороннього політичного діалогу, насамперед на вищому рівні. Актуальні питання українсько-болгарських відносин і міжнародного та регіонального співробітництва були предметом обговорення в ході зустрічі Президента України В. Януковича з Президентом Болгарії Г. Пирвановим в Астані в рамках саміту ОБСЄ. Обрання Р. Плевнелієва Главою Болгарської держави та його привітання з боку Президента України із запрошенням відвідати нашу країну створює можливості для активізації політичного діалогу на вищому рівні, який останнім часом не вирізнявся належною динамікою. Це також дасть змогу значно розширити практичну співпрацю в різних сферах, насамперед, економічній.

Запланований на травень 2012 р. офіційний візит у Болгарію Міністра закордонних справ України К.І. Грищенка покликаний повернути цей діалог у належне русло, наповнити двосторонні відносини конкретним прагматичним змістом, а також надати поштовх механізмові проведення консультацій, що відбуваються на постійній основі між МЗС України та РБ з широкого спектра питань двосторонніх відносин, міжнародної та регіональної проблематики: політичного діалогу на всіх рівнях економічного,

культурно-гуманітарного співробітництва, консульсько-правових питань, європейської інтеграції, політико-безпекової тематики, співпраці в рамках міжнародних і регіональних організацій і структур тощо.

Важливим елементом двостороннього політичного діалогу є розвиток міжпарламентських зв'язків, у рамках яких відбувається регулярний обмін думками щодо внутрішньополітичної й економічної ситуації в наших країнах, законодавчої діяльності та синхронізації національного законодавства з європейським, розвитку культурно-гуманітарних відносин та інших питань.

Офіційний візит Голови Народних Зборів РБ Ц. Цачевої в Україну (вересень 2010 р.) надав імпульс міжпарламентському співробітництву, у якому роль своєрідного моста відіграють групи дружби. Відтак, візит делегації Групи міжпарламентських зв'язків з Болгарією Верховної Ради України, що відбувся 27-30 березня ц.р., та зустрічі з керівництвом Народних Зборів РБ стали логічним розвитком двосторонніх міжпарламентських контактів. На особливу увагу заслуговує проведений у рамках візиту в стінах болгарського парламенту діалог, присвячений 20-річчю встановлення дипломатичних відносин між Україною та Болгарією. Захід, організований Посольством України в РБ спільно з Атлантичним клубом Болгарії на чолі з його президентом С. Пасі, відкрив заступник Голови Народних Зборів РБ Г. Пірінські, а в дискусії взяли участь Президент Болгарії (1990-1997 рр.) Ж. Желев, голови парламентських груп дружби О. Плотніков і П. Дімітров, представники дипломатичних і бізнесових кіл країни перебування.

Широкі можливості містяться в налагодженні співпраці на рівні профільних комітетів і комісій Верховної Ради України та Національних Зборів РБ, зокрема, у закордонних справах, питаннях європейської інтеграції, внутрішньої безпеки тощо. Окрім цього, парламентська складова двосторонніх відносин посилюється шляхом проведення постійного діалогу з національними делегаціями Болгарії в ПАРЄ, ОБСЄ, НАТО, ОЧЕС, а також із депутатами Європейського парламенту.

Розглядаючи Україну як європейського партнера, який має належний економічний, науково-технічний і культурний потенціал, що активно використовується в рамках реалізації проголошення керівництвом держави курсу на реформи і модернізацію, болгарська сторона з урахуванням власного досвіду об'єктивно зацікавлена в європейській інтеграції нашої держави. Відтак, Софія підтримує євроінтеграційні прагнення Києва, водночас наголошуючи на важливості дотримання ним європейських демократичних цінностей. З огляду на це, представниками парламентських, урядових, політичних та експертних сил було підтримано завершення до кінця 2011 р. переговорів щодо укладення Угоди про асоціацію і створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, а також її парафування 30 березня цього року.

Попри чутливість питання візової лібералізації, особливо для країни, яка ще не приєдналася до Шенгенської угоди, РБ підтримує подальший розвиток безвізового діалогу Україна – ЄС, ураховуючи не в останню чергу інтереси болгарського бізнесу, інтенсивний розвиток туризму, а також прагнення болгарської діаспори в нашій державі, як і усіх українців, вільно подорожувати Європою.

Болгарія вітає й розвиток партнерських відносин нашої країни з НАТО, відзначаючи зусилля української сторони, спрямовані на підтримку високого рівня діалогу та продовження співпраці з Альянсом у різних сферах. Особливо вітається виконання Україною в повному обсязі досягнутих домовленостей і раніше взятих зобов'язань перед НАТО.

Конструктивною є співпраця між нашими країнами в рамках міжнародних і регіональних організацій. Яскравим прикладом, зокрема, є успішне використання інституту взаємної підтримки в ООН та інших міжнародних організаціях.

Варто відзначити підтримку урядом РБ головування України протягом 2011 р. в Комітеті міністрів Ради Європи. Болгарія також підтримала ідею головування нашої країни в ОБСЄ у 2013 р. та сигналізувала про готовність поділитися досвідом головування в цій міжнародній організації у 2004 р. і надати необхідну консультативну допомогу. Дипломатичний інститут МЗС Республіки Болгарія висловив готовність організувати у себе навчання українських дипломатів. Також є домовленість про виступ у першій половині 2012 р. в Дипломатичній академії України при МЗС України президента Атлантичного клубу, екс-міністра закордонних справ РБ С. Пасі.

Як Чорноморські держави, Україна та Болгарія розвивають співпрацю в рамках ОЧЕС, що вирізнялася особливою результативністю під час головування РБ (листопад 2009 – травень 2010 рр.), коли Болгарія виступила з низкою конкретних пропозицій. Прикладами успішної співпраці, зокрема, є проведення в м. Одеса в листопаді 2009 р. Міжнародної конференції з безпеки і співробітництва в регіоні Чорного моря та участь представників України в

заходах, які проводили робочі органи ОЧЕС. У рамках засідання 37-ї сесії Генасамблеї ПАЧЕС, що пройшла в Києві 30 червня – 2 липня 2011 р., болгарська сторона підтримала кандидатуру К.О. Третяка на посаду Генерального секретаря ПАЧЕС, а українська – С. Крайчева на посаду його заступника. Певні можливості відкриваються й у контексті поглиблення взаємодії між ОЧЕС та ЄС як невід'ємної частини загальноєвропейського співробітництва у сферах економіки, енергетики, транспорту, науки та охорони навколишнього середовища, що спрямоване на координацію співпраці різних організацій і форматів. З огляду на опрацювання Чорноморської стратегії ЄС важливим є врахування інтересів України та інших держав регіону – нечленів Євросоюзу.

У регіональному контексті здійснюється українсько-болгарський діалог у рамках реалізації Дунайської стратегії ЄС, а також проектів Центральноєвропейської ініціативи, враховуючи головування України в ЦЄІ у 2012 році.

Болгарія – це головний зовнішньоекономічний партнер України на Балканах. Основним індикатором розвитку торговельно-економічних відносин за минулі двадцять років є нарощування обсягів взаємного товарообігу. Якщо цей показник у 1991-1992 рр. не перевищував 80-100 млн. дол., то у 2000 р. він зріс до 400,2 млн. дол., а у 2008 р. сягнув рекордного рівня – 1,5 млрд. доларів. Попри негативний вплив світової фінансово-економічної кризи, з 2010 р. окреслилася позитивна тенденція поступового відновлення та зростання продажу товарів і послуг. За даними Держкомстату України, якщо у 2009 р. загальний обсяг реалізованих товарів і послуг становив 596,8 млн. дол., то у 2010 р. – 716,1 млн. доларів. При цьому український експорт товарів у РБ становив 450,9 млн. дол. (збільшення на 14% порівняно з 2009 р.), а імпорт – 217,9 млн. дол. (на 43,6 %). Україна продовжує зберігати позитивне сальдо у торгівлі з Болгарією, яке у 2010 р. досягло 233 млн. доларів.

У 2011 р. товарообіг між нашими країнами становив 1,025 млрд. дол., у т.ч. експорт – 755,4 млн. дол. (збільшення порівняно з відповідним періодом 2010 р. на 67,7 %), а імпорт – 269,7 млн. дол. (на 23,7%). З урахуванням наданих послуг загальний обсяг товарообороту становив 1,083 млрд. доларів.

Створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі України з ЄС об'єктивно сприятиме динамізації торговельно-економічних відносин між нашими країнами, не в останню чергу завдяки відкриттю внутрішніх ринків для низки товарних груп, відміні мита на експорт-імпорт окремих товарів, поліпшенню умов для створення нових інноваційних підприємств тощо. Важливим заходом у контексті презентації високотехнологічної продукції українських виробників у Болгарії та регіоні Південно-Східної Європи стане участь України як співорганізатора у Пловдівській міжнародній технічній виставці (вересень 2012 р.).

Інший знаковий показник українсько-болгарських торговельно-економічних відносин – це рівень взаємних інвестицій. Станом на 1 січня 2012 р. в економіку України інвестовано 23 млн. дол., хоча реально обсяг інвестицій є значно більшим. За даними Болгарського Народного банку, на 1 січня 2011 р. загальна сума українських інвестицій в економіку РБ становила 17,1 млн. євро.

Нині в Україні діють майже 200 підприємств за участю болгарського капіталу та 67 представництв болгарських компаній. У РБ зареєстровано 63 представництва українських підприємств, фірм і компаній, зокрема «Аеросвіт», «Українське дунайське пароплавство» тощо. Окрім цього, діє 81 спільне підприємство за участю українського капіталу.

Активні зусилля уряду України, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату, що передбачає застосування до іноземних інвесторів фактично національного режиму інвестиційної діяльності, дали змогу суттєво підвищити обсяг і питому вагу іноземних інвестицій. Приклади успішної діяльності на українському ринку таких болгарських компаній, як: «Пріста ойл», «Каолін» та ін., а також їхні наміри реалізувати нові проекти в різних регіонах України свідчать про привабливість і перспективність інвестиційної складової торговельно-економічних відносин.

Утім, аналізуючи сучасний стан торговельно-економічного й інвестиційного співробітництва між Україною та РБ, варто відзначити, що нинішня картина далека від потенційних можливостей наших країн. У цьому контексті перспективним є залучення болгарських інвестицій і досвіду до реформування сектору енергетики (передусім, модернізації української ГТС), сільського господарства, використання спортивних об'єктів та інфраструктури після проведення Євро-2012. Невичерпним для плідної співпраці є потенціал українських і болгарських регіонів. Наприклад, існує інтерес до здійснення з боку РБ інвестицій у місця компактного проживання українських болгар в Одеській області.

Подальшому розвиткові торговельно-економічних відносин між нашими країнами та запровадженню системного підходу до цієї важливої сфери співпраці сприятиме створення Болгарсько-української індустріальної палати

(БУІК), покликаної об'єднати під одним дахом наявну інформацію, пропозиції, контакти і зусилля підприємців і компаній двох країн на шляху опрацювання та реалізації конкретних інтересів і проектів як в Україні, так і Болгарії.

У контексті проведення керівництвом України курсу на реформи і модернізацію важливим елементом двостороннього діалогу та співпраці є вивчення досвіду РБ у демократичній трансформації суспільства, проведенні економічних і соціальних реформ, а також інтеграції в ЄС. Це – один із головних предметів обговорення під час візитів на міжурядовому, відомчому й експертному рівнях. Зокрема, у травні 2011 р. українська делегація на чолі з Віце-прем'єр-міністром, Міністром соціальної політики України С.Л. Тігіпком відвідала Болгарію з метою вивчення досвіду країни в реформуванні пенсійної системи. Згідно з досягнутою в рамках візиту домовленістю, колишній Віце-прем'єр-міністр економіки РБ Л. Шулева надає на постійній основі консультації уряду України з питань проведення адміністративної реформи.

Обмін досвідом конституційного розвитку у двох країнах був основною темою обговорення в ході візиту до РБ Голови Конституційного Суду України А.С. Головіна з його болгарським колегою Є. Танчевим (червень 2011 р.), а також візиту останнього в Україну, що відбувся у вересні того ж року.

Безсумнівний інтерес для України представляє й досвід приєднання РБ до Шенгенського простору, враховуючи виконання нашою державою першого етапу Плану дій з візової лібералізації для українських громадян, відзначеного під час саміту Україна - ЄС у Києві, та необхідності переходу до другої фази.

Важливим елементом українсько-болгарських відносин є розвиток міжрегіональної взаємодії та побратимських зв'язків, що сприяють встановленню прямих контактів між областями, містами України та общинами Болгарії, представниками ділових кіл, активізації міжлюдських контактів, інтенсифікації співпраці у сфері освіти, науки, культури, туризму, місцевого самоврядування, що органічно доповнює загальний спектр двосторонніх відносин.

Між регіонами України та РБ підписано вісім угод про міжрегіональне співробітництво, що охоплює торговельно-економічну, науково-технічну та культурну сфери. Взаємними партнерами є адміністрації Київської та Софійської, Полтавської та Великотирновської, Запорізької та Бургаської, Харківської та Пловдівської, Луганської та Хасківської, Одеської та Варненської і Русенської, Миколаївської та Плевенської областей. У листопаді 2010 р. було підписано Угоду про співробітництво між Радою міністрів АРК та Бургаською обласною адміністрацією.

У рамках реалізації двосторонніх угод співпраця здійснюється у формі обміну делегаціями, участі представників місцевих адміністрацій у регіональних форумах, конференціях, інших заходах. Найбільш активно розвивається співробітництво між Одеською та Варненською областями. Під час зустрічі з керівництвом Софійської області (грудень 2011 р.) було досягнуто домовленості про створення спільної робочої групи, покликаної провести інвентаризацію можливостей болгарського та українського партнерів (Київська область) і визначити перспективні напрями співпраці в різних сферах.

Підписано також 30 угод щодо розвитку побратимських зв'язків між містами України та Болгарії. Лише протягом 2010 р. було укладено угоду про співробітництво між Дубном і Белоградчиком, відновлено співпрацю між Запоріжжям і Бургасом, досягнуто домовленості про поновлення переговорів щодо встановлення партнерських відносин між Донецьком і Старою Загорою. У травні 2011 р. відбувся візит делегації Тернополя до м. Шумен, у рамках якого було проведено двосторонній бізнес-форум. Аналогічний захід відбувся в Донецьку за участю делегації м. Пловдів. Між двома містами готується до підписання договір про співробітництво. Опрацьовуються можливості укладення аналогічних документів між іншими містами наших країн.

Позитивною динамікою відрізняється розвиток культурно-гуманітарних зв'язків між Україною та Болгарією – європейськими культурними державами, які мають значні культурні надбання і великий потенціал у цій сфері. Це, здебільшого, відбувається шляхом здійснення обміну між науковцями, викладачами, студентами, мистецькими колективами, що сприяє взаємозбагаченню інформацією, здобутками і досвідом, – так українці більше дізнаються про болгар і навпаки.

Лише протягом 2011 р. в РБ за ініціативи та за сприяння Посольства України було проведено низку заходів, присвячених 20-річчю незалежності нашої держави та встановлення українсько-болгарських відносин, що значно посилило інформаційно-культурну присутність і позитивно вплинуло на імідж України в Болгарії. Зокрема, у січні відбулася презентація українського номера іміджевого болгарського видання «Європа 2001». У січні та вересні в Софії та Русе було проведено «Тиждень українського кіно», що зібрав багато болгарських шанувальників нашого класичного кіномистецтва. У липні 2011 р. відомий поет З. Іванов провів презентацію перекладів болгарською мовою творів видатних українських авторів: М. Вінграновського, І. Драча, Б. Олійника, П. Засенка, а також «Антології української поезії XX століття».

Великий інтерес болгарської публіки викликали такі культурні події, як: участь співачки Руслани в популярній болгарській телевізійній передачі «Шоу Славі Тріфонова» та її концерт у м. Кюстенділ (червень 2011р.); участь українського народного хореографічного ансамблю «Горицвіт» у Міжнародному фольклорному фестивалі «Софія» (липень 2011р.); концерт українського салон-ансамблю «Колекція Розумовських» (вересень 2011р.); участь Запорізького музично-драматичного театру у фестивалі «Осінь в Старому Пловдіві» (вересень 2011р.) тощо.

Восени шанувальники живопису та фотомистецтва мали можливість ознайомитися з виставкою робіт української художниці Л. Нінової в галереї «Средец» Міністерства культури РБ і фотовиставкою заслуженого журналіста України В.А. Репіка «Незалежна Україна – історія в обличчях» у містах Софія та Русе. А 13 грудня в Посольстві України було відкрито фотовиставку «Україна та Болгарія: двадцять років довіри і партнерства», підготовлену за сприяння Болгарської телеграфної агенції (БТА), Культурного інституту при МЗС РБ і Почесних консулів України в Пловдіві та Русе. Мешканці цих міст мали можливість у лютому-березні ознайомитися з експозицією, а наприкінці березня її побачили депутати та гості Народних Зборів РБ.

Більшість заходів було проведено спільно з українською громадою Болгарії. Варто зазначити, що відкриття при Посольстві Культурно-інформаційного центру створює додаткові можливості для мобілізації спільних зусиль, спрямованих на проведення заходів у галузі культури й інформації.

Демонстрацією дружнього характеру українсько-болгарських відносин є забезпечення болгарською стороною п'ятий рік поспіль відпочинку на Чорноморському узбережжі РБ дітей із Житомирської області, постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС, на підставі відповідного рішення уряду.

Одним із позитивних чинників українсько-болгарського політичного діалогу є присутність в Україні найбільшої частини болгарської діаспори за кордоном (понад 200 тис. осіб). Законодавство України надає всі необхідні права національним меншинам, у тому числі болгарській, для реалізації права на навчання рідною мовою, збереження культури та народних традицій, і визнане одним із найкращих у Європі.

Толерантне ставлення Української держави до болгарської меншини, яка є невід'ємною складовою соціального організму суспільства, як і питання збереження національної ідентичності українських болгар, є предметом постійного обговорення під час зустрічей із керівництвом РБ. Водночас, це – спільний здобуток і капітал, надзвичайно важливий у контексті майбутнього наших дружніх країн і народів.

Варто зазначити, що дипломатичні відносини між Україною та Болгарією в 1991 р. розпочиналися не з «чистого аркуша», адже вони спиралися на міцний історичний фундамент. Слід згадати, що за часів Української Народної Республіки обидві сторони обмінялися посольствами. Першим послом УНР у Болгарії був О. Шульгін, а Болгарії в Україні – І. Шишманов. Урахування дипломатичного досвіду і традицій у нинішній практиці двосторонніх відносин позитивно впливає на розвиток українсько-болгарської співпраці.

Таким чином, ретроспективний погляд у двадцятирічну історію та досвід українсько-болгарських відносин свідчить, що від самого початку вони демонструють приклад дружби і партнерства. Плідно розвивається політичний діалог, поступово в докризове русло повертається товарообіг, широкі горизонти відкриваються перед сферою енергетики, необхідних обертів набирає міжрегіональна, побратимська співпраця, інтенсивно розвивається співробітництво в галузі культури і туризму, по висхідній іде співпраця міжнародних і регіональних організацій. Тобто, створюються сприятливі передумови для переходу двосторонніх відносин на якісно новий, прагматичний рівень, що цілком відповідає інтересам наших країн і народів. У цьому були одностайні учасники круглого столу, присвяченого 20-річчю встановлення дипломатичних відносин між Україною та Болгарією, проведеного наприкінці минулого року в прес-центрі БТА.

Дружній характер українсько-болгарських взаємин витримав випробування часом завдяки тому, що народи обох країн довели свою здатність і мудрість жити та співпрацювати в атмосфері взаємної довіри, поваги і партнерства. Це – серйозний аргумент і запорука нашої успішної співпраці в майбутньому та водночас приклад для інших держав, які обрали шлях демократичного розвитку, поваги до європейських цінностей та інтеграції в ЄС.

Статтю підготовлено на замовлення болгарського журналу «Международни отношения», Софія, 2012, №1. Українською мовою публікується вперше.

Таджикистан і Україна: 20 років відносин довіри та взаєморозуміння

Шухрат СУЛТОНОВ, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Таджикистан в Україні

Встановленню дипломатичних відносин між Республікою Таджикистан і Україною 24 квітня 2012 р. виповнюється 20 років.

З 1999 р. в Києві функціонує Торгове представництво Таджикистану, а з грудня 2010 р. в столиці України розпочало свою діяльність Посольство цієї країни. Із 2007 р. Посольство України в Ташкенті одночасно виконує функції представництва України в РТ, найближчим часом очікується відкриття Посольства України безпосередньо в столиці Таджикистану – місті Душанбе.

Відносини між нашими країнами традиційно мають теплий і дружній характер, як правило, вони вирізняються довірою та взаєморозумінням у процесі обговорення та вирішення важливих питань. Республіку Таджикистан і Україну зближує спільність позицій із ключових питань міжнародної політики та безпеки, а також єдиний підхід щодо участі двох країн у процесі регіональної інтеграції.

Розвиток і зміцнення двосторонніх таджицько-українських відносин ґрунтуються на прийнятих міждержавних документах, особливе місце серед яких займає Договір про дружбу і співробітництво між Республікою Таджикистан і Україною від 6 липня 2001 року. На сьогодні договірно-правову базу між обома країнами становлять 79 документів, що охоплюють широкий спектр співпраці.

Параметри економічного співробітництва визначаються підписаними за останні роки між урядами двох країн документами, спрямованими на подальший розвиток цього найважливішого напряму відносин. Ідеться, зокрема, про угоди «Про основні принципи та напрями економічного співробітництва», «Про вільну торгівлю», «Про залучення і взаємний захист інвестицій», «Про співпрацю в галузі енергетики, промисловості, транспорту і будівництва», Договір «Про довгострокове економічне співробітництво на 2003-2013 роки» та «Міждержавну програму довгострокового економічного співробітництва на 2003-2013 роки».

Позитивним імпульсом у розширенні всебічної співпраці стали офіційні візити глав держав.

Візит в Україну Президента Республіки Таджикистан Емомалі Рахмона відбувся 15-16 грудня 2011 року. За його результатами було прийнято Спільну заяву Президента Республіки Таджикистан і Президента України, а також підписано ряд найважливіших документів, спрямованих на розвиток і зміцнення взаємного співробітництва в різних сферах.

На зустрічі глав двох держав, а також переговорах офіційних делегацій відбулося конструктивне обговорення питань політичної, торговельно-економічної, військово-технічної та культурно-гуманітарної взаємодії. Було відзначено, що обсяг товарообігу між Таджикистаном і Україною у 2010 р. досяг 200 млн. дол., що на 65% більше порівняно з 2009 р., і в цілому взаємна торгівля має тенденцію до розширення. У загальному зовнішньоторговельному обороті РТ питома вага України за 2010 р. порівняно з аналогічним періодом 2009 р. збільшилась на 1,8% і становить 5,2%. Частка України в торгівлі Таджикистану серед країн СНД – 11,6%.

Не секрет, що рівень та обсяги взаємовигідного співробітництва великою мірою залежать від конкретної діяльності в спільних проектах бізнесменів і підприємців двох країн. У цьому зв'язку варто відзначити важливість участі та виступів Президента Таджикистану і Президента України на форумі підприємців і бізнесменів двох країн, що відбувся 15 грудня цього року в Києві. На форумі, у роботі якого взяли участь понад 300 бізнесменів і підприємців з України й РТ, глави двох держав звернули увагу на великий потенціал і численні можливості розширення співпраці, необхідність залучення інвестицій для реалізації найважливіших проектів. Було висловлено впевненість, що підписання Угоди про створення Спільної підприємницької ради та початок її діяльності стане хорошим способом діалогу та віднайдення нових шляхів співробітництва.

Важливим координуючим елементом поглиблення різнобічної співпраці є Спільна міжурядова таджицько-українська комісія з питань економічного співробітництва, створена у 2003 році. На жаль, протягом останніх 6 років вона практично не діяла. З ініціативи таджицької сторони 5-6 грудня 2011 р. в м. Києві відбулося її третє засідання, у роботі якого взяла участь делегація РТ під керівництвом Міністра енергетики і промисловості Шералі Гула, який є співголовою цієї комісії від таджицької сторони. Українську делегацію очолив Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України А.М. Близнюк. Посольством Республіки Таджикистан в Україні спільно із зацікавленими міністерствами та відомствами було проведено значну роботу з підготовки матеріалів засідання, погодження проектів документів, вирішення питань створенням спільних підприємств і реалізації конкретних проектів. У результаті, в підписаному за підсумками засідання протоколі комісії зафіксовано ряд найважливіших домовленостей щодо поглиблення співпраці, наприклад, про створення в Таджикистані спільних підприємств із випуску агрегатів для малих і середніх ГЕС, виробництва трансформаторів, ремонту генераторів. На засіданні також було розглянуто питання постачання сільськогосподарської техніки та обладнання українського виробництва для потреб аграрного сектору Таджикистану (у т.ч. сіялок ВАТ «Червона Зірка», тракторів ВАТ «Харківський тракторний завод» і ВО «Південний машинобудівний завод», техніки для обробки ґрунту ТОВ «БілоцерківМАЗ»). У цілому було визначено шляхи подальшого розвитку зв'язків практично в усіх напрямах двосторонніх відносин.

Пріоритетним є співробітництво у сфері енергетики, підтвердженням чого є той факт, що близько 90% технічного обладнання гідроелектростанцій Таджикистану, у тому числі Нурецької ГЕС і електростанцій Вахського каскаду, вироблено на промислових підприємствах України. Між Міністерством енергетики і про-

Перебуваючи в Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Таджикистан в Україні Шухрат Султонов відзначив партнерсько-освітні відносини між українським вузом і Технологічним університетом Таджикистану. Посол поспілкувався з таджицькими студентами, які навчаються в ТНТУ на спільному таджицько-українському факультеті «Управління персоналом та перспективних технологій», та ознайомився з історією вузу

мисловості РТ і українським ВАТ «Турбоатом» досягнуто домовленостей про створення в Таджикистані СП із проектування гідротурбінного обладнання для малих і середніх ГЕС. Наразі у співпраці з ВАТ «Турбоатом» проводиться модернізація важкого обладнання Нурецької гідроелектростанції, після чого її потужність зросте на 10%.

У сфері гідроенергетики та машинобудування триває співпраця між профільними відомствами та господарськими суб'єктами двох країн. Необхідно підкреслити, що підприємства Таджикистану протягом багатьох років підтримують прямі виробничі зв'язки з українськими промисловими підприємствами. Наприклад, тільки ДУП «ТАЛКО» (таджицька алюмінієва компанія) працює спільно з понад 10 підприємствами України, такими, як: ВАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання», Дніпропетровський завод важкого машинобудування, Харківський завод самохідних шасі, Артемівський завод з обробки кольорових металів та ін.

Таджикистан зацікавлений у залученні українських інвесторів у свою економіку, створенні спільних промислових підприємств, у тому числі, з виробництва енергетичного обладнання, видобутку та переробки природних ресурсів і сільськогосподарської продукції. Серед перспективних напрямів співпраці – надання на лізинговій основі сільськогосподарської техніки, залізничних вагонів України та участь українських підприємницьких кіл у будівництві нових ліній залізниць у РТ.

Особливе місце у взаємодії між двома державами займають питання розширення співробітництва у сферах освіти й науки, охорони здоров'я, молодіжної політики й туризму. У цьому контексті приділяють увагу відкриттю філій вищих навчальних закладів України в РТ та обмінові ученими, викладачами, студентами. Щорічно до вищих навчальних закладів нашої держави за квотами української сторони і на загальних підставах вступають громадяни Республіки Таджикистан. Між вузами двох країн підписано угоди й договори про співробітництво. Нині триває робота з відкриття філії (спільного факультету) Технічного національного університету «Харківський політехнічний інститут» у м. Душанбе, домовленість про це було досягнуто в ході переговорів глав держав Республіки Таджикистан і України.

Розширюються зв'язки між ученими двох країн, зокрема, протягом останніх років отримало плідний розвиток співробітництво між НАН України та АН Таджикистану. Приміром, лише в галузі математики перша підготувала 30 кандидатів наук і 15 докторів наук із Таджикистану.

Найближчим часом планується проведення Днів культури Республіки Таджикистан в Україні та Днів культури України в РТ. У січні 2012 р. в Національній спілці письменників України за підтримки Посольства Республіки Таджикистан відбулася презентація книги відомого українського письменника XX ст., лауреата Державної премії імені Лесі Українки Григора Тютюнника, виданої таджицькою мовою. Вихід книги в перекладі відомого таджицького письменника Абдулхаміда Самада було приурочено до 80-річчя Гр. Тютюнника (1931-1980), до видання ввійшли повість «Климко» і дев'ять новел. У презентації взяли участь керівництво та члени Спілки письменників України, представники творчої й наукової громадськості, журналісти, дипломати, а також члени таджицької діаспори в Україні. Учасники презентації наголошували, що видання книги відомого українського письменника таджицькою мовою багато в чому сприяє розвиткові творчої співпраці митців двох народів, зближенню таджицької та української культур.

Посольство РТ в Україні в рамках заходів, присвячених 20-річчю встановлення таджицько-українських дипломатичних відносин планує проведення на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка науково-практичної конференції «Таджикистан і Україна в Євразійському просторі. Приклад діалогу», а також організацію виставки книг таджицьких письменників і поетів, виданих українською мовою, та книг українських авторів, що вийшли таджицькою.

Налагоджуються зв'язки між Національною Академією мистецтв України, Спілкою художників Ук-

У ході зустрічі з керівництвом Харківської області було обговорено перспективи українсько-таджицької співпраці

раїни та Спілкою художників Таджикистану, розглядається питання про спільне навчання молодих творчих працівників, проведення виставок образотворчого мистецтва. У лютому – березні 2012 р. відбулася персональна виставка робіт молодої художниці Олесі Джураєвої, уродженки Таджикистану, яка сьогодні успішно творить на українській землі.

Активно розвивається міжрегіональне співробітництво двох держав. У 2009 р. на запрошення Харківської облдержадміністрації делегація Таджикистану на чолі з головою Хатлонської області Г. Афзаловим взяла участь у Великому слобожанському ярмарку, а також у роботі Міжнародного інноваційно-інвестиційного форуму, що пройшли в Харківській області. У ході робочої поїздки було підписано Меморандум між виконавчим органом державної влади Хатлонської області Республіки Таджикистан і Харківською облдержадміністрацією України про торговельно-економічне, науково-технічне і гуманітарне співробітництво. У свою чергу, в рамках заходів з реалізації досягнутих домовленостей в ході офіційних візитів Президента України в РТ і Президента Республіки Таджикистан в Україну, 28-30 жовтня 2009 р. відбувся візит офіційної делегації Харківської області в РТ. Необхідно підкреслити, що з питань регіональних взаємозв'язків також діють Угода про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво між Согдійською та Дніпропетровською областями, аналогічну угоду підписано між Хатлонською та Луганською областями. Для їх реалізації важливо здійснити обмін делегаціями областей з метою налагодження двостороннього співробітництва у сфері сільського господарства, промисловості, енергетики, освіти, виконання взаємовигідних проектів і створення спільних виробництв, організації виставок, ярмарків, семінарів та курсів із вивчення та впровадження передових технологій.

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Таджикистан в Україні Шухрат Султонов у рамках офіційного візиту до Івано-Франківської області 20 березня відвідав ТК «Буковель». Метою відвідин курорту було ознайомлення з історією розвитку комплексу, його інфраструктурою, туристичним та рекреаційним потенціалом, організацією обслуговування туристів, а також вивчення можливостей співпраці Таджикистану з Україною в галузі туризму

Слід зазначити, що чималий внесок у розвиток регіонів України роблять представники таджицької діаспори. Прикладом може бути діяльність передового овочівницького господарства «С-Росток» із Миколаївської області, яке очолює таджик Тахір Садридінов. Як одне з кращих не лише в Миколаївській області, а й в Україні воно щорічно виробляє до 20000 т овочевої продукції: капусти, цибулі, помідорів, моркви, картоплі, що реалізується населенню, а також постачається в установи соціальної сфери: лікарні, школи, дитячі садки. На кошти господарства повністю відновлено в селі дороги, відремонтовано місцеву школу, планується будівництво дитячого садка та нового стадіону. На базі цього зразкового господарства 9 вересня 2011 р. відбулося виїзне засідання Регіональної ради з розвитку економіки за участю голови Миколаївської облдержадміністрації.

Водночас, питання двостороннього співробітництва вимагають більш поглибленого розгляду та аналізу. Вивчення стану двосторонньої торгівлі засвідчує, що для РТ у торгівлі з Україною є істотний негативний баланс: якщо за підсумками 2010 р. український імпорт у Таджикистан у загальному обсязі становив 188,7 млрд. дол. (94%), то експорт – лише 11,3 млрд. дол. (6%), що вимагає більшої уваги до статей експортно-імпортних операцій і проведення постійного моніторингу номенклатури ввезених і вивезених товарів. Так, у Таджикистан завозиться широкий спектр українських товарів, основними є: продукти харчування, консервовані продукти, цукор, кондитерські вироби, лікарські препарати, цемент, глинозем, вугілля, кокс, пек, нафта, штучний корунд, оксид алюмінію, гідроксид алюмінію, двигуни та генератори, гідротурбіни, папір, будівельні матеріали, метало-прокат, побутова техніка, сільгосптехніка, трактори, машинне обладнання, вироби, що застосовуються в електротехніці, вагони залізничні, меблі та фурнітура. Однак із Таджикистану в Україну вивозиться обмежене число видів товарів: бавовна-сирець, продукти харчування, у тому числі, фрукти, овочі, сухофрукти.

Із урахуванням того, що минуло понад 8 років з часу прийняття Договору «Про довгострокове економічне співробітництво на 2003-2013 роки» і «Міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва на 2003-2013 роки» і в економіках двох країн відбулися істотні структурні та інші зміни, доцільно, щоб відповідні міністерства та відомства сторін внесли конкретні пропозиції щодо прийняття нового спільного документа і програми стосовно довгострокового співробітництва.

Підбиваючи підсумок, варто сказати, що з історичної точки зору 20 років – не дуже тривалий термін, але за минулі роки у двосторонніх міждержавних відносинах Республіки Таджикистан і України зроблено чимало: створено солідну нормативно-правову базу, розвивається взаємовигідне співробітництво в економічній, освітній та культурній сферах, розширюються зв'язки між регіонами та виробничими підприємствами двох країн. А найголовніше – між нашими державами встановилися дружні відносини.

З чого розпочинається імідж Батьківщини

Ігор НІКОЛАЙКО, директор Департаменту економічного співробітництва МЗС України

На моєму робочому столі лежать дві книги. Одна з них – «Українці. Несподівана нація» Ендрю Вілсона. «Несподівана назва», – може подумати читач, не знайомий зі сприйняттям нас за кордоном. Десять-п'ятнадцять років тому, перебуваючи у відрядженні в Брюсселі, я реєструвався в місцевому готелі і вказав країну походження – Україна. Уточнивши у мене, звідки я все-таки прибув, службовець готелю внесла правку – Росія, пояснивши, що назва «Україна» в пам'ять комп'ютера не внесена, а для статистичного обліку цілком підійде «Росія». І лише коли запитав: «Чи можу я, для статистичного обліку, вважати, що перебуваю в Нідерландах?» (зі складу яких Бельгія вийшла в результаті революції 1830 р.), вона зніяковіла і все-таки внесла в комп'ютер слово «Україна».

З того часу, правда, дещо змінилося. Тепер гостей з України не сприймають за представників Росії. А наскільки добре нині знають нашу державу і виділяють з-поміж конгломерату колишнього СРСР, особливо в ділових колах? І наскільки ці уявлення відповідають дійсності? З чого, взагалі, розпочинається уявлення про нас? Із Шевченка? З «Chiken Kiev», «Євро-2012»? Із Кличка, Руслани і «диких танців»? Чим ми пишаємося в економічній сфері найбільше? На що розраховуємо як на свій «золотий запас»?

Можна сказати: на чорноземи, працьовиті руки наших хліборобів, на те, що ми були і можемо знову бути «хлібним кошиком» Європи. Але хто про це знає, крім нас самих? Проблема продовольчої безпеки – одна з найгостріших у світі. Їй присвячуються найважливіші політичні форуми. Ось хоча б засідання «Великої двадцятки». У червні минулого року в Парижі, на своєму засіданні міністри сільського господарства країн «Групи 20» обговорювали питання глобальної продовольчої безпеки. Обговорювали без нас. Можливо, хтось вважає це логічним, оскільки Україна поки що не входить до цієї престижної групи. Але ж прагне, і небезпідставно. Адже наша країна не просто один із найбільших виробників зерна. Вона ще й має найбільший потенціал для постачання продовольства на світовий ринок (поряд із Росією й Казахстаном). І це не наша самооцінка, це точка зору президента Європейського банку реконструкції і розвитку Томаса Мірова. Це світова думка, яка давала нам усі підстави бути присутніми хоча б на цій зустрічі «Великої двадцятки» і заявити про себе як про одного з глобальних гравців, показати, що ми здатні бути в числі тих, хто вирішує проблеми, а не лише створює їх.

На жаль, це не єдиний приклад нашої схильності усамітнитися у своїй хаті з краю, а не голосно заявити про себе, хоча б із задніх рядів. Але України не видно навіть там, де обговорюють безпосередньо наші проблеми. У січні цього року, наприклад, у Відні відбулася конференція Euromoney, у рамках якої

було проведено спеціальний семінар, присвячений проблемам інвестування в українську економіку. Семінар, на якому так не вистачало державного (і державницького) голосу, здатного не просто вимовляти гасла про відкриті для інвесторів двері та вікна, а професійно, детально обговорити всі закиди і пояснити всі перспективи. Ще більш сумно, що ми були відсутні на засіданні «Віденської ініціативи», офіційною метою якої є надання з боку ЄС допомоги в пом'якшенні банківської кризи в країнах Європи з економікою, що розвивається. Це про нас також і для нас. Але – без нас, бо немає коштів, щоб поїхати по гроші.

Звичайно, над іміджем нашої країни за кордоном працює й «Всесвітня служба» Українського телебачення і радіомовлення, і «Укрінформ», і близько десяти культурно-інформаційних центрів за кордоном, якими опікуються наші посольства... Але це діє, як пряма реклама: хто з нас уважно прислухається до настирливого нав'язування товарів під час багатохвилинної перерви між телепередачами? А от інформація, підкинута нам ніби мимохідь або взагалі «по секрету», має зовсім інший ступінь довіри. Аналогічно працює й механізм іміджмейкерства. Ось чому дуже важливо, щоб інформацію про нас у світі отримували не лише і не стільки з «лобової самореклами». Наважусь запевнити читачів, що перемоги братів Кличків або Руслани Лижичко зробили для збільшення інтересу до нас з боку іноземних інвесторів не менше, якщо не більше, ніж усі «роуд-шоу». Вони створили відчуття нашої присутності у світовому співтоваристві «на рівних», тобто сприйняття України як одного зі своїх, а не ізгоя, боязкого новачка чи несподіваної нації.

Саме час повернутися до другої зі згаданих мною на початку цієї статті книг – «Піонери глобалізації. Чому португальці здивували світ». Як і випливає з назви, в ній цілком аргументовано доводиться, що глобалізаційний процес розпочали саме португальці. Доводиться із згадкою історичних фактів, додаванням старовинних карт і новітніми теоретичними обґрунтуваннями. І я готовий повірити, що саме ця невеличка нація, яка створила і відстояла свою державу, розташовану в іншій частині Європи, – є не лише піонером, а й одним із сьогоднішніх лідерів всесвітнього процесу розвитку. І не в останню чергу з цієї причини порятунком португальської економіки стурбований і Європейський Центробанк, і Єврокомісія, і МВФ, уся так звана трійка готова витягнути Португалію з боргової ями. Однак для нас візит чергової місії МВФ нагадує швидше іншу «трійку». Чужі вони нам, а ми... їм. Адже нас теж не дуже хвилюють проблеми, міркуючи над вирішенням яких Меркель і Лагард, напевно, прокидаються ночами: фінансова криза і Фіскальний пакт ЄС, валютні війни «Півночі» та «Півдня», майбутня фінансова архітектура світу... Що нам Гекуба? Або, кажучи словами іншого літературного героя: «Ми чужі на цьому святі життя». Але чому? Хіба нас не можна назвати піонерами глобалізації? Невже «Великий

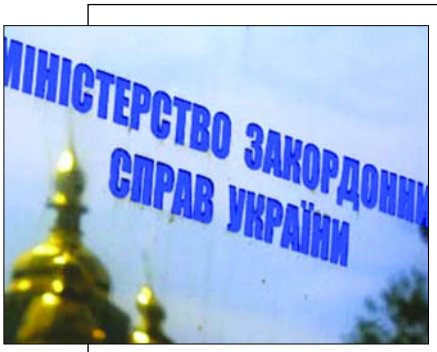

шовковий шлях» і «Шлях із варяг у греки» не відіграли значної ролі на перших етапах глобалізації? Чому сучасний «Енергетичний шлях» дехто готовий сприймати лише як технічне непорозуміння сусідів, яке легко виправити? А можливо, слід наполегливіше не тільки нагадувати про одвічну вбудованість нашої країни в глобалізаційний механізм, а й самим сприймати себе як невід'ємну частину глобалізованого світу, причому, не третього світу і навіть не другого.

У нас багато хто любить вказувати на те, що ми чужі для Європи, киваючи при цьому в напрямку Росії, яка, будучи цивілізаційно іншою, і «Санкт-Петербурзький Давос» регулярно проводить, і міжнародний дискусійний клуб «Валдай». При цьому обговорюються аж ніяк не прикладні на перший погляд питання. Говорять усе більше про глобальні процеси і місце Росії, а не про те, щоб іноземці скоріше вклали гроші в якісь конкретні проекти. Це зовсім різні заходи. І потенційні інвестори будуть приходити тоді, коли зможуть переконатися, що мають справу з повноправним членом світового співтовариства: розсудливим, досвідченим, передбачуваним, культурним, зрештою. І якщо «коштів НЕмає», то в країні не повинно бути стільки шестисотих Мерседесів (а про Мазератті взагалі повинні знати тільки з чуток), туристичні агентства повинні працювати, в основному, на прийом іноземних гостей, а не на від'їзд наших в усі кінці світу.

У переорієнтації нашої

роботи в галузі міжнародного іміджмейкерства, звичайно, важливу роль відіграє зовнішньополітичне відомство. Розпочали її з установлення довірчих відносин із бізнесом. З цією метою при Міністерстві закордонних справ було створено Раду експортерів. Ідея створення структури була наступною – періодично збирати керівників провідних підприємств «за інтересами» та фундаментально обговорювати конкретні питання взаємовідносин за кордоном.

У травні минулого року під головуванням міністра відбулося установче засідання Ради за участю керівників 19 провідних українських підприємств машинобудування, загальний річний товарообіг яких перевищує 30 млрд. гривень. А нещодавно, у середині березня цього року, відбулося вже третя засідання, присвячене питанням посилення експорту вітчизняної м'ясо-молочної продукції на зовнішні ринки. Керівники компаній поінформували про стратегічні напрями збуту продукції, які необхідно розвивати, та звернулися з проханням надати необхідну підтримку. У першу чергу йдеться про країни Середземномор'я, Азії, Близького Сходу (Перської затоки). Таким чином, проведений захід продемонстрував провідним вітчизняним підприємствам м'ясо-молочної галузі готовність органів державної влади надавати необхідне сприяння щодо диверсифікації експорту та захисту їхніх інтересів на традиційних ринках.

Але МЗС забезпечує не лише інформаційну підтримку наших експортерів, а й реальний політичний захист їхніх інтересів. Не завжди ця робота помітна: як говорили колись напівжартома, не про все вже можна розповісти. Але проблема, яка виникла у наших сироварів, у всіх на устах. Це вкотре засвідчує, що вони вже стали реальними конкурентами на закордонних ринках і тому з ними намагаються боротися всіма засобами. Саме для таких випадків існує так зване дипломатичне прикриття – у зовнішньоекономічному розумінні цього вислову.

Іншим важливим кроком з боку МЗС стало створення Робочої групи з питань взаємодії з регіональними органами влади. Це не менш дієвий інструмент, що дає змогу МЗС не лише тримати руку на пульсі, а безпосередньо співпрацювати з регіонами нашої країни над питаннями зовнішньої економічної політики. У рамках роботи групи відбулося вже дві великомасштабні презентації інвестиційного потенціалу окремих регіонів – Житомирської та Київської областей. Проекти були не лише представлені поважній аудиторії, у тому числі послам провідних країн-інвесторів, а й розповсюджені через мережу наших дипломатичних установ за кордоном. Міністерство не обмежилось, як раніше, функціями «поштової скриньки», а спільно з консалтинговою компанією PwC підготувало професійні рекомендації розробникам проектів щодо форм підготовки техніко-економічних обґрунтувань і проведення презентацій. Одночасно, МЗС розробило відповідно до рекомендацій UNCTAD методичні поради для наших економічних дипломатів стосовно організації роботи з потенційними інвесторами. Таким чином сподіваємося забезпечити повне порозуміння та взаємодію між усіма учасниками інвестиційного процесу. У читачів може виникнути запитання, яке відношення до цього має імідж країни? Відповідь буде дуже простою: професійність представлення своїх проектів, серед іншого, свідчить про серйозність і досвідченість партнера, який їх представляє. Не секрет, що в минулому досить часто траплялися випадки, коли дипломати були вимушені, ніяковіючи передавати іноземним бізнесменам «проекти» на півсторінки, з яких можна було зрозуміти, що хтось в Україні хоче отримати їхні гроші, але навіть не переймається тим, щоб якось обґрунтувати суму інвестицій, пояснити ризики та переваги, навести розрахунки потенційних прибутків тощо. Отож, відповіді на такі пропозиції здебільшого годі було й чекати. Упевнені, що тепер ситуація зміниться. Не зразу. Поступово. Але неухильно.

Не менш важливою є робота міністерства з іноземними компаніями,

представленими в Україні. Зустрічі з представниками Європейської бізнес асоціації, Американської торгової палати в Україні, Форуму провідних міжнародних фінансових установ – це лише окремі, але важливі приклади діалогу, який підтримує МЗС з іноземним бізнесом. Щоправда, більшість представлених згаданими асоціаціями корпорацій і банків є українськими резидентами. Таким чином, з одного боку, вони повинні трактуватися як усі українські компанії (власне надання національного статусу – це стандартна вимога у відносинах з іноземними інвесторами в усьому світі). Але з іншого боку, власники цих компаній – нерезиденти. І ставитися до них потрібно, принаймні, як до добрих друзів, або ще уважніше та прихильніше.

Наприклад, майже всі українські бізнесмени мають проблеми з відшкодуванням НДС за експортними операціями. Свого часу було обіцяно автоматичне повернення відповідних сум. На жаль, зразу цього зробити не вдалося. У 2011 році рівень «автоматизму» становив приблизно 57%, у січні він зріс до 81%, демонструючи перспективи. Але це ми знаємо, що обіцяного треба почекати, а іноземці сприймають все буквально і звертаються до різних інстанцій: від посольств до судів. Звісно, це псує імідж України як надійного партнера. МЗС щодо цього звертається і до центральних органів, і до місцевих, надає відповідні вказівки своїм посольствам і поради – іноземним... Інформація, отримана від Європейської бізнес асоціації (ЕВА) та від Американської торгової палати в Україні (ACC in Ukraine), порівнюється з даними Державної податкової служби. Поточний моніторинг доповнюється прямими зверненнями МЗС у найбільш гострих випадках. Це стосується, зокрема, британського інвестора CPI Investment Fund (акціонер компанії ТАР «Альянс») або німецько-австралійського інвестора Minova Holding. За сприяння МЗС для декого вдається якщо не повністю зняти цю проблему, то зменшити її гостроту, особливо, коли інвестор налаштований на розширення свого виробництва та присутності в Україні.

Зокрема, за сприяння МЗС великому американському інвесторові – компанії Cargill у 2011 р. повернули 400,2 млн. гривень. Загалом у 2011 р. підприємствам з американським капіталом повернуто 770,6 млн. грн. із заявлених 930,6 млн. грн. (у 2010 р. повернення становило 1524 млн. – із 2253 млн. грн.). За 2011 р. підприємствам з іноземним капіталом, стосовно яких МЗС звернувся до Державної податкової служби з проханням сприяти поверненню заборгованості з ПДВ, відшкодовано 4063 млн. грн. (у тому числі коштами – 3951 млн. грн., що втричі більше, аніж у 2010 р.).

Найбільші суми відшкодування припадають на «АрселорМіттал Кривий Ріг» (3190 млн. грн.), уже згаданий «Каргіл» (400,2 млн. грн.), «АДМ Україна» (115 млн. грн.) та «Сантрейд» (108 млн. грн.). Крім того, у 2011 р. відшкодовано в автоматичному режимі – 2299 млн. гривень.

Протягом січня – березня 2012 р. платниками податку – членами ЕВА задекларовано до відшкодування ПДВ у розмірі 860 млн. грн. Усього з початку 2012 р. компаніям-членам ЕВА відшкодовано ПДВ на 1079 млн. грн., із них коштами – 1066 млн. гривень. Найбільші суми отримали: «АрселорМіттал Кривий Ріг» (770 млн. грн.), «Каргіл» (185 млн. грн.) та «АДМ Україна» (30 млн. грн.). Крім того, відшкодовано в автоматичному режимі 863 млн. гривень.

На початок березня ц.р. залишок задекларованих до відшкодування сум ПДВ стосовно компаній-членів ЕВА становив 2536 млн. грн., із яких:

493 млн. грн. знаходяться в межах термінів законодавчо встановлених процедур перевірки;

892 млн. грн. буде перевірено згідно з процедурою документальної перевірки;

1151 млн. грн. знаходяться на розгляді в судових органах.

Останні абзаци, можливо, нагадують фінансовий звіт, але іноді цифри переконливіше свідчать про зроблене і про покращений імідж. Звичайно, добре було б його не псувати. Однак уміння пояснити, що в разі відсутності проблем Україна, можливо, й не потребувала б іноземних інвестицій, – теж відноситься до одного з завдань іміджмейкерства. Завдання, прямо скажемо, дипломатичного. Чим ми, власне, і займаємося.

Стратегічне партнерство України в «глокальному» світі: у пошуках далекосхідної складової?

Олексій ПОЛТОРАКОВ, кандидат політичних наук, Інститут української політики

Візит Президента України Віктора Януковича до Республіки Корея відбувся 26-27 березня 2012 р. з метою участі у безпековому саміті. У рамках візиту пройшла низка зустрічей Президента України з главами держав країн-учасниць Сеульського форуму, Генеральним секретарем ООН, президентами Європейської Ради та Європейської Комісії. У ході зустрічі з Президентом Республіки Корея Лі Мйон Баком Віктор Янукович відзначив активізацію українсько-корейських відносин на нинішньому етапі та наголосив на налаштованості України на подальший розвиток партнерських взаємин із Кореєю. Зі свого боку Президент Кореї висловив упевненість, що співпраця між нашими країнами поглиблюватиметься, ураховуючи великий економічний потенціал обох сторін.

У прес-центрі ІА «Українські новини» 13 березня відбувся круглий стіл «Українсько-корейські відносини у «глокальному» контексті: перспективи стратегічного партнерства (напередодні Сеульського саміту з безпеки)». Круглий стіл організовано Інститутом української політики за участі Асоціації корейців України та Корейського культурного центру.

Однією з ключових тем, порушених і розглянутих на зустрічі, було переосмислення ролі та місця ключових векторів зовнішньої політики України в нових геополітичних умовах. Останнє потребує принципового оновлення парадигмальних підходів до стратегічного партнерства – на концептуально-теоретичному рівні, а також розвитку відносин із новими та потенційними стратегічними партнерами – на практично-прикладному.

Розбудовуючи оновлену парадигму «стратегічного партнерства» на концептуально-теоретичному рівні, слід відштовхуватись від таких ключових феноменів, якими характеризуються сучасні міжнародні відносини, як: «(а)симетричність»[1] – з одного боку, та «глокальність» (взаємопов'язаність глобального та локального їх рівнів) – з іншого.

Саме в такому подвійному фокусі необхідно розглядати і специфіку міждержавного партнерства України зі стратегічно важливими для неї міжнародними акторами; і, передусім, глобальними та регіональними державами – на міжнародній арені.

Слід також ураховувати ту неоднозначну обставину, що закріпленого на політико-правовому рівні цілісного чи, принаймні, уніфікованого переліку країн – стратегічних партнерів України наразі не існує.

Двадцяти проголошеним партнерствам відповідають лише вісім реальних двосторонніх документів, підписаних із Азербайджаном, Болгарією, Грузією, Канадою, Польщею[2], Росією, США[3] й Узбекистаном. Інші «стратегічні партнерства» мають або переважно декларативний характер (наприклад, щодо Китаю, Фінляндії, Індії), або – у випадку країн-сусідів (від Польщі чи Словаччини до Білорусі) – обумовлюються регіональною (географічною) специфікою розташування України.

Стратегічна (а)симетричність партнерства

Аналізуючи міждержавне партнерство в контексті сучасної специфіки міжнародних відносин, російський міжнародник О. Богатуров зазначає, що «нерівноважні й асиметричні партнерства... існували і в попередні часи. Такими є союзницькі відносини США з усіма країнами НАТО, Японією, Південною Кореєю, Австралією. Але ці партнерства складалися поступово, на базі усвідомлення спільності проблем країн-партнерів у сфері безпеки. Причому будувалися вони винятково добровільно дипломатичним шляхом»[4].

У контексті відносин України з такими могутніми міжнародними акторами, як: США, Росія та, принаймні, опосередковано, Китай – феномен «стратегічне партнерство» має чітко виражений асиметричний характер. Про подібне партнерство з такими державами може йтися лише на глобальному рівні – коли геостратегії цих акторів та зовнішня політика України збігаються. Тобто «стратегічне партнерство», скажімо, із США, Росією та/чи Китаєм може реалізовуватися лише щодо вузького кола питань (проблем чи країн), стосовно яких спостерігається бодай частковий консенсус. Адже, як відзначають дослідники, «ситуація, за якої одна країна має стратегічні інтереси в іншій країні у якійсь певній сфері, а інша пов'язує свої інтереси з іншою сферою, не може класифікуватися як стратегічне партнерство»[5].

Для порівняння, на думку Дж. Ліндлі-Френча, партнерство між НАТО та Європейським Союзом ще не досягло рівня стратегічного (незважаючи на угоду «Берлін плюс» та ін.), хоча є прогрес у цьому напрямі. За його словами, «нестратегічне партнерство НАТО та ЄС» спостерігається як «колізія між Америкою у стані стратегічної оборони та страте-

гічними претензіями Європи»[6].

Отже, для України відносини «стратегічного партнерства» із США, РФ і КНР щодо більшості дійсно значущих проблем, передусім, геоекономічних, мають більш ніж асиметричний характер, фактично – характер «стратегічної залежності» (наприклад, від Росії – у геоенергетичних питаннях).

Щодо відносин України з потенційними стратегічними партнерами, достатньо віддаленими географічно, варто враховувати фактор «зворотного зв'язку» географічного чинника з чинником (а)симетричності.

Адже територіальна віддаленість потенційних стратегічних партнерів у багатьох випадках може нівелювати чинник асиметрії – різницю їхніх потенціалів, оскільки вона мінімізує чи, принаймні, трансформує конкуренцію за домінування чи лідерство на відповідному регіональному просторі. У результаті відносно слабка (політично чи економічно) держава може стати провідником інтересів віддаленої могутньої держави в обмін на підтримку, сприяння чи покровительство в реалізації власних регіональних амбіцій, інтересів чи претензій[7]. Саме таким можна вважати, наприклад, стратегічне партнерство США та Великої Британії – у Європі; США та Ізраїлю – на Близькому Сході; США та Південної Кореї або Японії – на Далекому Сході; США й Австралії в АТР або Туреччини й Азербайджану – на Кавказі.

Ще перспективнішим вбачається застосування моделі стратегічного партнерства асиметричного характеру до відносин держав, які хоча й мають кількісно різні потенціали, проте якісно залишаються середніми державами без завеликих амбіцій у регіонах, до яких не належать чи не тяжіють. Отже, такі країни можуть стати взаємними плацдармами для реалізації геостратегій у нових регіональних вимірах.

Глокальність зовнішньополітичної стратегії: регіональні виміри та далекосхідні перспективи

На відміну від взаємин із такими могутніми потугами, як: Росія, США чи Китай – відносини із більшістю інших «стратегічних партнерів» України не мають яскраво вираженого асиметричного характеру. Адже за основними ключовими параметрами (передусім економічними) як Україна, так і її стратегічні партнери, належать до категорії «середніх держав»[8] – тобто таких, що не мають глобальних амбіцій, проте є активними та значущими на регіональних рівнях.

У сучасних умовах «глокального» світового розвитку, де тісно поєднуються і переплітаються глобальна та локальна складові, зовнішньополітична активність держави на внутрішньорегіональному рівні є недостатньою.

Особливо ця проблема стосується нашої країни. Адже принаймні досі українська зовнішня політика характеризувалася своєрідним «євро(по)центризмом»[9]. У рамках останнього європейсько-євроатлантичний напрям зовнішньої політики виступав не лише як ключовий, а ледь не єдиний значущий. В умовах подібного детермінізму, з усіма його перевагами, нині проблемною виявляється та обставина, що поза належною увагою залишаються інші, не менш значущі регіони світу, що, як зазначав Міністр закордонних справ України К. Грищенко, «проходять період самоствердження, усвідомлення власних амбіцій та можливостей на міжнародній арені»[10]. На думку більшості фахівців, саме ці регіони невдовзі визначатимуть мега-тренди світового розвитку. Мабуть, лише глибока системна світова економічна криза опосередковано сприяє поступовій переорієнтації до них уваги науково-дослідницьких та експертно-аналітичних кіл.

Практично немає сумнівів, що одним із найперспективніших регіонів, що дедалі істотніше визначатиме мега-тренди світового розвитку, є Азійсько-Тихоокенський квазі-регіон і особливо його далекосхідна (суб)регіональна складова. Адже три країни Далекого Сходу: Китай, Корея та Японія, де мешкає 25% населення світу, – наразі виробляють 18% світового ВНП . І ці показники мають стійку тенденцію до збільшення.

Показово, що у щорічному посланні Президента США Конгресу «Про становище країни» (січень 2012 р.) саме Азійсько-Тихоокеанський регіон разом із Близькосхідним було названо найпріоритетнішим у контексті реалізації зовнішньої політики США.

Економіка Азії та США нині становлять приблизно по 28% світової. Такі геоекономісти, як Мед Джонс, президент Міжнародного інституту менеджменту (США) – прогнозують, що за десять років частка США знизиться до 20%, натомість частка Азії зросте до 40%.

За прогнозами Price-waterhouse Coopers, уже через 10-15 років у провідній п'ятірці економік світу лише дві представлятимуть Захід, а три – Схід. У першій двадцятці Захід презентуватимуть тільки шестеро, решта – з Азії, Латинської Америки та Африки.

Можна цілком погодитися з очільником МСЗ України К. Грищенком, що «у багатополярному світі потрібні партнери, не обтяжені прихованим порядком денним чи прагненням нав'язати свою волю. А знайти їх можна, тільки вийшовши за рамки, якими ми традиційно обмежувалися. Маємо шукати партнерів, зацікавлених в економічних дивідендах і політичній вигоді, яку принесе співпраця з Україною, але готових приймати її такою, як вона є»[11].

У цих умовах східний вектор нашої зовнішньої політики, а надто в кон-

тексті економізації останньої, потребує дедалі більшої уваги. Відповідно, як слушно попереджають українські фахівці-сходознавці, «наразі перед українською дипломатією постало актуальне завдання перетворення східноазійського напряму... на невід'ємну складову зовнішньополітичної стратегії України з метою ефективного використання зростаючого торговельно-економічного потенціалу та інвестиційних можливостей країн регіону»[12]. Івент-аналіз зовнішньої політики нашої держави свідчить, що серед зовнішньополітичного істеблішменту дедалі поглиблюється розуміння ролі, місця та значущості азійського і передусім далекосхідного вектора геостратегії України. Опосередкованим свідченням цього можна вважати передусім кількість візитів вищого керівництва держави до країн Сходу. Відповідно зростає усвідомлення необхідності посилення забезпечення регіональної політики інформаційно-аналітичними та організаційно-кадровими ресурсами. Нової значущості набуває ідея відомого американського економіста Л. Туроу, який закликає менеджерів і підприємців Заходу вчитися саме у японців і корейців «грати за їх правилами».

Серед відносин України з країнами Далекого Сходу на особливу увагу заслуговують наші взаємини з Республікою Корея. На відміну від інших «молодих тигрів», які «ще не виробили традиції експансіоністської політики на глобальному рівні»[13], як образно зазначав Хо Сун Чьол (Посол РК в Україні у 2006-2008 рр.), «Україну та Корею можна назвати «геополітичним сестрами», одна з яких знаходиться в центрі Східної Європи, а друга – у Східній Азії»[14].

Упродовж тривалого часу відносини України з Кореєю розвивалися поступово, по висхідній, у класичному форматі дружби, рівності та взаємної вигоди, про що свідчать як значний обсяг спільно напрацьованої договірно-правової бази, так і результати торгово-економічного співробітництва. Проте донедавна існувала об'єктивна необхідність надати нового імпульсу двосторонім відносинам у якомога ширшому політичному й економічному форматах.

Саме таким перспективним проривом і став візит Глави Української держави В. Януковича до Республіки Корея 26-28 березня в рамках Сеульського безпекового саміту. Попередні результати цієї події є додатковим свідченням того, що саме Південна Корея може стати плацдармом, за допомогою якого Україна має активізувати далекосхідну складову своєї зовнішньої політики, а особливо в контексті економізації останньої.

Замість висновків

Проблема «стратегічного партнерства» України з ключовими державами світу та регіону, до якого вона належить, має двовимірний характер. Щодо таких надпотужних акторів як США, Росія або Китай – «стратегічне партнерство» має асиметричний характер. Воно зводиться з одного боку до реалізації спільних підходів до відносно обмеженого кола питань, а з іншого боку – до асиметричних відносин «стратегічної залежності».

Переосмислення парадигми стратегічного партнерства України має відбуватися передусім у регіональних контекстах – у фокусі посилення зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної присутності нашої держави в ключових перспективних регіонах світу, передусім, в Азійсько-Тихоокеанському квазі-регіоні, а надто – на Далекому Сході.

Зважаючи на те, що Україна за своїм геополітичним та геоекономічним потенціалом належить до «середніх держав», посилення її присутності в перспективних регіонах може відбуватися лише за підтримки та сприяння відповідних регіональних гравців – потенційних стратегічних партнерів.

Специфіка внутрішньорегіональної політичної та економічної ситуації на Далекому Сході (у т.ч. як частині АТР) дає змогу припустити, що ледь не найперспективнішим стратегічним партнером України в цьому регіоні може стати Республіка Корея. Однак, слід подолати тягар певної неоднозначності, що наразі спостерігається в загальному контексті українсько-корейських відносин. З одного боку, зовнішній потенціал їх розвитку, особливо в економічній сфері, є величезним. З іншого – невирішеність доволі широкого кола питань внутрішнього характеру залишаються не лише проблемою як такою, а й чинником ускладнення перспектив активізації далекосхідного вектора зовнішньої політики України.

---

[1] *Асиметрія міжнародних відносин / Під ред. Г. Перепелиці, О. Субтельного. – К.: Стилос, 2005.*

[2] *У «Стратегії безпеки Республіки Польща» (2000 р.) відносини з Україною окреслено як відносини зі стратегічним партнером.*

[3] *Хартія Україна-США про стратегічне партнерство (19 грудня 2008 р.)*

[4] *Богатуров А.Д. «Принуждение к партнерству» и изъяны неравновесного мира // Россия в глобальной политике. – 2011. – №6.*

[5] *Воєнна безпека України на межі тисячоліть / Кер. авт. кол. Г. Перепелиця. – К.: Стилос. – 2002. – С.123-124.*

[6] *Lindley-French J. NATO and the EU: Terms of Engagement or Estrangement? // A Recast Partnership? Institutional Dimensions of Transatlantic Relations / S.Sefaty (ed.) – Washington, DC: The CSIS Press. – 2008. – P.167.*

[7] *Jae Ho Chung. Between Ally and Partner: Korea-China Relations and the United States. - Columbia University Press, 2006.*

[8] *Дударьов В.В. Зовнішня політика європейської середньої держави за умов глобалізації (на прикладі Великої Британії, Польщі і України): Автореф. дис.... к. політ. н.: 23.00.04 / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2003.*

[9] *Пор. Айзатулин Т.А., Кара-Мурза С.Г., Тугаринов И.А. Идеологическое влияние европоцентризма // Социологические исследования. – 1995. – № 4. Кара-Мурза С. Г. Евроцентризм — эдипов комплекс интеллигенции — М.: Алгоритм, 2002.*

[10] *Грищенко К. Стратегічна рівновага як шанс України у багатополярному світі // Дзеркало тижня, 9 березня 2012 р.*

[11] *Грищенко К. Стратегічна рівновага як шанс України у багатополярному світі // Дзеркало тижня, 9 березня 2012 р.*

[12] *Шергін С.О. Три різних країни однієї Азії // Зовнішні справи. — 2011. — №4.*

[13] *Грищенко К. Стратегічна рівновага як шанс України у багатополярному світі // Дзеркало тижня, 9 березня 2012 р.*

[14] *Хо Сун Чьол. Відносини між Кореєю та Україною: минуле, сучасне, майбутнє // Геополітичні трансформації в Євразії: погляди з Києва і СеулаЖ колект. моног – К., 2009. – С.326.*

«Бульбашки» світової економіки та українські перспективи

Олександр СОЛОДУХА, слухач Дипломатичної академії України при МЗС

Уже певною традицією для Фонду Віктора Пінчука є запрошувати відомих політиків, економістів, дипломатів для публічних дискусій із молоддю, науковцями, експертами. Серед таких високих гостей були Йошка Фішер, колишній Міністр закордонних справ і Віце-канцлер Німеччини (2010), Вільям Джефферсон Клінтон, 42-ий Президент США (2010), Ентоні Блер, Прем'єр-міністр Великої Британії (1997-2007) (2011).

У приміщенні Дипломатичної академії України при МЗС України за підтримки Фонду Віктора Пінчука 4 квітня 2012 р. відбулася зустріч українського студентства з колишнім главою Міжнародного валютного фонду Домініком Стросс-Каном.

Під час зустрічі з молодою українською публікою Домінік Стросс-Кан прочитав лекцію, присвячену ймовірним змінам у світовій економіці та їх наслідкам для Європи й України. Прогнози впливового діяча почули понад 350 студентів, а також представники ділової та політичної еліти України, науковці та експерти.

За словами колишнього очільника МВФ, українській економіці вдасться уникнути кризових явищ найближчим часом, проте їй необхідно відновити співпрацю з МВФ.

Як зазначив Д. Стросс-Кан, Україна дуже багато зробила на шляху своєї співпраці з Міжнародним валютним фондом, проте «іноді рух здійснюється в протилежному напрямі».

Високий гість висловив розуміння того, що українському урядові напередодні виборів необхідно розв'язувати низку соціальних проблем. Зокрема, цін на енергоносії, однак, за його словами, співпраця з МВФ має залишатися пріоритетною, а також закликав до проведення в Україні економічних реформ. «Період виборів – не кращий період для проведення реформ, але це необхідно зробити у будь-якому разі», – підкреслив він, зауваживши, що українці повинні відновити довіру до своєї країни.

Колишній глава МВФ наголосив на тому, що одним із важливих плюсів України є її географічне, геополітичне розташування. Зокрема, її територією проходить ряд шляхів транспортування енергоносіїв.

Д. Стросс-Кан також зауважив, що наша держава у своєму розвиткові має орієнтуватися на країни Євросоюзу, прагнути працювати відповідно до загальноприйнятих у світі правил, «ставати на певні рейки». Він зазначив, що існує низка чинників, які можуть негативно позначитися на подальшому економічному розвиткові.

Поліпшення ситуації, що спостерігається останнім часом у світовій економіці, є оманливим. Зокрема, за його словами, йдеться про транскордонний рух капіталів, що може призвести до виникнення нових «бульбашок» в економіці. За словами Д. Стросс-Кана, також залишаються невирішеними питання ліквідності та проблеми у банківській сфері.

Найбільш серйозна ситуація – у Європейському Союзі. Від того, чи зможуть європейці координувати економічну та фіскальну політику, залежить успіх антикризових зусиль в усьому світі. «У нас було міжнародне співробітництво під час кризи – на безпрецедентному для історії рівні. Усі країни, перед якими постали економічні проблеми у 2008 і 2009 рр., уперше вирішили працювати разом, не намагаючись виплисти самотужки. Але сьогодні, коли прийшло полегшення, воля до координації та співробітництва зникає. Європа здійснила найбільш успішну спробу організувати таку співпрацю. І якщо Європа «провалиться» в цьому питанні, це буде останнім ударом, кінцем процесу. І наслідки для глобальної економіки в цьому випадку будуть абсолютно драматичними», – сказав Домінік Стросс-Кан.

З технічної точки зору, забезпечити координацію економічної політики з метою запобігання нової кризи досить просто. Складність, на думку колишнього директора-розпорядника МВФ, – у політичних аспектах, а саме – в зростанні «економічного націоналізму» у світі й, зокрема, – у країнах Євросоюзу. «Щоб переконати світ у необхідності економічного співробітництва, у тому, що проблеми можна вирішити тільки через солідарність, але не через націоналізм, європейцям спочатку потрібно переконати в цьому своїх громадян. А переконаність громадян зменшується щодень», – підкреслив Стросс-Кан.

За його словами, перед Європою стоїть вибір: «Або ми зможемо подолати кризу за допомогою солідарної політики, або ми опинимося нездатними зробити це і – я боюся – це буде означати кінець співробітництва ще на довгий час, не тільки в Європі, а й усьому світі. З усіма наслідками, що з цього випливають – тобто, економічними війнами. Іноді після й поза економічними війнами стоїть просто війна». Д. Стросс-Кан нагадав, що більшість минулих воєн була спричинена економічними проблемами.

Він також зазначив, що виділення урядами США та Євросоюзу значних коштів на відшкодування збитків, допоможе лише виграти час, однак не розв'язати принципово цю проблему. За його словами, ситуацію може виправити тільки проведення широкомасштабних реформ.

На думку екс-глави МВФ, поліпшити ситуацію допоможе, зокрема, реформа у фіскальній сфері, у першу чергу, на його думку, це стосується країн Євросоюзу. Він також зазначив, що, незважаючи на глобалізацію фінансового світу, продовжують діяти системи національного нагляду, а це ускладнює розв'язання глобальних світових проблем у цілому.

Лобізм у США: досвід для України

Володимир САМОФАЛОВ, кандидат юридичних наук

Сьогодні в багатьох країнах світу лобізм широко використовується в діяльності провідних компаній, політичних партій, громадських організацій для впливу на державні органи з метою обстоювання своїх інтересів. У той час як в інших державах лобістська діяльність є цілком легітимною й прозорою та регулюється відповідними законодавчими актами, у нашій країні до останнього часу вона сприймалася як протизаконна практика, пов'язана з корупцією. Принципова різниця між корупцією та лобізмом полягає в тому, що останній сприяє поширенню інформації щодо законодавчих і виконавчих рішень із проблемних питань, у вирішенні яких зацікавлені окремі групи населення, а також доведення їхньої думки до представників державної влади. У цьому розумінні, лобізм є системою аргументації та механізмом підготовки й ухвалення відповідних нормативних актів. Він також виступає засобом досягнення компромісів, консенсусу в ході прийняття управлінських рішень, примирення між собою різнопланових інтересів зацікавлених груп.

Американське регулювання лобізму

Існує кілька версій походження терміну «лобізм». Зокрема, вважається, що це слово у Сполучених Штатах уперше з'явилося в 1830 р. завдяки тому, що у лобі (кулуарах) Конгресу США збиралися представники груп впливу, які діяли в інтересах зацікавлених осіб і структур. Саме терміном «лобізм» називали здійсненням впливу таких людей та організацій на рішення влади. За іншою версією, своїм походженням термін зобов'язаний американському президенту У. Гранту (1869-1877), дружина якого забороняла йому палити сигари в Білому домі. Тому президент обрав для цього вестибюль готелю «Віллард», що знаходився поруч із його резиденцією. Саме у лобі готелю він часто зустрічався з політиками, представниками різних організацій, а також із тими, хто звертався до нього з клопотаннями.

На сьогодні лобістські компанії діють у США на всіх рівнях влади. До лобіювання своїх інтересів у Сполучених Штатах вдаються тисячі комерційних і громадських організацій – від глобальних транснаціональних корпорацій до невеликих фірм чи окремих осіб. Як зазначають експерти американського «Center for Responsive Politics», минулого року в країні на оплату лобістської діяльності було витрачено 3,3 млрд. доларів. Газета «Вашингтон пост», із посиланням на звіт громадської організації «Political Money Line», навіть підрахувала, що лише за півріччя на лобіювання рішень Конгресу та центральних органів виконавчої влади Сполучених Штатів офіційно було витрачено понад 1,16 млрд. дол., що становило 194 млн. дол. на місяць, 6,5 млн. дол. щоденно і 270 тис. дол. щогодини. За оцінками видання, загальні витрати на лобізм у країні щорічно становлять понад 10 млрд. доларів.

Найбільші лобістські бюджети мають бізнесові, фармацевтичні, комунікаційні, медичні, пенсійні, енергетичні, автомобільні й тютюнові корпорації. Широко використовують механізм лобіювання місцеві органи влади Сполучених Штатів, зокрема, у питаннях розподілу бюджетного фінансування, охорони довкілля, будівництва федеральних автомагістралей тощо.

Американські лобістські компанії також активно виявляють себе в політичній сфері, виступаючи спонсорами виборчих кампаній. Низка американських експертів вважає, що лобісти фактично перетворюються на четверту гілку влади США, доповнюючи законодавчу, виконавчу та судову. Багато подібних компаній, що діють у Вашингтоні, мають свої офіси на К-стріт. Саме тому терміном «К-стріт» часто називають лобістів у їх сукупності. Член Палати представників Р. Емануель зазначає: «К-стріт перетворилася на тіньову контору Конгресу, яка організовує дорогі відпустки, переписує законодавство та виступає як бюро з працевлаштування колишніх конгресменів».

Лобістською діяльністю нині у Вашингтоні займаються близько 80 тис. осіб, при цьому лише при Конг-

ресі США у 2011 р. було зареєстровано понад 12,6 тис. професійних лобістів і 3 тис. лобістських організацій, серед яких 272 колишніх члени Конгресу та понад 2 тис. інших колишніх високопосадовців. Попередній досвід роботи таких лобістів є дуже цінним з точку зору їхньої нової діяльності, оскільки їм добре відомі процедурні тонкощі розроблення та прийняття рішень, вони підтримують зв'язки з тими, хто продовжує працювати на державній службі. Американські лобісти мають навіть свою професійну асоціацію – Американську лігу лобістів, що об'єднує понад 900 членів організації.

На думку американських експертів, лобізм має свої позитивні та негативні риси. До плюсів такої діяльності вони, перш за все, відносять можливість населення та громадських організацій за допомогою лобіювання впливати на органи державної влади, політику, ухвалення рішень, у яких має потребу суспільство. У цьому разі лобізм виступає як своєрідний інструмент організації громадянського суспільства, активізації певних процесів і захисник регіональних структур, соціальних і професійних груп та національних меншин. Впливаючи на управлінські рішення, лобізм змушує центральні та місцеві органи державної влади «бути у формі», підтримувати динамізм, гласність, об'єктивність і гнучкість у процесі здійснення своїх функцій. Із цього приводу колишній президент Дж. Кеннеді зазначав: «Лобісти в багатьох випадках виступають як добре підготовлені експерти у конкретних вузьких сферах і мають здібності пояснити складні теми в доступній та зрозумілій формі».

До негативних аспектів лобізму слід віднести потенційну можливість його використання як засобу для деструктуризації народовладних засад суспільства, перетворення демократичних інститутів на інструмент впливу та збагачення окремих політико-економічних владних груп. Крім того, лобізм за певних умов виступає у формі прояву соціальної несправедливості, оскільки результати лобіювання великого бізнесу, з огляду на його чималі фінансові можливості, значно вищі, ніж у інших груп і громадських структур.

Лобізм у США офіційно визнаний на законодавчому рівні. Його юридичною основою є прийнята ще в 1789 р. перша поправка до Конституції США, яка гарантує право громадянам звертатися з клопотаннями до органів державної влади. При цьому одним із головних принципів лобізму є його максимальна відкритість. У 1876 р. в Сполучених Штатах було ухвалено закон, згідно з яким особи, котрі здійснюють лобістську діяльність, повинні офіційно заявити про себе.

Відповідно до закону «Про регулювання лобістської діяльності» (1946 р.) у країні існує процедура реєстрації професійних лобістів. Згідно з цим актом кожна особа, яка за винагороду займається діяльністю, що має на меті вплив на прийняття або відхилення Конгресом США будь-якого законодавчого акта, повинна перед початком таких дій зареєструватися у клерка Палати представників і секретаря Сенату і подати під присягою у письмовому вигляді заяву із зазначенням свого імені та адреси, а також роботодавця; термін найму; суму винагороди; кошти, виділені на лобіювання та цілі, на які їх буде витрачено. Лобісти зобов'язані повідомляти, на які законодавчі акти вони планують впливати, які нові законопроекти завдяки їхнім зусиллям були внесені. Відповідно до закону, очолювати лобістську компанію може тільки людина з вищою юридичною освітою, попереднім досвідом взаємодії з органами влади.

Діяльність лобістів, які діють в інтересах іноземних держав та організацій (за винятком дипломатів, представників релігійних і просвітницьких організацій), регулює закон «Про реєстрацію іноземних агентів», прийнятий у 1938 році. Його ухвалення було спричинене значною активністю в США агентів нацистської Німеччини напередодні Другої світової війни, які намагалися своїми акціями викликати симпатії уряду та населення США до фашистського режиму. Закон вимагає, щоб особи та організації, як американські, так й іноземні, котрі працюють на користь закордонних наймачів та отримують від них за це платню, реєструвалися, крім Конгресу, ще й у Міністерстві юстиції США та кожні шість місяців подавали туди звіти про свою діяльність. Лобістам іноземних країн заборонялося робити внески до передвиборних фондів кандидатів до органів законодавчої та виконавчої влади країни. Тільки в 1966 р. до цього акта було внесено поправки, що змістили пропагандистський аспект на політичну та економічну діяльність.

Закон «Про регулювання лобістської діяльності» у 1995 р. був доповнений законом «Про розкриття лобістської діяльності», який значно посилив державний і громадський контроль за такою діяльністю та ввів відповідну правову регламентацію. Згідно з ним лобістом вважається особа, яка витрачає не менш 20% свого робочого часу на лобістську діяльність, має численні контакти з членами законодавчих і виконавчих органів влади та отримує за свої послуги від клієнтів понад 5 тис. дол. протягом 6 місяців. Лобісти та лобістські фірми зобов'язані реєструватися в тих органах влади, при яких вони діють. Кожні півроку такі компанії повинні надавати детальний звіт до відповідних державних органів із зазначенням їхні клієнтів, питань, що лобіювалися, та коштів, отриманих від цих клієнтів.

Помітним явищем у Вашингтоні стало й розширення кола учасників лобістської діяльності за рахунок залучення дружин упливових урядовців, чле-

нів Конгресу та політиків.

У зв'язку із численними корупційними скандалами, що протягом останніх років потрясали Капітолій та зменшували довіру виборців до законодавців, американський Конгрес був змушений розпочати радикальну реформу лобістського законодавства. У 2007 р. обидві палати найвищого законодавчого органу США проголосували за введення більш жорсткого контролю за всіма формами лобістської діяльності, включаючи активність «іноземних агентів», котрі займаються акціями впливу та піаром у Сполучених Штатах в інтересах інших держав.

Закон під назвою «Акт 2007 року про чесне керівництво та відкритий уряд» вводить щоквартальне обов'язкове надання до секретаріату Сенату відомостей про клієнтів та суми гонорарів лобістів, а також забороняє представникам законодавчої та виконавчої гілок влади США отримувати будь-які подарунки, послуги та оплату від лобістів або іноземних представників. Закон також доручив міністерству юстиції створити загальнодоступну безкоштовну базу даних на «іноземних агентів» та забезпечити розміщення у ній усіх даних протягом 48 годин з часу їхньої реєстрації.

Новий закон також зобов'язує всіх членів Конгресу інформувати про лобістів, які протягом 6 місяців шляхом невеликих внесків перевели на рахунки структур, що контролюються законодавцями (благодійні фонди, виборчі комітети тощо), понад 15 тис. дол. Крім того, за 2 дні до голосування того чи іншого законопроекту в Сенаті його члени, які отримували гроші від лобістів, зобов'язані заявити про те, що ані вони самі, ані члени їхніх родин не мають жодних особистих інтересів до зазначеного акта. Конгресменам також забороняється відвідувати прийняття, що організовуються на їхню честь лобістами. Законодавцям, винним у порушені закону, буде відмовлено у виплаті пенсій після їхнього виходу у відставку.

Щоб знизити рівень політичного лобізму, новий закон також забороняє сенаторам, які вийшли у відставку, протягом наступних двох років займатися лобістською діяльністю. Для колишніх членів Палати представників установлено однорічний термін такої заборони. Значно посилено санкції за порушення закону, зокрема, суму максимального штрафу збільшено до 200 тис. дол., а термін тюремного ув'язнення – до 10 років.

Закони, що регулюють лобістську діяльність, доповнює низка суміжних актів. На федеральному рівні це закони про етику держслужбовців і федеральні виборчі кампанії, на рівні штатів, крім дублювання федеральних законів, є такі (наприклад, у Флориді), що забороняють укладати контракти штату з особою, яка внесла кошти до фондів кандидатів на виборчі посади.

Іноземний лобізм у США

Одним із різновидів лобістської діяльності в США є іноземний лобізм, суть якого полягає в тому, що іноземним урядовим і приватним організаціям та особам офіційно дозволено за умови дотримання відповідних законодавчих актів застосовувати «недипломатичні» методи впливу (представлення інтересів іноземного замовника в американських органах влади, проведення піар-акцій, збір і розповсюдження інформації тощо) на органи державної влади США з метою прийняття ними тих або інших вигідних для іноземних структур рішень. У ролі іноземних лобістів, як правило, виступають найбільш впливові американські юридичні та професійні лобістські компанії або їхні провідні представники. Хоча на іноземний лобізм припадає близько 10% відповідних зусиль у Сполучених Штатах, він відіграє значну роль у проведенні впливових і піар-акцій щодо центральних органів державної влади країни.

Відповідно до чинного законодавства в ході виконання своїх функцій лобісти стосовно представників державних органів влади можуть використовувати такі методи:

- підготовка проектів законів і відповідних рішень;
- виступи на слуханнях у комітетах Конгресу з викладом позицій зацікавлених сторін;
- вплив на законодавця через контакти лобіста з впливовими виборцями та особами з оточення конгресмена;
- організація неформальних зустрічей клієнтів із конгресменами та урядовцями у форматі «віч-на-віч»;
- участь і фінансування виборчих кампаній законодавців і кандидатів до центральних та місцевих органів влади;
- організація кампанії тиску на законодавців шляхом надсилання на їхні адреси листів, телеграм і надходження дзвінків від виборців із округів, де вони обиралися;
- розповсюдження у виборчому окрузі законодавців результатів їх голосування з тих чи інших питань;
- організація для законодавців і урядовців платних виступів і консультацій.

Широке застосування цих та інших методів дає можливість лобістським організаціям активно впливати на федеральні та міс-

цеві законодавчі й виконавчі органи країни для прийняття тих або інших законів і рішень, що є предметом лобістської кампанії.

На сьогодні понад 140 країн світу намагаються обстоювати свої інтереси в Сполучених Штатах і виділяють з цією метою спеціальне фінансування. При цьому питання, що ними лобіюються, можуть бути найрізноманітнішими. Зокрема, Польща на проведення лобістської підтримки свого вступу до НАТО виділила з державного бюджету 10 млн. дол., Республіка Корея сплатила 7 млн. дол. на просування національних телеканалів на супутниковому телебаченні США. Латвія, Литва, Польща, Румунія, Чехія, Словаччина та Угорщина спільно витратили 213 тис. дол. на лобіювання відміни візового режиму до США, а уряди таких невеликих країн, як: Багамські, Бермудські та Кайманові острови – протягом лише півроку виплатили на проведення лобістських акцій у Сполучених Штатах 42 млн. дол. для залучення туристів.

Більшість пострадянських країн також має лобістські структури у Вашингтоні. Зокрема, лобіюванням своїх інтересів у США активно займаються Росія, Азербайджан, Грузія, Узбекистан, Казахстан, Латвія, Литва й Естонія. При цьому організаціями, в інтересах яких здійснюється лобіювання центральних органів влади Сполучених Штатів, виступають уряди, міністерства закордонних справ і туризму зазначених країн, а також посольства цих держав. Зокрема, посольства східноєвропейських

країн, які зараз є членами НАТО та ЄС, відігравали активну роль у лобіюванні підтримки євроатлантичної інтеграції своїх країн саме у Вашингтоні. Інтереси українських приватних структур обстоювала низка американських лобістських компаній.

Потужне лобі в США мають також етнічні громади, серед яких, перш за все, виділяються єврейська, вірменська, польська, ірландська, німецька, італійська та грецька діаспори. Останнім часом усе більшу увагу американських законодавців та ЗМІ привертає до себе діяльність лобістських організацій, які виступають в інтересах Китаю. Додатковим фактором, що посилює впливовість акцій китайського лобі, є зростаюча фінансово-економічна залежність США від КНР.

Єврейське лобі має великий вплив на громадську думку Сполучених Штатів. У своєму активі воно має найбільші американські телекомпанії «NBC» і «CBS», найвпливовіші газети «Нью-Йорк Таймс» і «Вашингтон пост», значну кількість інших видань. Лобі традиційно широко представлено у вищих органах державної влади країни, має різнопланові інтереси. Завдяки заходам прямого впливу, фінансуванню виборчих кампаній і методам непрямих дій єврейському лобі вдається досягати таких результатів, яких не має жодне етнічне лобі в США.

Найвпливовішою лобістською організацією 6-мільйонної єврейської громади є Американо-ізраїльський комітет із громадських зв'язків, що налічує понад 100 тис. членів у всіх штатах країни. Свідченням його впливовості є участь керівників і членів уряду США та Ізраїлю в щорічних конференціях Комітету, сотні законодавчих актів, які щороку приймаються американським Конгресом за результатами лобістської діяльності представників Комітету.

Широко проявляють себе в США також й 9-мільйонна польська та 1,5-мільйонна вірменська громади, зокрема, в ході проведення масштабних акцій щодо визнання американським Конгресом геноциду вірменів в Османській імперії на початку минулого століття тощо. При цьому до участі у великих лобістських заходах долучається до 200 тис. членів діаспори.

Акценти для України

Певну роль у заходах лобістського характеру відіграє мільйонна українська громада США. За її сприяння, зокрема, було скасовано сумнозвісну поправку Джексона-Веніка, надано нашій державі ринкового статусу, ухвалено рішення про приєднання її до СОТ. Проте відсутність певної консолідації між 4-ма хвилями української еміграції та брак необхідних коштів стримують більш широку участь громади у проведенні лобістських заходів.

Лобіювання політичних та економічних інтересів України в США на сьогодні має незначний і несистемний характер та здійснюється переважно в інтересах приватного сектору і політичних структур. Досвід діяльності лобістських організацій у США, що активно займаються або залучаються до проведення заходів впливу на центральні та регіональні органи влади Сполучених Штатів, може представляти певний інтерес для українських урядових і бізнесових організацій. За наявності відповідної державної програми та фінансування існують реальні перспективи залучення до обстоювання інтересів нашої держави в США та інших країнах провідних юридичних компаній, які мають значний досвід лобістської діяльності, проведення іміджевих і піар-акцій, відповідні можливості.

І знову «війна»?

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук

Ірина ФІЛЕНКО,
здобувач Дипломатичної академії України при МЗС

Цього разу «авіаційна»... Не минає й місяця, щоб ЗМІ не повідомили про чергове протистояння між Росією та Білоруссю – дружніми країнами, стратегічними партнерами, союзниками у військових блоках (ОДКБ), міжнародних організаціях (СНД, ЄврАзЕС, ЄЕП, Митний союз) і, зрештою, країнами, що утворили єдину Союзну державу. За цим протистоянням спостерігає весь цивілізований світ і, зокрема, Україна, якій певна частина політикуму з обох боків кордону доводить вигідність вступу до Митного союзу Росії, Білорусі й Казахстану. Які висновки можна зробити, спостерігаючи за відомими подіями?

Нагадаємо, що процес інтеграції передбачає наявність наближених, а для більшої ефективності – подібних або тотожних інтересів держав, що інтегруються. Бажано, але не обов'язково, щоб ці країни мали подібні світогляд і національні цінності. Інтеграційний процес не вимагає однакових характеристик або тотожності економічних моделей, не потребує подібності політичних систем. Хоча наявність плюсових характеристик учасників інтеграційного процесу може сприяти поглибленню інтеграції, і врешті-решт, спонукати його учасників до об'єднання. Інтеграційні напрями можуть бути виокремленим процесом або охоплювати низку сфер існування державних і продержавних утворень. Водночас інтегруватися можуть лише економічні складові чи політичні важелі, військові або суто гуманітарні. У науковій літературі пропагувалася думка про можливість реалізації лише економічної інтеграції. Прикладом для радянського блоку були економічні зразки Західної Європи. При цьому радянські керівники, створивши радянський табір із інтеграцією «по-радянськи», в жодному разі не погоджувалися приєднати країну до гуманітарної співпраці в рамках НБСЄ. І це зрозуміло, оскільки гуманітарне співробітництво НБСЄ/ОБСЄ – гуманітарний кошик – демократичних країн вимагав від радянського керівництва дотримання прав людини й основних свобод. Цього, зрозуміло, з політичних міркувань (дисиденти, допуск у країну іноземців, розповсюдження західної літератури й інформації тощо) Союз ніяк не міг дозволити.

Імовірно, переконання в прийнятності лише економічної інтеграції виникло внаслідок досвіду блокового протистояння за часів холодної війни, коли чітко вирізняли військове співробітництво, не називаючи і не визнаючи його інтеграцією, і політичне об'єднання, не вбачаючи в ньому інтеграційних важелів.

Повертаючись до витоків радянської інтеграції, згадаймо схему побудови СРСР. План містив найважливіші складові поступового будівництва держави робітників і селян: індустріалізація промисловості, колективізація сільського господарства і культурна революція, що передбачала, у першу чергу, подолання неписьменності. План побудови соціалізму радянськими керівниками був механічно перенесений спочатку на республіки (національні окраїни), а після Другої світової війни на інші країни вже соціалістичного табору. Якщо в радянських республіках цей план реалізовувався до війни протягом 20 років, плюс після війни приблизно 40 років (до плану побудови комунізму М.С. Хрущова у 1956 р. – 10 років і до перебудови М.С. Горбачова ще 30 років), то в країнах народної демократії – майбутніх соціалістичних країнах намагалися все побудувати значно швидше – за 10-20 років. Ось тут почалися пробуксовки: не хотіли народи Європи, звільнені від фашизму, виконувати радянські настанови і будувати комунізм за радянським зразком. Вони мали свої довоєнні зразки демократії – засади поваги та захисту прав людини, демократичну виборчу систему, вільну ринкову економіку, лібералізацію торгівлі тощо. Усі відхилення від радянської схеми-догми соціалізму вважалися зрадою та волюнтаризмом: соціалізм не можна реформувати. Його можна тільки знищити. Під цим гаслом СРСР на чолі з Л. Брежнєвим – теорія обмеженого суверенітету – з військами блоку ОВД вдерся в Чехословаччину 1968 р., яка мала намір реформувати теорію і практику, а в 1979 р. – уже без військ союзників – в Афганістан: будувати в цій азіатській державі соціалізм. Країнами соціалізму прокотилися хвилі страйків, революцій, що придушувалися де власними силами, а де й за допомогою радянських військ, контингенти яких залишалися в країнах соціалізму до розпаду СРСР 1991 р., а в Німецькій Демократичній Республіці – до 1994 року.

Протистояння системі соціалізму по-радянськи в країнах народної демократії – НДР, Польщі, Угорщині, Чехословаччині – викликало нерозуміння в більшості населення і керівництва Радянського Союзу, яке, як у калейдоскопі, міняло очільників соціалістичних держав. Зрештою, ці соціалістичні країни, як тільки випала нагода, побігли із соціалістичної системи/табору світ за очі, хто куди. Водночас і республіки СРСР не витримали (прагнення до свободи виявилося сильнішим) і по черзі заявили про власну незалежність. Першою зі складу СРСР вийшла Російська Федерація. Цей політичний крок Росії розглядаємо як глибоко помилковий для неї самої, оскільки з могутньої імперії вона перемістилася до рівня звичайної республіки. Якими міркуваннями керувалися тоді російські можновладці? Найімовірніше – лише прагненням влади.

Минуло небагато часу, нещодавні геополітичні помилки було засвоєно. Розпочалась копітка робота з відновлення втраченого. Білорусі було запропоновано утворити конфедеративну країну з перспективою перетворитися на федеративну державу. Сама РБ також прагнула цього об'єднання, оскільки, перебуваючи в СРСР, республіка була збиральним цехом усього Союзу, але згодом збирати було нічого. Обидві країни спочатку утворили Спільноту Росії та Білорусі у 1996 р., пізніше (1997 р.) Союз Росії та Білорусі, а в 1999 р. – Союзну державу Росії та Білорусі. Створили необхідні спільні державні органи, прийняли низку рішень, запровадили спільні системи керування, почали реалізовувати спільні проекти інтеграції в різних сферах економіки. Однак російські керівники доволі часто забували про утворену союзну державу. Російський проект союзного договору свого часу О. Лукашенко назвав «посміховиськом», звинувачуючи російських лідерів у явному небажанні виконувати обіцяне, та й ні з ким Росія не мала наміру розвивати інтеграцію. Кооптувати з використанням сировинних і трудових ресурсів – так, однак не інтегрувати, оскільки інтегруватися Росії не вигідно. Лише внаслідок участі РФ у Митному союзі, як стверджує колишній Прем'єр-міністр Росії М. Касьянов, вона втрачатиме щорічно близько 2 млрд. доларів. А фінансову підтримку інших країн і республік, залишених напризволяще після розпаду радянського табору, було скасовано ще президентом Б. Єльциним.

Становлення спільної держави Росії та Білорусі утверджувалося суто як політичний проект – згори. Ці країни мають усі показники, щоб створити відповідний союз, водночас він формується – і це є мінусом проекту – у домінуванні політичних факторів. Тому спочатку були утворені Співтовариство, Союз, Союзна держава – тобто етапи інтеграції виведено як етапи розвитку державно-правових відносин, а не економічної інтеграції. Країни прийняли купу нормативно-правових актів, водночас обсяг товарообігу не збільшувався, що пояснювали кризою 1998 р., яка принесла найглибші потрясіння Росії та Білорусі. Так, від цієї кризи найсильніше за інші республіки постраждала РБ, адже офіційна Москва, перебуваючи в складному економічному становищі, відмовилася купувати білоруську продукцію, оскільки не мала на це відповідних матеріальних засобів.

Криза в РФ змусила замислитися й білоруське керівництво, яке почало шукати вихід із ситуації, що склалася. У результаті було запущено нові механізми в розвитку білоруської економіки. Це – підтримка гігантів промисловості через «точкову» політику – вибір найчутливіших підприємств і асортименту продукції, що підтримувалися бюджетом; розроблення спеціальних державних програм, розрахованих на перспективу; утворення спільних підприємств у провідних галузях: автопромисловості, ВПК, хімічній галузі; формування Міждержавних фінансово-промислових груп – МФПГ (таких налічувалося 10); укладання угод про експорт-імпорт не з центральним російським керівництвом, а з російськими регіонами, при цьому перевага надавалася регіонам, багатим на сировинні продукти. Серед пріоритетних білоруських партнерів визначалися Москва, Московська область, Башкортостан, Ямал-Ненецький округ, Татарстан, Ленінградська область, Тюменська область та ін.

Зазначимо, що у світовій економіці Росія та Білорусь посідають досить скромні позиції. Якщо сукупна частка всього СНД нараховує у світовому експорті ледве 2%, з них на Росію припадає 1,2-1,3%, а на частку комерційних послуг 0,8%. Світовий експорт провідних країн зростає за рахунок торгівлі автомобілями і готовими виробами. Білорусь намагається йти подібним шляхом, а Росія торгує переважно сировиною. РФ у експорті поступається Білорусі за часткою машин і обладнання утричі (!). Мінськ широко експортує хімічну продукцію, а Москва з хімічних товарів – переважно добрива. РФ удвічі перевищує ввезення продуктів харчування і за рахунок імпорту продовольства формує половину ресурсів роздрібного товарообороту. Імпорт РФ складається переважно не з інвестиційного обладнання, а автомобілів і товарів широкого вжитку.

Білорусь забезпечує себе

валютними ресурсами за рахунок експорту готової продукції і послуг. 80% білоруської промислової продукції експортувалося. Обсяг зовнішньої торгівлі –15 млрд. дол., із яких 6-7 млрд. – експорт і 7-8 імпорт; 90% – товари і 10% – послуги. Мінськ обрав шлях модернізації та конкурентоздатності економіки, наближення національних стандартів до світових вимог. На науку спрямовується 45% витрат з метою підвищення конкурентоздатності. Продукція машинобудування і приладобудування на 70-80% відповідає світовим стандартам. Якщо Росія не поновлює галузі, що ліквідувалися, то в РБ усе намагаються зберегти і налагодити.

Водночас РФ є основним партнером Республіки Білорусь: на першу припадає 60% товарообігу цієї країни. З Росії надходять мінерально-сировинна продукція, чорні метали, нафта і газ, її імпорт із Білорусі включає машини і транспортні засоби (35%), тракторний парк (80%), вантажівки (50%), продукцію хімічної промисловості, різноманітні промислові товари, текстиль (70%). Білоруський ВПК постачає 17% продукції в РФ (супутникова, космічна техніка). РБ є провідним виробником для офіційної Москви продуктів харчування (переважно молочна продукція).

Білорусь встановила дипломатичні відносини з 164 державами, у 60 країнах діють її дипломатичні представництва. Мінськ на постійній основі бере участь у низці міжнародних організацій, є спостерігачем в ОЧЕС, Раді держав Балтійського моря тощо.

Після чергових торговельних воєн, утомившись від проросійської одновекторності, Білорусь змістила деякі пріоритети зовнішньої політики, шукаючи виходи на інші регіони та країни світу. Активно розвиваються відносини з державами Латинської Америки, серед яких перед веде Венесуела, що запропонувала білоруським компаньйонам розробляти кілька нафтових покладів із подальшим експортуванням нафти в РБ. Поглибились відносини з Китаєм. Свого часу Росія відмовила Білорусі в наданні кредиту у 3-5 млрд. дол., а КНР у 2010 р. запропонував 3,5 млрд. кредит і політичну підтримку. З Україною поглибилася економічна співпраця у сфері купівлі-продажу сільськогосподарської, хімічної, будівельної продукції тощо. Мінськ і нині торгує з понад 180 країнами світу, зовнішній оборот лише у 2008 р. досяг 72,4 млрд. доларів. Однак економічна криза далася взнаки і в Білорусі: у січні 2009 р. після девальвації білоруського рубля на 20,5% і введення механізму його прив'язки до кошика валют (євро, долар і російський рубль) офіційний курс до російського рубля становив 82,3 біл. руб., а до долара США – 2652 біл. рублів.

Гальмівними ознаками співпраці з Росією є неузгодженість питань створення зони вільної торгівлі без вилучень і обмежень, торговельні війни, низькі ціни на білоруські товари, що дотуються з бюджету республіки, високі тарифні ставки на перевезення російськими залізницями за Урал, інші обмеження білоруської сторони в її намаганні вийти на широкий російський ринок. Триває нелегкий процес узгодження інтересів Москви та Мінська в економічній сфері. Дотепер учасники союзної держави уніфікують законодавчу базу, проводять моніторинг, розробляють прогнози, вираховують баланси попиту та пропозицій тощо. Серед складних питань – тема ціноутворення на енергоносії, що РБ отримує з Росії. Мінськ імпортує 85% усього обсягу енергоносіїв і всі 100% обсягу газу з РФ.

Періодично Москва вдається до тиску в енергетичній сфері, підвищуючи ціну на газ з метою приватизації чергового об'єкта білоруської власності. Унаслідок економічного протистояння відповідними рішеннями наприкінці 2011 р. керівництво Білорусі передало вітчизняну ГТС «Бєлтрансгаз» у володіння «Газпрому» Росії: білоруський борг перед ним становив 230 млн. доларів. Російські аналітики зазначають, що Москва продає Мінську газ собі у збиток... на 2 рублі нижче витрат на виробництво. «У Мінську повинні розуміти: що якщо Росія купує трактори Білорусі за ціною в три рази дешевше аналогів (оскільки вони так і коштують за кордоном), то це не означає, що білорусам будуть продавати дешевше газ».

РБ змушена сплачувати зовнішні борги за рахунок внутрішніх джерел. Країна здійснює 53,8% платежів за рахунок бюджетних коштів. Свого часу Мінську вдавалося перепродавати «зайву» російську нафту і газ за кордон, тим самим отримуючи певну кількість валюти, якої в країні хронічно не вистачає. При цьому РФ закривала на подібне очі. Російські ЗМІ розповсюджували думку про те, що «низька ціна за газ породжує нездорову утриманську поведінку білорусів...» Незважаючи на існування начебто спільної держави, у випадках «незговірливості» РБ Росія запроваджує заборону на білоруські товари – інші торговельні війни: молочні, м'ясні, тепер авіаційні...

Після чергового газового тиску, російських воєн проти молочної продукції Білорусі тощо О. Лукашенко підтримав ідею про поглиблене співробітництво зі США, а також вимагав від власних громадян «на захоплених Росією грузинських територіях дотримуватися грузинських порядків».

Вибудовуючи власний інтеграційний дім, обидві країни припустилися низки прорахунків. По-перше, було порушено інтеграційні схеми; по-друге, не стикуються економічні моделі Москви та Мінська. У першому випадку ліберальна, ринкова і відкрита економіка, а в білоруському – закрита, державноцентристська модель. Потретє, більшість білоруських товарів до 25% дотується з державного бюджету, а російських – лише до 3%.

Серед причин пробуксовування інтеграційної моделі за російсько-білоруським зразком необхідно назвати й захоплення обо-

ма сторонами розвитком форм державного капіталізму на противагу формуванню інституційної інфраструктури ринкового механізму. У результаті спостерігається стримування приватної підприємницької ініціативи. У розвитку російсько-білоруської інтеграції чітко простежується небажання російської сторони розвивати цивілізовані відносини за принципами і засадами міжнародного права. Основним важелем, який постійно використовується щодо Білорусі, є вимога передачі у власність РФ усіх ефективних підприємств, що «несуть золоті яйця». Постійні торговельні війни проти Мінська з боку стратегічного партнера заганяють білоруську економіку в глухий кут.

Розглядаючи інтеграційні процеси в цілому, можна дійти висновку, що у світовій практиці сформувалися два шляхи досягнення інтеграційних результатів, дві схеми інтеграції: механічна й органічна. Перша не виключає силового й економічного тисків, часто не дотримуються права людини, відбувається асиміляція меншин, оскільки країна-лідер прагне створення власної понаділеті (таким шляхом розвивалися всі імперії та формувалися тоталітарні системи). Саме російсько-білоруський інтеграційний сценарій наближений до механічної інтеграції.

Органічна інтеграція – добровільне та взаємовигідне об'єднання диференційних частин у єдине ціле, або включення нових частин в існуюче ціле об'єднання. На практиці реалізацією органічної інтеграції є перші кроки функціонування ЄС. Принципи органічної інтеграції – добровільність і поступовість здійсненого процесу; прагнення до взаємовигідності об'єднання національних господарств; збереження суб'єктності; субсидіарність, тобто прийняття на себе відповідальності за дії і рішення; допомога заради самодопомоги.

Проаналізувавши всі складові інтеграційного процесу двох держав, опрацьовані схеми й отримані результати, можна дійти висновку, що інтеграція в межах Союзної держави Росії та Білорусі, що розпочалася з 1996 р., не відбулася. Можливо, це й спонукало запустити в дію оновлений інтеграційний проект Митного союзу (далі – МС) вже трьох країн. У межах МС між Росією, Білоруссю, а також Казахстаном, за білоруською інформацією, узгоджено митні кодекси країн, діють митні режими (хоча, за іншими джерелами, між показовими країнами РФ і РБ узгоджено 80% митних тарифів).

Водночас у МС збережено різницю в експортних та імпортних митних тарифах партнерів. З 1 вересня 2010 р. в Митному союзі набуває чинності Угода про встановлення і застосування порядку зарахування й розподілу сум увізних митних зборів (інших мит, податків і зборів, що мають еквівалентну дію), за якою (ст. 5) нормативи ввізних мит для кожної Сторони встановлюються у таких розмірах: Білорусь – 4,7%, Казахстан – 7,33%, Російська Федерація – 87,97%. Це означає, що Росія вже отримує від впровадження правил МС левову частку надходжень.

Митні війни з боку союзників по МС розпочалися і проти нашої країни: металева, молочна, сирна, а тепер ще й оголошено війну українському пиву. Які висновки з тих воєн зроблять українські економісти? З політичної точки зору можна констатувати необхідність для України розбудови торговельних відносин із широким колом держав, де вітчизняна продукція користуватиметься відповідним попитом. На думку аналітиків, щоб убезпечити власну стабільність і безпеку, не можна замикатися на обмеженому списку економічних партнерів, про це не раз нагадували українській стороні енергетичні війни, запроваджені з боку російського керівництва. З метою убезпечення енергетичної незалежності і запобігання економічному тискові фахівці ЄС стверджують про необхідність мати від трьох до п'яти постачальників енергетичної сировини. Саме це найактуальніше питання безпеки європейського простору покликало до життя європейський газовий проект «Набукко»[1], який розглядається частковою альтернативою російським енергопотокам у Європу.

Складні завдання у зв'язку із зазначеним постають на порядку денному перед українськими дипломатами, які повинні через засоби та прийоми економічної дипломатії захищати інтереси вітчизняного виробника. Серед здобутків у цій площині можна назвати позитивний приклад обстоювання українських інтересів на білоруському напрямі та ринку внаслідок торговельної сирної війни з білоруською стороною. Українським дипломатам вдалося перенести важелі багатостороннього тиску на двосторонній рівень і досягти відповідного компромісу в питаннях торгівлі. Отже, переведення відчутної проблеми на двосторонні рейки переговорного процесу України та Республіки Білорусь і віднайдення прийнятного рішення для обох сторін є складним завданням, із яким цього разу дипломатія впоралась. Чи вдасться Україні й надалі відвойовувати та захищати власні позиції? Як свідчить практика сьогодення, серйозні випробування ще попереду, оскільки наша країна для Росії є геополітичним, ресурсним, транзитним, ринковим і демографічним поки що невичерпним потенціалом.

---

[1] *Див. Л.Д.Чекаленко. ЄС – Україна: енергетична залежність // Зовнішні справи – 2009. – № 5. – С.11-13*

Азавад: омріяний міраж чи геополітична реальність?

Олександр ЛОЗОВИЦЬКИЙ,
кандидат політичних наук

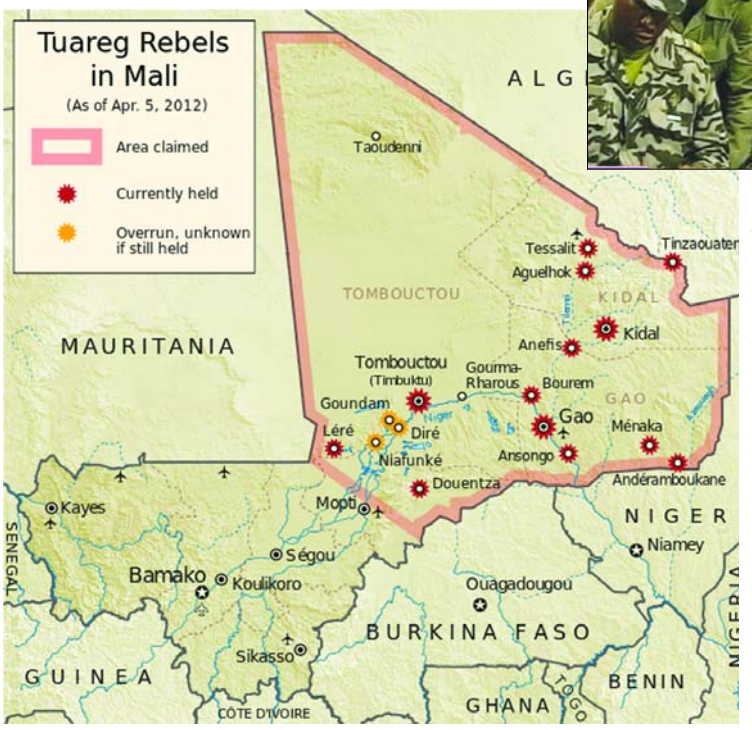
Сучасне світове співтовариство все ще болісно відчуває на собі вогненно-кривавий подих колоніалізму. Ще Хантінгтон прозорливо стверджував, що народи «третього світу» почнуть відігравати самостійну роль і це неймовірно ускладнить міжнародне життя. Сьогодні волею-неволею, незалежно від особистих смаків, доводиться мати справу не з колоніальними імперіями, а з безліччю незалежних держав. Однак реальне становище народів, що звільнилися від колонізаторів, не набагато покращилося. У нових державах процвітає бюрократія, корупція й трайбалізм. Назва походить від слова «триба», тобто плем'я. Багатонаціональні держави «третього світу» поглинає якщо не військова, то економічна й соціальна боротьба різних народів та етносів. А головне – ставши вільними, ці народи не стали заможнішими. Однак незалежність політична зовсім не означає економічної незалежності. Навпаки, економічне становище більшості народів «третього світу» тільки погіршилося.

Відтак ще один державно-політичний витвір європейського колоніалізму в Африці довів свою повну неспроможність... Цього разу – Малі, держава Північно-Західної Африки, у якій протягом останніх 20 рр. був демократичний уряд, що вважався зразком, на який могли рівнятися інші африканські країни. Лідер військової хунти, яка прийшла до влади у Малі після військового перевороту 22 березня 2012 р., капітан Амаду Саного заявив, що ситуація на охопленій повстанням туарегів півночі є критичною та закликав іноземні держави надати його країні військову допомогу. На думку хунти, скинутий президент Амаду Тумані Турі був не в змозі врегулювати кризу на півночі, де армія Малі протистоїть повстанцям-туарегам. Військові звинуватили президента у великих втратах, нестачі екіпірування та зброї. Однак після путчу ситуація лише погіршилася.

Заколот у Малі розпочався під приводом того, що влада недостатньо піклується про потреби військових, не може впоратися з повстанням туарегів, яке розпочалося ще 17 січня й охопило половину країни. Із кочовою народністю Сахари, туарегами, у свій час багато проблем мали французи. Колонізатори змогли замирити їх тільки в 1923 р., і лише формально. Туареги нападали на представників французької адміністрації аж до надання регіону незалежності на рубежі 1960-х років.

Ідучи з Північної Африки, французи залишили там низку штучно створених держав, окресливши їх кордони по лінійці, не цікавлячись побажаннями народів, що там мешкали. Населену туарегами територію, яку вони називають Азавад, розділили між кількома країнами: Алжиром, Буркіна-Фасо, Лівією, Малі й Нігером. Звичайно ж, туареги не погодилися з розділом їхньої батьківщини між державами, у яких вони виявили-

лися людьми другого сорту. Араби й негроїдні племена стали мститися їм за історичні образи у попередні часи, за нальоти й захоплення рабів. Не останню роль у відчуженні туарегів від інших народностей регіону відіграв їхній спосіб життя й традиції.

Особливо значний сплеск активності туарегів-сепаратистів припав на 1990-1995 роки. Ці події отримали назву «Перше повстання туарегів». Закінчилося воно після того, як влада Малі й Нігеру погодилася включити їх до складу силових структур і пообіцяла справедливий перерозподіл бюджетних коштів. Але далеко не всі обіцянки було виконано, і у 2007 р. розпочалося «Друге повстання туарегів». Знову не обійшлося без підступних дій Каддафі. Він не лише протиставляв туарегів власній опозиції в Лівії, а й використовував ці народності для створення зони впливу в сусідніх країнах. Полковник залучав туарегів на службу й, по суті, врятував їх під час катастрофічної посухи 1973 р., тому мав на них сильний вплив.

Нинішнє повстання туарегів у Малі – четверте з часу здобуття цією країною незалежності в 1960 році. Упоратися з ним буде набагато складніше, аніж із попередніми виступами, оскільки йдеться про створення на території малійської Сахари незалежної держави туарезьких племен, нащадків одвічних мешканців пісків Північної Африки. На чолі повстанського руху – добре навчені й озброєні солдати-туареги, які воювали на боці колишнього лівійського лідера Муаммара Каддафі. Після його смерті вони стали в Малі основою повстання. Саме тому багато оглядачів прямо пов'язують громадянську війну в Лівії у 2011 р. із нинішнім успіхом туарегів у Малі.

Туареги є стародавніми кочовими і дуже войовничими племенами берберської групи, що мешкають на території п'яти країн: Алжиру, Буркіна-Фасо, Лівії, Нігеру й Малі. Про них відомо небагато: чисельність – близько 5 млн. осіб; за віросповіданням вони мусульмани-суніти, значною мірою зберігають доісламські вірування. Туареги – унікальний народ для мусульманського світу. У них закривають обличчя не жінки, а... чоловіки! У традиційній туарезькій родині дружина до весілля не бачить обличчя чоловіка, воно закутане в спеціальне покривало переважно синього кольору – лісам. Становищу жінки в цьому північно-африканському суспільстві можуть позаздрити багато жительок Європи. Туаречки володіють землею, верблюдами. У разі розлучення чоловік зобов'язаний залишити жінці все майно й будинок. Дівчина сама обирає собі чоловіка, і навіть назва оази або стоянки в Сахарі надається за іменем жінки, а не чоловіка. Соціальний статус у туарегів передається по лінії матері. Верховний вождь жителів Великої пустелі – чоловік, однак радником у нього може бути жінка.

Туареги вважають, що жінці не потрібно працювати, однак важливо мати освіту, тому існують спеціальні жіночі школи, де юних туаречок навчають давньоберберському письму – тіфінагу, ознайомлюють із грою на музичних інструментах. Домашній роботі туарезьких дівчат не вчать, для цього є раби, яких відважний чоловік регулярно привозить із воєн і набігів. Оскільки забезпечувати родину й воювати – це вже те, чому навчають у школі туарезьких хлопчиків.

Нині життя туарегів, звичайно, змінилася. Багато законів не виконуються або виконуються не так суворо. Останніми роками відчутний сильний вплив ісламу й арабізації, зникають межі між кастами, але при цьому розвивається світський патріотизм, бажання мати свою державу в рідних пісках Сахари, у зоні їхнього традиційного проживання. Ідея створення незалежного державного утворення виникла ще на початку XX ст., але ні з французами, ані згодом з керівниками арабських країн, а також Малі, Нігеру й Буркіна-Фасо домовитися не вдалося.

Скорити туарегів військовою силою дуже нелегко – кочове життя в горах і пустелях зробило їх стійкими, вмілими, жорстокими воїнами. Французам, які колонізували цей регіон Африки, вдалося придушити їхній опір лише у 1923 р., і переважно за рахунок розпалювання міжплемінних протиріч, налагодження контактів із вождями й підкупу. Однак, коли в Алжирі розпочалася війна за незалежність, то до неї одразу підключилися туареги.

Розпад французької колоніальної імперії в цьому регіоні відбувся таким чином, що туареги своєї держави не отримали, виявившись розпорошеними у п'яти країнах. Це було вигідно й французам, які не забули непокірливих кочівників, і владі цих країн, що належали до інших етнічних груп і не хотіли ділитися будь-чим із туарегами, яких інші мешканці ненавиділи за колишнє пригноблення і пограбування войовничих кочівників.

Свою державу зі столицею у стародавньому малійському місті Тімбукту туареги планують назвати Азавад. Звідси й назва уг-

рупування, що веде війну за утворення національної держави – «Народний рух за звільнення Азаваду» (НРЗА), хоча загалом різноманітних угруповань у туарегів вистачає. Створення незалежної держави може вплинути на інші народи. Берберську державу захочуть також мати кабіли в Алжирі, амазіги в Марокко. Тому повстання туарегів і створення ними «вільного й неподільного Азаваду» може кардинально змінити ситуацію в регіоні.

Із 1990-х рр. ситуація в Північній Африці постійно загострюється. В Алжирі, Нігері й Малі проходять виступи туарегів, найчастіше збройні. Однак їхні масштабні воєнні дії, що тривають із лютого 2012 р., – безпрецедентні. Фактично в Малі йде громадянська війна між чорним півднем і білою північчю, чого ще не було. Деякі експерти вважають, що туарегам допомагають ісламські радикальні угруповання. Можливо, це й так, однак правила шаріатської держави погано узгоджуються з побутовою культурою туарегів, тому подібний союз навряд чи буде довгостроковим.

Воєнні дії розпочалися в січні 2012 р., тоді бойовики НРЗА атакували позиції урядових військ у суцільній пустелі на півночі країни. Населення там мінімальне і переважно – туареги. Спочатку малійська армія успішно відбивала всі напади, навіть приходили повідомлення про суттєві втрати повстанців, знищені конвої та загони заколотників. Але зараз ситуація змінилася, і на півночі Малі туареги беруть гору, на базах і в містах захоплено озброєння, у тому числі бронетехніку, гарнізони або відступили, або взяті в полон. Збройні сили Республіки Малі можна вважати слабкими навіть у порівнянні з іншими сусідами цього регіону Африки. Загальна їх чисельність становить 7350 осіб – 9 батальйонів, із них 2 танкові, 4 піхотні, парашутно-десантний, спецпризначення та інженерний, а також кілька дивізіонів артилерії. У цілому самостійно малійці з туарезькими сепаратистами навряд чи впораються, хоча їх тренували французи й американці, а частина офіцерів навчалася в Росії.

Варто зазначити, що туареги поводяться з полоненими із властивою всім африканським воїнам гуманністю: десятки людей були обезголовлені. Слово «гуманність» залишено без лапок навмисно – адже їх могли б і з'їсти, як робили з полоненими, наприклад, у Демократичній Республіці Конго. Кількість біженців оцінюється вже від 50 до 190 тис. осіб, число убитих перевищує кілька сотень по обидва боки, але точних даних не знає ніхто. Нині постає питання про військову допомогу Малі з боку сусідів. Організація країн Західної Африки розглядає можливість військової інтервенції, про що повідомив головнокомандуючий армії Кот-д'Івуару. Цілком імовірним є втручання Франції в справи своєї колишньої колонії – звичайно, за безпосередньої участі Іноземного легіону.

Нинішні успіхи туарезьких бойовиків пов'язують із двома факторами. Першим є об'єднання їхніх зусиль із «Аль-Каїдою в Ісламському Магрибі». Ця організація відзначилася довгим і кривавим слідом в Алжирі, Тунісі, Лівії, де її бойовики воювали проти місцевих світських урядів. Деякий час вона базувалася в південних пустелях Алжиру, але місцева армія швидко розібралася з ісламістами. Тому вони й організували базові табори в північних пустельних районах Малі. Подібне співробітництво ставить туарегів у один ряд із міжнародними терористами й позбавляє їх підтримки світового співтовариства.

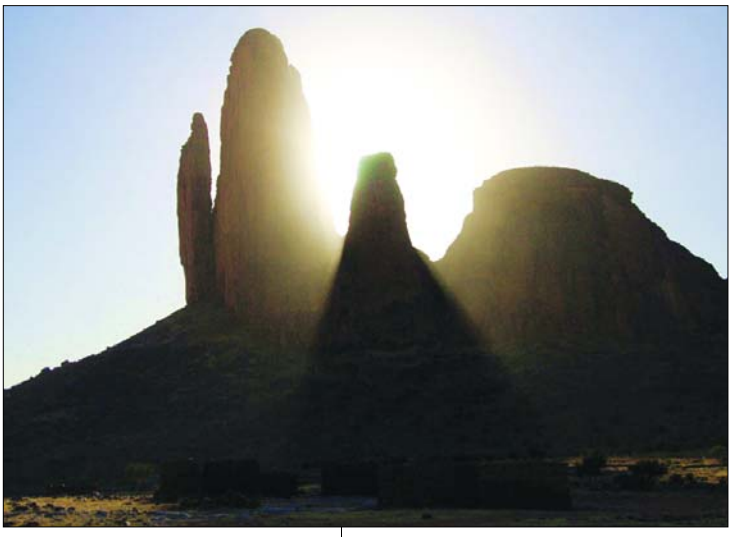
Але найважливішим фактором для нинішніх успіхів НРЗА є те, що дуже багато туарегів боролися до цього в Лівії на боці Муаммара Каддафі. І нині, повернувшись додому добре вишколеними, витривалими, з бойовим досвідом, вони перемагають місцеву армію, не маючи нічого ефективнішого за джипи з кулеметами, автоматичні та безвідкатні гармати. Каддафі дуже цінував і поважав туарегів, постійно підтримуючи їх грошима, а іноді й зброєю. Зрозуміло, полковник використовував їх у великій грі за лідерство, яку вів у Африці. Він також платив більші гроші тим, хто служив у його Панафриканському легіоні, а туареги в ньому були основою.

Служили вони вірою і правдою й у регулярній лівійській армії, досягаючи високих постів, зберігаючи вірність до останнього. У системі цінностей цих племен дуже вагоме значення має особистість вождя. А Каддафі мав серед них великий, беззаперечний авторитет. Чимало колишніх проблем із туарезькими племенами й угрупованнями в різних країнах регіону було вирішено за особистого посередництва полковника, хоча багато з них розпочиналися саме за його участі.

Туареги здатні збурити не лише Малі, а й Нігер та низку інших країн. Водночас варто чекати на активізацію ісламістів у сусідніх країнах, тим більше в Лівії для них тепер є табори і зброя. Алжир і Марокко, напевно, свої проблеми вирішать самі – це сильні держави. А інші, в основному колишні колонії Франції, – дотепер дуже залежать від Парижа. Сподіватися на більшу допомогу американців теж не варто, їм немає сенсу встрявати в африканські проблеми. Однак щодо провідних гравців у Африці, вони отримали те, чого бажали.

Ще до перемоги лівійської революції місцеві ісламісти під приводом боротьби з найманцями Каддафі здійснювали геноцид туарегів. Етнічні чистки досягли таких масштабів, що отримали спеціальний осуд Генсека ООН Пан Гі Муна. У результаті, починаючи з серпня 2011 р., тисячі туарегів переселилися до сусідніх країн, особливо Малі, де їхні діаспоральні та місцеві осередки є традиційно сильними. Нерідко переселенці були не просто біженцями, а досвідченими та добре озброєними бійцями.

Повстанці стверджують, що повністю забезпечують безпеку на контрольованій території: «На підставі рішення «Народного руху за звільнення Азаваду»... відповідно до Декларації ООН про права корінних народів..., беручи до уваги факти геноциду стосовно населення Азаваду в 1963, 1990, 2006, 2010 і 2012 роках... і піввікового панування корупції, політично-

го, економічного й фінансового гноблення, що загрожують стабільності й миру в регіоні..., і з огляду на звільнення території Азаваду, постановляємо проголосити незалежність держави Азавад з п'ятниці, 6 квітня 2012 року», – ідеться в декларації про незалежність, опублікованій на сайті НРЗА.

Ця організація має намір створити демократичну конституцію та державні інститути, яким згодом буде передано владу. Допоки в Азаваді відсутнє централізоване державне управління, керувати країною буде НРЗА. «Виконавчий комітет НРЗА закликає все світове співтовариство в ім'я справедливості й миру негайно визнати незалежність держави Азавад», – міститься в її заяві.

Кочовики вказують на норми міжнародного права та просять світове співтовариство визнати суверенітет їхньої держави. Туареги, які напередодні оголосили про повне припинення вогню, обіцяють і надалі бути зразковими державниками й поважати сусідів. Однак багато хто сумнівається в тому, що Азавад залишатиметься мирною країною. Разом із тим, правозахисна організація Amnesty International попереджає, що ситуація в Малі перебуває на межі гуманітарної катастрофи, і вимагає, щоб агентствам із надання допомоги було надано доступ у постраждалі райони.

З огляду на комплекс специфік ні урядові війська, ані сили та формування путчистів не зможуть у ближчому майбутньому відновити контроль над захопленими туарегами районами, де ісламісти вже встановлюють свої порядки.

По-перше, наразі не існує центральної влади Малі, законний президент відсторонений військовою хунтою, а заколотників не визнає жодна держава.

По-друге, під час бойових дій проти туарегів армія Малі показала себе з найгіршої сторони: гарнізони й військові табори часто здавалися без опору, бойовий дух солдатів украй низький, особовий склад військових формувань деградує.

По-третє, за оснащенням армія Малі безнадійно відстає від повстанців. Багато туарегів після загибелі Каддафі швидко знайшли собі застосування на новому театрі воєнних дій, і зараз «лівійські ветерани» прекрасно озброєні, оснащені новітніми засобами техніки та зв'язку.

По-четверте, незважаючи на обіцянки надати допомогу в боротьбі із сепаратистами, сусідні країни (у першу чергу, Нігер і Буркіна-Фасо) навряд чи зважаться вступити у відкрите протистояння з туарегами Малі. А західні держави (насамперед, США та Франція) не стануть проводити масштабну операцію з відновлення конституційного ладу на такій величезній території. Максимум, вони можуть планувати акції спецназу зі звільнення заручників або ліквідації будь-кого з лідерів повстанців чи терористів.

На Заході боротьба туарегів викликає чимало симпатій. На чолі їхнього визвольного руху – цілком прийнятні для Заходу люди, які втілюють віру в те, що визвольний рух, очолюваний лібералами, правозахисниками та навіть жінками (Білал Ашері й Аміната Валет Бібі), є повністю демократичним. До того ж, туарезькі лідери ще до початку повстання відвідували західні столиці, обіцяючи, що їхня широка автономія позбавить регіон від впливу «Аль-Каїди» у країнах Магрибу, припинить практику викрадення іноземців, а також ліквідує наркотрафік і шляхи нелегальної торгівлі зброєю, за рахунок яких жили не лише джихадисти, а й представники місцевої влади.

Найгарячіше розуміння їхні пропозиції зустріли у Франції, де вожді туарегів обговорили передачу французьким компаніям ліцензій на розвідку й видобуток урану в регіоні. Поки що повідомлень про постачання Заходом зброї туарегам немає, але її й без того в регіоні забагато. Головне для Вашингтона і Парижа – під прикриттям гуманітарних організацій надавати туарегам продовольчу допомогу. Разом із тим, Африканський союз і західні держави засудили дії військових і закликали повернути владу в Малі законному урядові. Військовий заколот у Малі – це крок у минуле, про що заявили представники Африканського союзу. США, Франція та Євросоюз спонукали військових і уряд Малі до відновлення конституційного порядку, вимагають відмовитися від кровопролиття і почати переговори. Санкції передбачатимуть закриття кордонів сусідніх із Малі країн і блокування державного рахунку в регіональному центробанку.

Таким чином, на найближчі роки північ Малі може перетворитися на царство анархії. І першим, хто спробує отримати з цього вигоду, буде терористичний інтернаціонал, оскільки у нього з'являється ще одна територія, де можна облаштовувати тренувальні табори. Звичайно, говорити про перспективи створення окремої туарезької держави Азавад у Північній Африці наразі зарано, але за умови міжнародної підтримки цей рух здатний серйозно змінити баланс чинників у багатому на уран регіоні, де західним компаніям доводиться поступово відступати під тиском китайських конкурентів.

Кіберзброя:

проблеми та перспективи протидії кіберзлочинності

Євгеній КОТУХ,
слухач Дипломатичної академії України при МЗС

Із 5 по 9 червня цього року в Таллінні відбудеться конференція НАТО, присвячена темі кіберзахисту «4rd International Conference on Cyber Conflict», організована Талліннським Центром НАТО з кіберзахисту. Традиційно в ній візьмуть участь понад 300 представників 37 країн-членів НАТО та держав-учасниць партнерських програм Альянсу. Головною темою обговорення має стати військова та воєнізована діяльність у кіберпросторі. Ця проблема розглядатиметься всебічно – з політичної, юридичної, технічної точок зору.

Кібербезпека давно привертає до себе увагу світової громадськості та професіоналів, зокрема, у США, Росії, країнах Євросоюзу та інших провідних державах світу. На початку 2012 р. НАТО підписала контракт вартістю 67 млн. доларів з італійською компанією Finmeccanica на розроблення, упровадження й обслуговування програми кіберзахисту NCIRC (NATO Computer Incident Response Capability). У рамках угоди італійська компанія за підтримки американської Northrop Grumman забезпечить цифрову безпеку приблизно 50 об'єктів і штаб-квартир НАТО у 28 країнах світу. Як очікується, NCIRC зможе розпізнавати та нейтралізовувати загрози безпеці об'єктів, узятих під охорону, відповідно до вимог НАТО, озвучених у листопаді 2010 р. на лісабонському саміті. Дивно, що Finmeccanica, що не є американською компанією, отримала настільки великий контракт від НАТО в галузі кібербезпеки. До того ж, саме підписання контракту відкриває перед Finmeccanica можливості доступу до подальших угод загальною вартістю понад 2 млрд. євро (2,7 млрд. доларів).

У перспективі кожна з 28 країн-учасниць НАТО може вкласти в програму кібербезпеки по 100 млн. євро протягом найближчих трьох-п'яти років. Велика Британія вже виділила близько 650 млн. фунтів стерлінгів (1 млрд. доларів).

Актуальною ця проблема є і для Росії. «Зростання аудиторії рунету і обсягів російського ринку електронної комерції загострюють проблеми безпеки в Інтернеті», – заявив Міністр зв'язку і масових комунікацій РФ Ігор Щеголєв на відкритті третього щорічного Форуму безпечного Інтернету.

Кількість протиправних посягань на інформаційні ресурси держави та бізнесу зростає і в Україні. Нещодавно у своєму інтерв'ю глава СБУ Ігор Калінін зазначив: «Аналіз статистичних даних свідчить про те, що збиток, який завдає кіберзлочинність, сьогодні значно перевищує розмір збитків від традиційних видів злочинів».

Зростання присутності користувачів у мережі Інтернет дійсно є одним із ключових чинників зростання кіберзлочинності. У нашій країні налічується 13,138 тис. користувачів, 95% яких мешкає у 8 найбільших областях України, у Києві проживає 58,8% користувачів Інтернету. Так, 62% всіх відвідувачів мережі використовують як пошуковий сервіс Google, 28% – Yandex, 4% – Mail.ru. Найбільш затребуваною інформацією є новини, купівля-продаж автомобілів і нерухомості, бізнес-портали та соціальні мережі.

Розглянемо показники проникнення соціальних мереж і найбільш популярних ресурсів в українському Інтернет-співтоваристві (табл. 1).

Таблиця 1

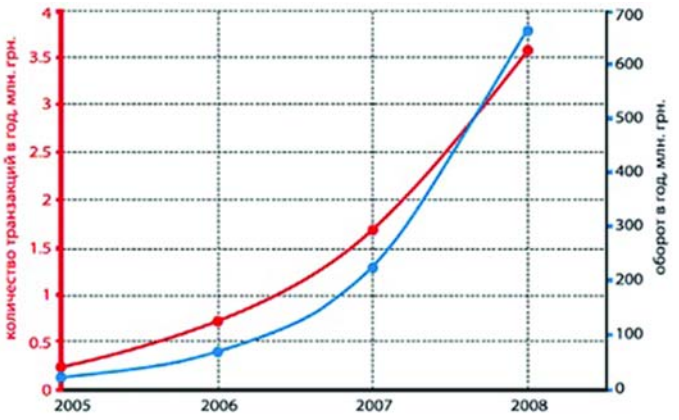
Статистика користувачів найбільш популярних соціальних мережі та Інтернет-сервісів в Україні

№	Назва	Усього у світі, млн.	В Україні, млн.	Середній вік
1	Vkontakte	46	5	18-24
2	Odnoklassniki	40	2,1	25-40
3	Twitter	50	0,25	18-25
4	Facebook	288	0,175	18-24
5	Ukr.net	4	3,5	18-40
6	Livejournal	23	3,5	40+

Одним із важливих показників з точки зору привабливості для розвитку кіберзлочинності є обсяг електронної комерції та банківських транзакцій, що виконуються за допомогою мережі Інтернет. Зазначимо, що з 44,3 млн. емітованих карток 29,3 млн. хоча б один раз скористалися послугами електронної комерції. Найбільш популярними в Україні сервісами електронних платежів є ресурси WebMoney і Portmone. Наведемо статистику обігу грошових коштів у 2005-2008 роках (мал. 1).

У нашій країні є досить розвиненими мережі мобільних операторів. На ринку присутні сім операторів мобільного зв'язку (табл. 2). За даними звіту компанії «Укртелеком», близько 50% користувачів мобільної мережі використовують мобільний Інтернет.

Темпи зростання присутності українців у мережі Інтернет, доступність підключення до неї, кількість сервісів, а також обіг електронних грошей призводять до

Мал. 1. Обсяг електронних транзакцій WebMoney в Україні

Таблиця 2

Статистика ринку мобільних операторів Україна

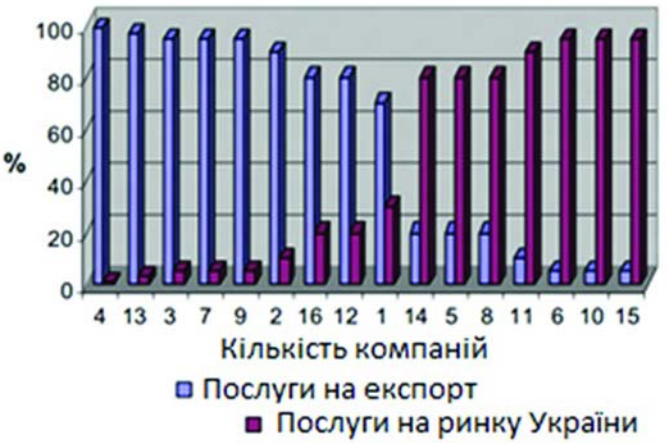
№	Компанія	Кількість абонентів	Частка ринку
1	Київстар	24 828 237	46,7%
2	МТС Україна	18 890 571	35,6%
3	Астеліт	6 980 000	13,1%
4	Телесистеми України	698 956	1,3%
5	Інтертелеком	673 675	1,3%
6	Укртелеком	667 531	1,3%
7	ITC	372 359	0,7%

зростання кіберзлочинності як в Україні, так і в усьому світі. Ключовими соціально-економічними факторами зростання кіберзлочинності є також низька вартість підготовки кадрів сфери інформаційних технологій у вищих навчальних закладах і, відповідно, велика кількість висококваліфікованих програмістів на ринку праці. Відносно дешеві послуги аутсорсингу у сфері створення і підтримки програмного забезпечення, розвинена інформаційна інфраструктура та високий рівень підготовки кадрів вивели нашу країну в лідери ринку інформаційних технологій, а також створили передумови для формування ринку кіберзлочинності.

На думку багатьох міжнародних експертів, а також за статистичними даними міжнародних організацій, Україна входить до п'ятірки країн із найбільш високими показниками кіберзлочинності у світі.

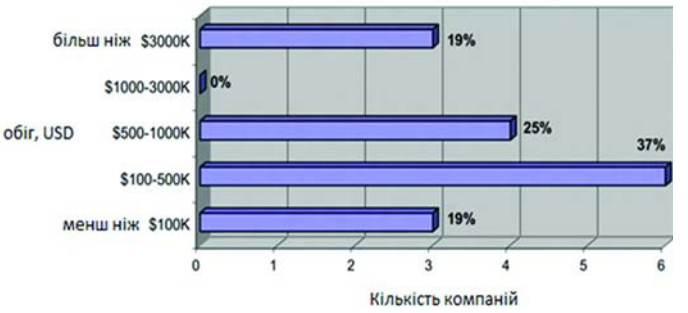
Розглянемо економічні фактори розвитку ринку інформаційних технологій в Україні на прикладі ринку аутсорсингу інформаційних технологій. Термін «аутсорсинг» з'явився порівняно недавно й означає передачу організацією, на підставі договору, певних бізнес-процесів або виробничих функцій для обслуговування іншій компанії, що спеціалізується у відповідній галузі. У контексті ринку інформаційних технологій як бізнес-процес розглядається створення, упровадження і технічна підтримка програмного забезпечення певної інформаційної інфраструктури або управління нею та її обслуговування.

На відміну від послуг сервісу та підтримки, що мають разовий, епізодичний, випадковий характер і обмежені тимчасовими рамками, на аутсорсинг віддаються зазвичай функції з професійної підтримки безперебійної працездатності окремих систем та інфраструктури на основі тривалого контракту. Ринок цих послуг в Україні є надзвичайно розвиненим. Розглянемо статистику по компаніях, що надають різні послуги IT в Україні та у світі (мал. 2).

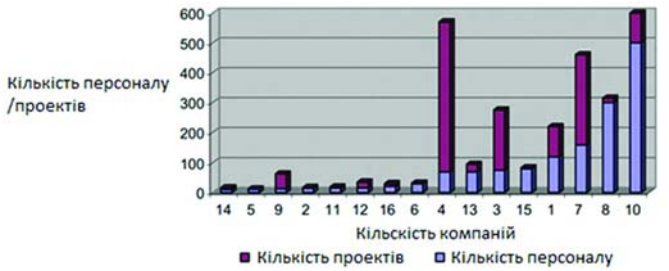
Мал. 2. Ринок аутсорсингу в Україні

Бюджет компаній і кількість зайнятих у них фахівців є різним, що відображає й оборот компаній у доларах США (мал. 3).

Мал. 3. Фінансові показники ринку аутсорсингу

Різні галузі зайнятості демонструють різні фінансові показники. Показники кількості проектів і зайнятих у них фахівців, залучених з українських компаній, демонструє певну динаміку (мал. 4)

Мал. 4. Динаміка реалізації проектів

Наведена в цій статті статистика повною мірою не відображає розвиток ринку інформаційних технологій. Поряд із поданою аналітикою за рівнем інформатизації та використання інформаційних ресурсів в Україні ця інформація дає змогу дійти висновку, що сучасний рівень розвитку в галузі інформаційних технологій створює передумови для реалізації українськими фахівцями проектів будь-якого масштабу з використанням найсучасніших технологій і матеріально-технічної бази.

У реаліях економічної ситуації, рівня заробітної плати, конкуренції та затребуваності фахівців в Україні найбільш актуальною стає проблема розвитку кіберзлочинності, що тісно пов'язана з подоланням наслідків глобалізації, де одним з рушійних чинників виступає повсюдне впровадження та використання інформаційних технологій.

Однак, відсутність законодавства у галузі інформаційної безпеки, а також нерішучість у сфері практичного розроблення міжнародно-правових норм, ініційованих США, Росією, ЄС та іншими провідними державами світу, призводить до розмиття кордонів кіберзлочинності та дає переваги міжнародним терористичним угрупованням у залученні відповідних фахівців до діяльності, пов'язаної з неправомірним створенням, застосуванням і поширенням інформаційної програмно-математичної зброї для здійснення актів кібертероризму.

Про це свідчить статистика правопорушень, скоєних із використанням інформаційної інфраструктури. У січні 2012 р. Україна зіткнулася із застосуванням кібератак на державні інформаційні ресурси. Ця акція, безумовно, не була єдиним прецедентом в історії нашої держави. Доречним буде підкреслити масштаб, організованість, швидкість реакції компетентних фахівців, а також час і фінанси, витрачені на відновлення працездатності інформаційних ресурсів. Неготовність на всіх рівнях влади до роботи з попередження таких акцій, усунення наслідків, а також прогалини в законодавчій базі дають можливість із упевненістю говорити, що тенденція до збільшення злочинної складової на ринку інформаційних технологій України збережеться.

У цьому зв'язку не складно передбачити ймовірний подальший розвиток ситуації після появи на арені джерел шкідливих програм і кібератак нових гравців. Це призведе до значного збільшення обсягу подібних загроз і кількості публічно визнаних та зафіксованих інцидентів. Навколо проблеми виявлення та відображення цільових атак уже виникла окрема галузь індустрії безпеки. Великі компанії, що регулярно зазнають атак, постійно звертаються по допомогу до невеликих приватних фірм для розслідування подібних інцидентів. Зростаюча конкуренція послуг із захисту спричиняє набагато ширше висвітлення виявлених інцидентів. У свою чергу надлишок фахівців на ринку України сприятиме утворенню ринку спеціалізованих шкідливих програм, що можуть бути адаптовані до вимог замовників, а також змінюватиме саму методику здійснення атак із залученням шкідливого програмового забезпечення. У минулих роках на тлі популярності деяких розробок військових відомств Ізраїлю, США та інших країн (черв'як Stuxnet) практично всі великі країни світу продемонстрували свою готовність до створення та використання кіберзброї. Відсутність міжнародних норм, які регулюють її створення, застосування та розповсюдження, призвела до того, що деякі країни світу, зокрема США, заявили про готовність прирівняти використання проти них кіберзброї до реального військового конфлікту. У цілому кіберконфлікти найближчого майбутнього розвиватимуться навколо вже традиційних осей геополітичного протистояння, таких як: США + Ізраїль – Іран, США + Західна Європа – Китай.

Цілком очевидно, що застосування кіберзброї на цьому етапі розвитку міжнародної інформаційної безпеки буде пов'язане, насамперед, із діяльністю задля отримання несанкціонованого доступу до фінансових ресурсів держав, компаній і приватних осіб, а не з військовою метою. Для створення такої кіберзброї вже сформувався ринок попиту та пропозиції. Поряд із цим, особлива увага приділятиметься таким ринкам:

– мобільних програм, з метою розроблення програм подвійного призначення;

– програмного забезпечення для атак на он-лайн-банкінг;

– програм збору та інтелектуального аналізу інформації про приватне життя користувачів;

– «соціального хакінгу», програм та послуг для здійснення хакерських атак як протесту проти чого-небудь або політичного тиску на опонентів.

Вірогідним неприємним результатом для України може бути припущення про безпосередню участь її наукового та технічного кадрового потенціалу у створенні, використанні та поширенні кіберзброї. Уже найближчим часом варто очікувати розроблення аналогів Stuxnet і подібних «черв'яків». При цьому більш прості програмні засоби, до яких відносяться «закладки», «логічні бомби», «віруси» тощо застосовуватимуться зловмисниками набагато частіше, а сфера їх застосування буде набагато ширшою. Атак, спрямованих на вирішення вузьких практичних завдань стане більше, а зловмисники почнуть використовувати нові методи зараження, оскільки відомі способи перетворяться на малоефективні. Спектр компаній і галузей економіки, що стануть об'єктами атак, розшириться. За наявності в Україні величезної армії програмістів, які розробляють програми для мобільної платформи Google Android, слід очікувати їх залучення до створення шкідливих програмних засобів для мобільних телефонів, смартфонів і планшетів. Навантаження на Інтернет-магазини, перш за все, магазини мобільного програмного забезпечення, багаторазово зросте. Системи та засоби зловмисного проникнення і використання приватних фінансових ресурсів за допомогою атак на сервіси он-лайн-банкінгу, розроблені в Україні, будуть повсюдно використовуватися, як на розвиненому ринку фінансових послуг Європи, так і на ринках, що розвиваються. З причини здешевлення апаратних платформ для геолокаційних сервісів слід очікувати подальшого розвитку програмових засобів мобільного шпигунства, розкрадання та несанкціонованого використання даних про приватне життя. Множинні атаки на державні та комерційні інформаційні ресурси триватимуть, а перелік наданих комерційних послуг зі здійснення кіберзлочинів суттєво розшириться.

Сектор безпеки України та культура безпеки

Вадим ГРЕЧАНІНОВ,
Президент Атлантичної Ради України,
генерал-майор

Світ змінюється. Повинні змінитися й підходи України до оцінки загроз і ризиків своїй національній безпеці, а також індивідуальній безпеці кожного громадянина країни. На сьогодні у світі ці основні небезпеки пов'язують уже не із загрозою війни чи збройного конфлікту, а з тероризмом, наркотиками, незаконною міграцією, масштабною корупцією тощо.

Ніби у відповідь на це на порядок денний для забезпечення національної безпеки європейських держав, внутрішньої та індивідуальної безпеки громадян висувається така державна структура, як Сектор національної безпеки.

Не можна сказати, що ця ідея для України є новою. Справедливості заради скажемо, що на початку 2000-х рр. група військових аналітиків вивчала цю проблему. Це був час, коли значно активізувалася військова думка, розроблялася Друга воєнна доктрина, вийшла ціла серія нових законів щодо оборони та безпеки. Зокрема, в Законі України «Про основи національної безпеки України» 2003 р. національна безпека була вже визначена не лише військовими, а також політичними, економічними, екологічними та іншими складовими.

Сьогодні ми розглядаємо Сектор національної безпеки як структуру сучасної європейської держави, здатну значно посилити й упорядкувати комплекс заходів із безпеки держави, громадянина та приватної власності. І вважаємо, що в нинішніх умовах, необхідно активізувати цей процес, скориставшись досвідом розвинутих країн, у яких безпека досягається в рамках державної структури Сектору безпеки, де різні відомства виконують свої функції в тісному співробітництві та координації під суворим демократичним, політичним і громадянським контролем.

У результаті Сектор національної безпеки для такої держави, як Україна, може включати: дипломатичні служби, збройні сили, службу безпеки, внутрішні війська, міліцію, сили МНС, митницю, судову систему, оборонну промисловість тощо.

Важливо, що Сектор безпеки України буде охоплювати: військову компоненту – військову організацію держави як головну складову Збройних сил України; і невійськову компоненту – більш численну та різноманітну за складом.

На жаль, реально Сектор національної безпеки як державна структура, що застосовується в інтересах національної безпеки, в Україні не визначений. Водночас, президент неодноразово висловлювався з цього приводу як про найближчу перспективу.

В Україні є численні воєнізовані, спеціального призначення утворення, підпорядковані різним структурам влади, які, по суті, виконують конкретні завдання безпеки та захисту важливих об'єктів і структур влади.

При Президентові України функціонує такий державний орган, як Рада національної безпеки і оборони, керівництво і склад якого нещодавно було істотно посилено. З огляду на досвід інших держав, саме цей орган повинен очолити керівництво Сектором національної безпеки.

Актуальність утворення структури Сектору безпеки в Україні, на нашу думку, обґрунтовується такими положеннями.

По-перше, як основний засіб боротьби із сучасними загрозами та ризиками в інтересах національної безпеки країни. Необхідно розуміти, що реальна причина посилення уваги до Сектору безпеки в розвинених державах була пов'язана, насамперед, із тим, що, як уже зазначалося, у новому світі загрози та ризики національній і міжнародній безпеці розширилися. Збільшення кількості країн, що прагнуть мати ядерну зброю, а також можливість навіть для терористичних груп мати її у своєму розпорядженні потенційно стає найбільшою небезпекою.

У результаті, суспільства і держави дійшли висновку, що необхідно забезпечити і відчувати безпеку не лише в традиційних територіальних межах від зовнішніх загроз, а також і внутрішню безпеку суспільства, соціальних груп, сім'ї та громадянина в державі.

Зменшення у світі числа великих воєн і військових конфліктів між державами призводить до того, що уряди, суспільства все більше сприймають як головні загрози їхній безпеці не військову сферу, а організовану злочинність, торгівлю наркотиками і людьми, економічні загрози та навіть появу елементів кібервійни. Тому на сьогодні забезпечення національної безпеки в державі має розглядатися як складний багатокомпонентний процес, що вимагає професійної участі численних органів і відомств.

По-друге, діяльність Сектору безпеки в Україні наразі стосується демократизації суспільства та необхідності професійного підходу до забезпечення безпеки виробництва, суспільства і громадянина.

Відомо, що раніше в питаннях забезпечення внутрішньої безпеки основна

увага приділялася технічним заходам захисту, зокрема, на великих підприємствах, а також підприємствах ядерної енергетики. Проте досвід передових країнах світу показав, що заходами лише технічного характеру досягти необхідного рівня безпеки вельми важко. Так, підвищення не тільки технічної підготовленості, а й мотивації, з урахуванням високого професійного рівня персоналу, в поєднанні з готовністю скористатися новими технічними засобами, має стати запорукою, наприклад, подальшого зміцнення безпеки важливих енергетичних, хімічних і ядерних об'єктів і, отже, загальної безпеки країни.

Напевно, у зв'язку з цими обставинами, у світі все наполегливіше обговорюється положення про дотримання культури безпеки. У провідних країнах світу їх пов'язували, в першу чергу, із безпечним збереженням ядерних матеріалів. Культура безпеки в цьому разі передбачає технічну грамотність і професіоналізм людей, діяльність яких стосується експлуатації та збереження ядерних матеріалів, а також їхнього бажання виконувати встановлені норми і процедури, творчо та ініціативно вирішувати проблеми безпеки в надзвичайних ситуаціях тощо.

Удосконалення культури безпеки при цьому має включати комплекс управлінських, організаційних, заохочувальних та інших заходів.

Необхідно знати й те, що поняття культури ядерної безпеки вже визнано Міжнародним Агентством з Атомної Енергетики (МАГАТЕ) як важливий складовий елемент безпеки, концепція якого зараз перебуває у стадії розроблення.

По-третє, актуальність утворення в сучасній демократичній державі Сектору національної безпеки пов'язана і з тим, що він повинен відігравати стримуючу, локалізуючу, легітимну роль у відносинах між населенням і владою, забезпечуючи стабільність і правопорядок, індивідуальну безпеку, а також приватну власність кожного громадянина, попереджаючи провокації, особливо під час масових виступів населення за свої права і проти свавілля окремих чиновників на місцях, керуючись при цьому юридичними правилами «культури безпеки» і, безумовно, виключаючи застосування бойової зброї у мирний час.

Під культурою безпеки тут розуміється професіоналізм легітимних дій структур безпеки.

Це є виключно важливим для України в наші дні, напередодні та під час заходів Євро-2012, коли доведеться забезпечувати громадський порядок і для європейських гостей у наших далеко не європейських умовах.

Ми вперше стали звертатися до розуміння висловлювання «культура безпеки» під час «Майдану-2004», коли проти мітингувальників на площах і вулицях Києва влада не наважилася застосувати збройну військову силу (що абсолютно не типово нині для деяких держав). Це свідчило про те, що в Україні змінюється суспільно-політична обстановка, пов'язана з демократичними процесами підходу до громадянина та його особистої безпеки.

По-четверте, у наші дні розгляд проблем національної безпеки України є надзвичайно важливим у зв'язку з необхідністю підготовки концептуальних у сфері безпеки документів, які регламентуватимуть проголошений подальший позаблоковий статус держави. Ідеться, перш за все, про відповідну Воєнну доктрину України.

По-п'яте, в комплексі проблем, пов'язаних із культурою безпеки, переслідувалася й більш загальна мета: поширити ці підходи на інші проблеми та дії влади, наслідки яких впливають на національну безпеку України.

У зв'язку з цим, оцінимо з позицій культури безпеки дії нинішньої влади: чи є корисними її ключові вчинки для національної безпеки України.

Відмова від ядерної зброї в 1990-ті рр. і збагаченого урану у 2010 р. була корисною для національної безпеки України і стала свідченням наявності елементів культури безпеки в рішеннях влади тоді (1990) й нині (2010).

Суд, арешт і вирок Ю.Тимошенко, безумовно, не пішли на користь національній безпеці, оскільки ускладнюють процес домовленостей із ЄС про асоціацію та мають у собі інші численні загрози високого політичного характеру.

Таким же чином можна охарактеризувати укладення з Росією так званих Харківських угод щодо продовження терміну перебування на території України ЧФ РФ ще на 25 років, до 2042 р., які на сьогодні підтримують лише близько 40% опитаних українських громадян.

Разом із змінами, яких зазнає світоустрій, змінюються й дії української державної влади в напрямі вдосконалення управління процесом забезпечення національної безпеки. Перш за все, це пов'язано з новими кадровими призначен-

нами в керівництві практично всіх силових структур, що беруть участь у забезпеченні національної безпеки та, по суті, становлять Сектор безпеки держави. Президент фактично створює безпосередньо під своїм прямим керівництвом оновлену вертикаль управління Сектором національної безпеки, починаючи з керівництва Радою національної безпеки і оборони. Причому нові кадрові призначення стосуються не лише силового сектору.

Призначено нових керівників Міністерства оборони та ГШ ЗСУ. Президент, як Верховний Головнокомандувач, призначив людей, яким він довіряє. Це виражається, у першу чергу, в тому, що перед ними жорстко поставлено важливі та конкретні завдання стосовно безпеки та оборони держави.

Нові призначення самі по собі свідчить про зміну підходу влади до забезпечення національної безпеки України в нових умовах. Президент, по суті, демонстративно перед суспільством бере на себе відповідальність за національну безпеку. Слід побажати успіхів новій команді. Однак, такі масштабні призначення свідчать, з одного боку, про те, що країна продовжує жити в перехідному режимі, а українська влада й надалі перебуває в пошуку найбільш раціональних рішень у галузі забезпечення національної безпеки та оборони. Адже за роки незалежності призначено 12-го міністра оборони та 10-го очільника Генерального Штабу, які, принаймні за попереднім досвідом, розпочинають з новими командами все з початку. Минулі 20 років нагадують у військовому відомстві експериментальний період пошуку раціонального рішення.

З іншого боку, проведені масштабні кадрові зміни, суттєве збільшення (але все одно недостатнє) військового бюджету та особисті цільові установки Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройними силами дають певну надію на успіх. Треба визнати, що протягом 20 років ще не було такої публічної розмови Президента України з керівництвом Міністерства оборони і Збройних сил.

На початку 2012 р. держава отримала новий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Збройні Сили України» щодо застосування зброї в мирний час (документ підтримали 263 народні депутати). Цим документом розширено коло випадків, коли частини, підрозділи та чергові сили Збройних сил України в мирний час мають право застосовувати та використовувати зброю і бойову техніку. Законом передбачено, що Збройні сили можуть бути залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного та надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, континентального шельфу України та його правового оформлення, протидії незаконному перевезенню зброї та наркотичних засобів тощо.

Зазначені аспекти і є завданнями Сектору безпеки держави. Тому, на нашу думку, якби в Україні до цього часу вже склалося уявлення про Сектор національної безпеки, його структуру та призначення, то, напевно, не було б сенсу ухвалювати зазначений закон, що суперечить колишнім законодавчим актам, перш за все Конституції щодо застосування бойової зброї у мирний час.

Зараз вказаний закон, за необхідності, виконуватиметься. Як оцінити цей документ із цивільних демократичних позицій, із позицій відповідності культурі безпеки? З одного боку, у світі посилюється терористична діяльність, поширення наркотиків, незаконна міграція тощо. З усім цим у мирний час і повинен боротися Сектор безпеки держави. Але він в Україні ще не утворений як структура, хоча існують його ймовірні складові, у тому числі Збройні сили.

Армія і військово-морські сили – найбільш організована військова сила в державі, тим більше, що має з огляду на участь у миротворчій діяльності, численних міжнародних навчаннях, відповідний досвід боротьби із зазначеними в цьому законі порушеннями.

Тому, можна вважати, що і прийнято рішення доручити Збройним силам цю відповідальну справу, а саме, забезпечення не лише оборони держави від зовнішніх загроз, а й питання національної безпеки в мирних умовах.

Але, з іншого боку, цей закон дає можливість владі у невоєнний час застосовувати силу та бойову зброю в ході локалізації виступів цивільного населення. І важливим залишається те, щоб структури влади мали культуру забезпечення безпеки громадянина України.

Стан і перспективи співробітництва України з Іраном в економічній сфері на початку XXI століття

Сергій НАГОРНИЙ,
експерт з питань європейської безпеки, Європейський Геополітичний Форум «EGF»

Денис НАГОРНИЙ,
журналіст

Реалізація планів економічного співробітництва з Іраном характеризується відсутністю принципових протиріч, що заважали б розбудові двосторонніх торговельно-економічних відносин між нашими державами, але існує низка проблем, які певним чином впливають на розвиток взаємин у сфері двостороннього економічного співробітництва.

Украй складною є зовнішньополітична та зовнішньоекономічна ситуація, що склалася навколо Ірану у зв'язку з його ядерною програмою. Загроза посилення з боку РБ ООН економічних санкцій у 2010 р. значною мірою знизили економічну стабільність та інвестиційну привабливість Ірану. Не виключено, що нині метою затримки введення нових санкцій є намагання надати Президенту США ще одного козиря в переговорах з Іраном. Європейці мають намір чекати, доки Б. Обама сформулює свою доктрину відносно Ірану (до кінця 2012 р.), до якої можуть бути включені прямі переговори американців із керівництвом цієї країни. Протягом 2009-2011 рр. Президент США неодноразово підкреслював неприпустимість критичних заяв Президента Ірану М. Ахмадінежада стосовно Ізраїлю. Б. Обама 19 квітня 2009 р. у своєму зверненні, що було показане іранськими телеканалами («Аль-Алам Джалілі», «Іраніан ТВ», «ПресТв» та інших), запропонував розпочати відносини між США й Іраном з чистого аркуша та продемонстрував відкритість і готовність розвивати дипломатичні зв'язки з Тегераном. На сьогодні загрозу завдання Сполученими Штатами ударів по ядерних об'єктах Ірану істотно знижено й американські військові продовжують скорочувати угруповання в регіоні Перської затоки. За висновками експертів, нині Пентагон не має у своєму розпорядженні в цьому регіоні необхідного складу сил і засобів для проведення повітряної операції зі знищення іранських ядерних об'єктів.

Підтримка офіційним Києвом міжнародних санкцій щодо Ірану розцінюється останнім як така, що суперечить духові та принципам взаємовигідного співробітництва між нашими країнами.

Низька інтенсивність політичних відносин між Україною й Іраном пояснюється, з одного боку, вичікувальною позицією іранських владних структур з огляду на складну соціально-політичну ситуацію в Україні, а з іншого – в Україні також очікують на покращення міжнародного становища навколо Ірану, перш за все, шляхом нормалізації відносин із провідними країнами Заходу. При цьому наша країна виступає за мирні шляхи вирішення «іранської проблеми».

На українсько-іранські відносини досі впливає відмова України від «Бушерського контракту» під тиском США. Наша держава відмовилася від участі харківського «Турбоатома» в ірансько-російському договорі про постачання до Ірану устаткування до атомної електростанції в м. Бушер (Іран), у наслідок цього терміни здачі в експлуатацію АЕС «Бушер» відкладалися кілька разів.

Найбільш перспективними напрямами співробітництва між Україною й Іраном в економічній сфері є енергетика, нафтопереробка, нафтохімія, металургія, гірнича промисловість, літакобудування, транспорт, машинобуду-

вання, сільське господарство, підготовка кадрів.

Започатковано українсько-іранське співробітництво в інших високотехнологічних сферах: суднобудуванні, важкому машинобудуванні, гірничовидобувній, хімічній промисловості, будівництві тощо.

Подальший розвиток українсько-іранських відносин у галузі торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва відбуватиметься як шляхом реалізації підписаних раніше на міждержавному рівні спільних проектів, у чому більшою мірою зацікавлена іранська сторона, так і в напрямі співробітництва на рівні приватних структур.

Прогнозується поступове зміщення акцентів від звичайного імпорту продукції українського виробництва до її імпорту за умов трансферу технологій, створення спільних виробництв на території Ірану.

У науково-технічному співробітництві двох країн найбільш перспективними є такі галузі.

Літакобудування. Це – співробітництво в рамках спільного українсько-іранського проекту виробництва в Ірані літака Ан-140 (ІрАн-140); нарощування експорту до цієї країни продукції українських авіаційних підприємств: АНТК імені Антонова (м. Київ), ОАО «Мотор Січ» (м. Запоріжжя) та Харківського державного авіаційного виробничого підприємства; започаткування переговорного процесу щодо виробництва в Ірані нової сім'ї українських літаків Ан-148; передача технології та ноу-хау, інжинірингу (передбачено на правах ліцензійного договору «Контракт про спільне виробництво, проектування, передачу технології та виготовлення літака АН-140 № 141/3/10.11-140-74-1 від 3 грудня 1995 р.») виробництва авіаційних двигунів і організації їх сервісного обслуговування.

Енергетична сфера. Це – обмін технічною та інженерною інформацією, передача технологій (нафтова, газова та нафтопереробна промисловість); співробітництво у сфері конструкторських і виробничих технологій малих і середніх гідроелектростанцій та у виробництві конструкцій для потреб енергетики; реконструкція і модернізація електростанцій, ліній електропередач, газопроводів та інших енергетичних об'єктів; участь у реалізації проектів розвитку теплових електростанцій; інженерне проектування електростанцій і використання внутрішніх виробничих потужностей у процесі виконання проектів; налагодження співробітництва у виробництві в Ісламській Республіці Іран основного обладнання для гідро- та теплоелектростанцій. Українські компанії, такі, як: НАК «Нафтогаз України», ІнтерНафтоГазПром-Парс (ІНГП), ВАТ «Інститут транспорту нафти» (ІТН) – беруть участь у модернізації нафтогазового комплексу Ірану, розвиткові його інфраструктури та проведенні геологорозвідки на іранській території. Адже процес пошуку альтернативних шляхів постачання енергоносіїв з Ірану в Україну та територією нашої держави до Європи триває. За оцінками компанії «Бритіш Петролеум» (Статистичний огляд світової енергетики – червень 2011 р.), Іран займає друге місце у світі за доведеними покладами нафти і газу.

Транспортна сфера. Це – проектування залізничних магістралей, ремонт локомотивів тощо; електрифікація залізниць; надання технічних та інженерних послуг для проектування та виконання проектів доріг і залізниць; підготовка іранських фахівців у галузі залізничного транспорту; сприяння функціонуванню транзитного коридору «Північ – Південь» з метою активізації двостороннього економічного співробітництва.

Промисловість. Це – співпраця у сфері видобування корисних копалин і виробництва феросплавів; передача технологій для модернізації об'єктів металургійної та гірничовидобувної галузей.

Нині договірно-правова база українсько-іранських відносин у цілому забезпечує юридичне підґрунтя для розвитку співробітництва між двома країнами в торговельно-економічній сфері. На сьогодні укладено та діють 18 документів, що регулюють торговельно-економічні відносини між Україною й Іраном.

Розвиток двосторонніх взаємин у торговельній та економічній галузях координується Міжурядовою українсько-іранською комісією з економічного та торговельного співробіт-

ництва, що виконала власний план заходів на 2004-2007 рр. Однак її діяльність протягом останніх чотирьох років фактично згорнута, а останнє (четверте) спільне засідання відбулося 26-27 травня 2004 р. у м. Києві.

Основними позиціями експорту з України до Ірану протягом 2010-2011 рр. є металопродукція, сільгосппродукція, машини та механізми, продукція хімічної промисловості.

Україна за обсягами експорту до цієї держави посідає одне з перших місць серед країн Європи, поступаючись лише Італії, Німеччині та Франції. За даними Статистичного відділу Європейської комісії (квітень 2009 р.), обсяг торгівлі між Іраном та країнами ЄС у 2008 р. становив 25 млрд. євро. Матеріали звіту визначають Італію як найбільшого партнера Ірану, яка уклала з ним торговельні угоди на загальну суму понад 6 млрд. євро.

Нині Іран є одним із основних торгово-економічних партнерів України. У 2009 р. він посів 11-те місце серед країн світу та 4-те місце серед країн Азії за обсягами українського експорту, частка якого в загальному обсязі експорту становить 1,9%. При цьому, за розміром позитивного сальдо в зовнішній торгівлі України (722,627 млн. дол.) Іран у 2009 р. зайняв 3-тє місце серед країн світу (після Туреччини та Єгипту). У 2010 р. обсяг загального товарообігу між двома країнами становив 1080,656 млн. доларів. При цьому, експорт з України склав 1030,745 млн. дол., а імпорт з ІРІ – 49,911 млн. доларів. Протягом 2010-2011 рр. відбувалося різке зростання товарообігу й українського експорту, зокрема – зростання на 67% порівняно з 2010 р. і на 70% – з 2011 роком. Уже за І півріччя 2011 р. товарообіг між Україною й ІРІ становив понад 575,1 млн. дол., у тому числі, експорт – 549,7 млн. дол., імпорт – 254,06 млн. доларів. Сальдо за цей період залишилось позитивним і становило 524,3 млн. доларів.

За 2009 р. загальний обсяг іранських інвестицій в економіку України становив 3,4 млн. дол. (в нашій країні зареєстровано 40 підприємств з іранськими інвестиціями). Протягом 2010 р. та І півріччя 2011 р. інвестицій з України в Іран не надходило. Двостороннє українсько-іранське інвестиційне співробітництво нині знаходиться на дуже низькому рівні. Україна певною мірою втратила інвестиційну привабливість для іранських інвесторів, які зацікавлені в інвестуванні лише тих українських підприємства (за умов придбання частки акцій), що мають постійні контракти з Іраном в авіабудівній, нафтогазовій і металургійній галузях.

Певним поштовхом до поліпшення українсько-іранського інвестиційного співробітництва 2008-2009 рр. стало проведення низки зустрічей представників ділових кіл ІРІ й України, українсько-іранських бізнес-форумів, зокрема, – 4 червня 2009 р. в Торгово-промисловій палаті України (м. Київ).

У 2011 р. найбільші проекти в Ірані здійснювали такі українські компанії: АНТК імені Антонова, ВАТ «Мотор Січ», ДП НВКГ «Зоря-Машпроект», ВАТ «Азовмаш», «Крюківський вагонобудівний завод» і компанія «Систем Кепітал Менеджмент». Також розширюється українсько-іранське співробітництво в галузі залізничного вагонобудування, зокрема планується постачання до Ірану продукції українських підприємств ВАТ «Крюківський вагонобудівний завод» і ВАТ «Азовмаш» у рамках існуючих і нових контрактів.

На сьогодні Україна зацікавлена в енергетичному співробітництві з Іраном. Вона має забезпечити свою активну роль у пошукові системного порозуміння між США, ЄС та ІРІ щодо зняття політичних перешкод, які заважають подальшому економічному розвиткові співпраці з Іраном у нафтогазовій галузі. Президент США Б. Обама намагається розробити більш гнучку політику стосовно ІРІ. Ймовірні зміни у політиці Сполучених Штатів відкривають більш сприятливі можливості співробітництва в енергетичній сфері як для країн ЄС, так і для України.

Стратегічні геоекономічні інтереси Ірану щодо розвитку євро-азійського енергетичного співробітництва співпадають із геостратегічними цілями України у сфері формування єдиного енерготранзитного простору в рамках Краківської ініціативи – проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору

на базі нафтопроводу «Одеса – Броди».

В Енергетичній стратегії України на період до 2030 р. перспективним джерелом імпорту природного газу визначено Іран. Співробітництво у сфері видобутку та транспортування енергоносіїв, розвитку енергетичного та нафтогазового секторів економіки ІРІ – один із пріоритетних і перспективних напрямів двосторонніх взаємин. Меморандум між урядами України та Ірану про торговельно-економічне співробітництво передбачає співпрацю в цій сфері.

Сьогодні деякі європейські країни – Франція, Велика Британія, Італія, Іспанія – з огляду на низку економічних та геополітичних факторів усе частіше знаходять шляхи подолання санкцій. Передусім це обумовлено зростаючим інтересом до освоєння енергетичних ресурсів Каспію та шельфу Перської затоки.

Найбільш перспективним нафтогазовим проектом диверсифікації іранських джерел постачання енергоносіїв в Україну у співпраці з ЄС є «Транскаспійський газопровід», який має стати частиною проекту «Набукко» з подальшим підключенням Ірану. ЄС розглядає доступ до енергоресурсів як пріоритетний і реалізовує за підтримки США «Транскаспійський газопровід». Експерти зазначають, що цей проект постачання газу до Європи неможливий без іранського газу. Зважаючи на це, Україні потрібно своєчасно проаналізувати перспективи активної співпраці з ЄС та Іраном і можливість приєднання до її нового етапу в енергетичній сфері.

За підсумками торговельно-економічних відносин між Україною й Іраном протягом останніх п'яти років залишаються проблемні питання, що потребують вирішення.

Аналіз товарної структури експорту двох країн дає змогу зробити такі висновки: по-перше, ринок Ірану становить інтерес для машинобудівної галузі (22,8% вітчизняного експорту), що є майже 5-тою частиною загального обсягу експорту і перевищує середню частку торгівлі цією продукцією між Україною та всіма країнами світу; по-друге, структура товарного експорту до Ірану, особливо з початком світової економічної кризи, є надто вразливою; по-третє, потрібно врахувати швидку товарну експансію Китаю, інших держав на традиційні для України близькосхідні ринки збуту металургійної, хімічної та машинобудівної продукції. Не виключено, що це може призвести до відчутної втрати позицій українського національного виробника на ринках Близького та Середнього Сходу.

Із урахуванням особливостей сучасного політичного та економічного розвитку в Ірані нашій державі, на думку авторів, необхідно:

1. Інтенсифікувати співробітництво в економічній сфері та координацію дій із трансатлантичною спільнотою (США, ЄС) та Іраном. У цьому контексті потребує активізації співробітництво в регіоні з американською адміністрацією, у першу чергу, з таких питань, як: розроблення нових ініціатив щодо Ірану, реалізація міжнародних енергетичних проектів тощо. При цьому, Україна може запропонувати Сполученим Штатам створити українсько-американську робочу групу з опрацювання комплексу спільних заходів на Середньому Сході та належної координації зусиль, спрямованих на реалізацію національних інтересів України та США в регіоні, передусім, в Ірані.

2. Забезпечити належне висвітлення ролі та місця іранського вектора в проекті Закону «Про основні напрями зовнішньої політики України». У цьому контексті, потребує опрацювання на державному рівні Концепція і Стратегія близькосхідної політики України, що дасть змогу створити необхідну політико-правову базу для практичної реалізації стратегічних завдань зовнішньої політики України як на Близькому, так і Середньому Сході.

3. Опрацювати довгострокову Програму економічного співробітництва між Україною й Іраном на 2012-2030 роки.

4. Забезпечити організацію переговорів з Іраном та Євросоюзом щодо розроблення техніко-економічного обґрунтування нафтогазового коридору «Іран – Україна – ЄС». У цьому контексті, необхідна державна підтримка входження України на енергетичні ринки Середнього Сходу, участі в реалізації міжнародних енергетичних проектів і просування українських товарів та послуг на ринках регіону.

5. Відновити роботу Спільної міжурядової українсько-іранської комісії з економічного та торговельного співробітництва й провести до кінця 2012 р. її п'яте засідання, основною темою якого мають стати питання співробітництва двох країн у нафтогазовій галузі. Це надасть нового поштовху до налагодження співпраці у сфері постачання енергоносіїв, зможе позитивно вплинути на структуру українсько-іранського товарообігу та ліквідувати існуючий дисбаланс.

Гнучка дипломатія Туреччини:
від геополітичного балансування до зміцнення регіональних лідерських позицій

УДК 327(560)
ББК 66.4(5ТУЕ)

Аліна БУГАР,
студентка факультету міжнародних відносин КНУКіМ, заступник голови департаменту зовнішніх зв'язків неурядової організації «Молодіжна дипломатична ініціатива»

«Нецивілізовані люди приречені перебувати під ногами цивілізованих»
Мустафа Кемаль Ататюрк [1, с. 21]

Твердження про необхідність розвитку задля зовнішньополітичної міцності країни взято Туреччиною на озброєння вже на початку заснування. Саме Ататюрк заклав ідеологічну основу її політики, котра не втратила своєї актуальності й донині.

З 29 жовтня 1923 р. (часу заснування республіки) і дотепер Турецька Республіка зуміла спростувати історичний штамп стосовно зовнішньої оцінки як «хворої людини Європи». Щороку країна дедалі більше одужувала: розвивала парламентаризм, активно вдосконалювала різні сфери суспільного життя, зазнавала впливів протилежних тенденцій до секуляризму й ісламізації, але, попри всі труднощі, просунулась уперед як світовий гравець. Чим далі республіка переосмислює власну зовнішню політику, тим амбітніші цілі вона ставить, не замикаючись виключно на перспективі євроінтеграції.

Ураховуючи, що вперше Туреччина подала заявку на асоційоване членство в Європейському економічному співтоваристві як попередникові ЄС 29 вересня 1959 р., наразі постає запитання, наскільки пріоритетною для турецької еліти є мета інтеграції до ЄС з огляду на більш ніж 50-річний лаг у просуванні до Європейської спільноти. Питання, якого вектора дотримуватиметься надалі ТР, є актуальним і для України, що може повторити її долю в довготривалому «європейському стоянні».

Зростаюча геополітична вага Туреччини та географічна близькість до України теж вимагає аналізу нинішнього стану й перспектив співпраці, які підтвердив візит президента Віктора Януковича до Анкари 22 грудня 2011 року.

Від обраного ТР нового шляху чи підтвердження нею вірності старому шляхові євроінтеграції залежить характер зовнішньоекономічних і політичних процесів як на Близькому Сході, так і в Чорноморському регіоні.

Зрештою, важливість дослідження направленості політики Анкари на світовій арені підкреслюється деякою схожістю українських і турецьких внутрішньополітичних процесів, оскільки йдеться про дилему «Схід-Захід» у пошукові стратегічних орієнтирів.

«Стратегічна глибина»: період змін

Уперше на теренах ТР зовнішньополітичну концепцію, в котрій ішлося про прагнення до регіонального лідерства, проголосив Тургут Озал – прем'єр-міністр, а згодом (1989-1993 рр.) президент країни, який зробив важливі кроки в напрямі інтеграції держави у світову економіку.

Якісно новий виток у баченні власних пріоритетів підтверджується у 2000 р. виходом книги Ахмета Давутоглу (з травня 2009 р. обіймає посаду Міністра закордонних справ Турецької Республіки) під назвою «Стратегічна глибина: Туреччина на міжнародній арені» [2]. Причини зміни в зовнішній політиці Анкари, як вважає політик, полягають у новому розумінні нею власної ролі у світі, демілітаризації відносин з іншими державами та укріпленні позицій у міжнародній торгівлі. У цій ситуації особливий акцент було зроблено на спадкові Османської імперії, поєднанні культурної ідентичності та сучасності. За цією стратегією Туреччина повинна «...забезпечувати не тільки свою безпеку та стабільність, а й безпеку сусідніх регіонів. Гарантією її власної безпеки і стабільності має бути більш активна, конструктивна роль в забезпеченні порядку, стабільності і безпеки в навколишньому просторі» [3, с. 3].

У зовнішній політиці ТР концепція Давутоглу втілюється таким чином: країна проголосила спочатку девіз «Нуль проблем із сусідами» [3, с. 4], а потім – «Максимум співробітництва з сусідами». Звідси виникла ідея активного залучення Туреччини до справ сусідніх регіонів як альтернатива інтеграційним відносинам із країнами Заходу.

Рахунок гравця Туреччини в грі «світова політика»

Анкара завжди демонструвала бажання бути учасником європейських інтеграційних процесів. Для прикладу, у 1949 р. вона стає членом Ради Європи, а в 1952 р. – членом Північноатлантичного альянсу (НАТО) [4, с. 65].

До того ж, як уже зазначалося, понад 50 років країна очікувала своєї черги на вступ до Європейського Союзу. Заявку на вступ до ЄС Туреччина по-

дала ще 14 квітня 1987 р., тоді як сам Євросоюз почав офіційно функціонувати лише з 1992 року. Увесь цей час країна то наближалася до мети, то віддалялася від неї в силу світових політичних обставин і власного внутрішнього становища. Туреччину 1999 р. оголошено кандидатом на вступ до організації, проте фіналу гри не відбулося донині.

Із посиленням позицій ТР Євросоюз осягнув важливість утримання країни у своєму полі тяжіння, хоча донині не зміг подолати перешкод, що дали б Туреччині шанс на вступ до організації. Сама по собі система ЄС має проблемні питання не лише політичного чи економічного характеру: проблема розширення на Схід полягає і в соціокультурному аспекті. Скептики та противники ідеї вступу Анкари до цієї організації наголошують, що країна занадто відрізняється від інших учасників європейської спільноти своїми релігійними та ціннісними надбаннями. Серед турецьких політиків та аналітиків навіть з'явився термін «християнський клуб» [5], що означає сприйняття ЄС як закритої спільноти, котрій властивий відбір за релігійними чинником. І хоча Європейський конституційний договір не містить релігійних посилань, дії країн Європи говорять самі за себе. Згадати б, для прикладу, конфліктну ситуацію навколо питання носіння дівчатами-школярками хіджабу, що певним чином демонструє неготовність ЄС до повного релігійного плюралізму.

Взаємини Туреччини та Євросоюзу залежать багато в чому від того, як змінюється структура функціонування самого ЄС. До того ж, у ТР існує чимало каменів спотикання у відносинах із Європейським Союзом. Найболючішим є питання стосовно турецької частини Кіпру. У листопаді 2010 р. єврокомісар з розширення ЄС Штефан Фюле заявив, що процес приєднання Анкари до Євросоюзу ускладнюється кіпрською проблемою. На цей час суверенітет Республіки Кіпр визнається міжнародною спільнотою, чого не можна сказати про Турецьку Республіку Північного Кіпру (ТРПК).

У жовтні 2011 р. Прем'єр-міністр Туреччини Ердоган на з'їзді Партії справедливості і розвитку зазначив: «ЄС або відмінить торговельне ембарго, котре застосовується до ТРПК, або, продовжуючи плекати греко-кіпріотську частину, буде все життя носити цю чорну пляму» [6]. Таку різку заяву було зроблено в контексті невизнання турецьким урядом головування Республіки Кіпр у ЄС у другій половині 2012 року.

Інший конфлікт стосується не розв'язаного ТР курдського питання.

Турецька влада не забуває постійно підкреслювати роль країни у світі як мосту, балансу, посередника між Сходом і Заходом. Підтвердженням цієї тези стала турецька ініціатива зі створення Альянсу цивілізацій – структури, покликаної зміцнювати міждержавну толерантність [7].

Завдячуючи подібній грі з прагненням приєднання до Європейського Союзу, посилюється статус Туреччини як стратегічного гравця в Близькосхідному регіоні. У свою чергу, додаткові переваги отримує і ЄС, котрий під приводом майбутнього членства налаштовує Анкару на уніфікацію її законодавчої, соціальної та політичної систем під свої нормативні стандарти, забезпечуючи таким чином власну енергетичну, регіональну безпеку та контроль над країною. Таким чином, постає запитання: чи не буде вигідним для обох сторін і надалі підтримувати невизначеність питання щодо вступу?

Побудова Туреччиною автономної від ЄС лідерської стратегії передбачає нормалізацію відносин із сусідніми країнами й регіонами, зіпсованих історичним підґрунтям ворожнечі. Із деякими з них через суперечливі національні інтереси зближення і дружба залишаються вибірковими. Наприклад, довготривала розрядка напруження з Північним Іраком, де розташовані основні табори курдських бойовиків, залишає бажати кращого. Так само зіпсовані впродовж 2011 р. відносини ТР з Ізраїлем (Туреччина фактично є третьою стороною в палестинсько-ізраїльському конфлікті).

Натомість, спостерігається активне зближення держави, насамперед, з Єгиптом і Ліваном. З 2010 р. ТР стала також дипломатичним посередником між країнами Заходу та Іраном стосовно питання передачі низькозбагаченого урану.

На Південному Кавказі Туреччина підтримує стратегічні відносини з Азербайджаном, де більшість населення сповідує іслам, та з християнською Грузією. Це вкотре підкреслює цілеспрямований і, одночасно, різноманітний підхід до зовнішньополітичної співпраці з державами регіону. Із 2003 р. двосторонні економічні відносини між ТР і Грузією стали активно зміцнюватися. Згідно з даними Департаменту статистики Грузії, станом на 2009 р., порівняно з 2008 р., частка товарообігу з Туреччиною збільшилася з 15,5% до 18,8%. Лише в першій половині 2010 р. загальна вартість ввезених із ТР у Грузію товарів перевищувала 500 млн. доларів. А дані про імпорт (станом на жовтень 2011 р.) свідчать, що Анкара й надалі посідає в зазначеному секторі співпраці лідируючі позиції [8].

Ще у 2007 р. країни підписали Угоду про вільну торгівлю та Угоду про уникнення подвійного оподаткування, що дало поштовх до зміцнення торговельних відносин і збільшення обсягу торгівлі між ними. А головне, Угода про уникнення подвійного оподаткування проклала шлях до збільшення турецьких інвестицій. Динамічно розвивається й співробітництво Грузії та Туреччини в енергетичній сфері. Зокрема, завдячуючи турецьким інвестиціям у Грузії будуються нові гідроелектростанції та лінії передачі. Остання, у свою чергу, здійснює експорт електроенергії до ТР. Ще одним важливим показником двосторонніх економічних відносин є кооперація в галузі транспортної інфраструктури. У кінці 2012 р. буде відкрито для експлуатації нове залізничне сполучення Баку – Тбілісі – Карс, котре з'єднає залізничні системи Азербайджану, Грузії та Туреччини.

Покращуються відносини держави також із Вірменією. Більше того, 24 квітня 2011 р. офіційні представники ТР уперше взяли участь у заходах пам'яті Геноциду вірмен [9, с. 8].

З огляду на вищезазначене можна констатувати, що зміни в зовнішній політиці Анкари є стрімкими, а часом навіть кардинальними.

Визначальні чинники можливостей Туреччини

Щоб осягнути, наскільки перспективним є погляд турецького керівництва на свою роль у світі, необхідно зважити на чинники, котрі визначають стійкість держави та її можливість до збереження самостійності.

Ахмет Давутоглу пояснює унікальні можливості ролі ТР, зазначаючи, зокрема, що Німеччина є однією з центральних держав у Центральній Європі, проте географічно далека від Азії й Африки. Росія ближча до Центральної Європи та Азії одночасно, проте знаходиться далеко від Африки. Таким чином, Туреччина займає оптимальне положення, будучи як азійською, так і європейською країною, а також тому, що розташована близько до Африки через Східне Середземномор'я [3, с. 78].

Ще одним позитивом на користь Туреччини є, по-перше, той факт, що незважаючи на політичне протистояння всередині держави між секуляристами та ісламістами, країна має порівняно консолідовану владу. Керівна Партія справедливості і розвитку (ПСР), заснована 14 серпня 2001 р. нинішніми прем'єр-міністром Реджепом Таїпом Ердоганом і Президентом Туреччини Абдуллою Гюлем, має більшість у парламенті – Великих національних зборах (338 мандатів із можливих 550) і перебуває при владі з 2002 р., що дає їй змогу поетапно, цілеспрямовано та сплановано запроваджувати свою стратегію.

По-друге, у ТР стрімко розвивається економіка, яка посідає друге місце у світі за швидкістю зростання ВВП (після Китаю). За останні 10 років країна зазнала глибоких економічних перетворень. У середньому за період 2003-2008 рр. рівень ВВП зріс майже на 7%. Дохід на душу населення збільшився до 12 тис. дол. у 2008 р. (у 2000-х рр. цей показник становив 2 тис. дол.). На сьогодні Туреччина є країною з 17-ою за величиною економікою у світі. МВФ прогнозує, що вона може зайняти 15-й щабель за величиною економіки у 2013 році [10].

Цікавим феноменом, з точки зору зовнішньої політики, є виникнення «анатолійських тигрів» [11], як називають малі та середні підприємства економічних центрів внутрішньої Анатолії, котрі вирізняються високою динамічністю економічного зростання й конкурентна перевага яких пов'язана зі східними та південними сусідами ТР.

Щоправда, згадуючи про переваги, необхідно вказати й на проблеми економіки. Так, регіони країни розвиваються нерівномірно, рівень безробіття становить 13%, а 17% населення живе за межею бідності.

Потужним фактором, що позитивно впливає на економічне зростання ТР є її будівельний сектор. Невпинно збільшується також частка промислової продукції в державному експорті. Значним є внесок туризму в розвиток економіки (щороку Туреччину відвідує понад 30 млн. людей з усіх куточків світу).

Понад 80% зарубіжних інвестицій в економіку країни – європейські та американські за походженням. Туреччина виробила національну стратегію науки, інновацій і технологій, оскільки є важливим імпортером останніх.

Отже, інтегруючись до світової економіки та будучи членом багатьох міжнародних організацій, ТР відіграє активну роль у світовій політиці. Вагоме значення має стратегічна позиція країни між Близьким Сходом, Балканами, Кавказом і Центральною Азією.

Україна й Туреччина на тлі регіональної співпраці

Українсько-турецькі відносини побудовані на основі угод, що охоплюють різноманітні сфери співпраці: військово-політичну, економічну, культурну, туристичну та освітню. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між двома країнами був підписаний 3 лютого 1992 року. Основи добросусідських українсько-турецьких взаємин закладено в Договорі про дружбу і співробітництво між Україною і ТР від 4 травня 1992 р. та в Спільному плані дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Туреччини з розширеного співробітництва від 2 квітня 2004 року. Україна була визначена як одна з держав, із якими ТР має розвивати свої відносини на зразковому рівні в короткостроковій і середньостроковій перспективах за рішенням Прем'єр-міністра Турецької Республіки у 2003 році.

У торгівлі з ТР наша країна має найбільше позитивне сальдо серед усіх своїх зовнішньоторговельних партнерів, оскільки Туреччина посідає друге місце (після РФ) серед споживачів українських експортних товарів.

Близьке географічне розташування ТР, розвинені транспортні комунікації з Україною сприяють розвиткові торгівлі між двома державами. Згідно з домовленостями, досягну-

тими під час офіційного візиту в Україну Прем'єр-міністра Туреччини Р.Т. Ердогана (м. Київ, 24-25 січня 2011 р.), керівництво двох країн поставило завдання у ближчій перспективі вивести товарообіг на рівень 10 млрд. дол., у перспективі до 2020 р. довести його до 20 млрд. дол. (у 2010 р. товарообіг між державами становив 4,32 млрд. дол.).

Цьому завданню має сприяти вихід на фінішну пряму переговорного процесу стосовно підготовки до підписання між Україною й Туреччиною Угоди про зону вільної торгівлі [12].

Звісно, ЗВТ із Анкарою має бути результатом економічно обґрунтованого аналізу та визначення методів щодо захисту української економіки. Адже, укладення відповідної угоди може, за умови необдуманих кроків, призвести до зростання демпінгового імпорту в Україні. Позитивним моментом створення ЗВТ стане надання нашій державі можливості збільшити економічну присутність на турецькому ринку не лише за рахунок товарів сировинного характеру [9, с. 59].

Окремим питанням кооперації обох країн є також кримськотатарський фактор. В АР Крим, де проживає близько 260 тис. татар, спостерігається активна економічна експансія турецьких фірм.

У сучасних умовах ще більшої важливості набуває необхідність посилення співпраці в Чорноморському регіоні між Україною, Туреччиною та Росією, укріплення позицій яких визначатиме їхню роль на світовій арені в цілому. Разом з тим, така взаємодія не виключає конкуренцію (наприклад, у сфері транспортування енергоносіїв).

Перспективність нового спрямування зовнішньої політики Туреччини

Отже, ТР, беззаперечно, відкрила для себе новий зовнішньополітичний курс, підкріплений оновленим дипломатичним стилем, далеким від так званої «zero-problem policy» (політики нульових проблем), якій притаманні свої переваги. Держава, що має такі потужні важелі впливу, внутрішньополітичні чинники зростання та чималу військову потугу (її армія налічує 515 тис. військових і є другою за чисельністю в НАТО після США), може перетворитися на впливового гравця в міжнародній політиці.

Не відмовившись від незрозумілих перспектив інтеграції до Європейської спільноти, країна орієнтується на Схід, прагнучи зайняти місце лідера на кавказько-східно-середземноморській осі. Таким чином, Турецька Республіка має всі шанси забезпечити свою стабільність як потужної держави і стати лідером серед країн зазначеного регіону. Згідно з безпековою стратегією Збройних сил Туреччини, країна поставила за мету створення навколо себе поясу миру та безпеки.

Наскільки подібна ритмічна дипломатія стане дієвою та плідною і чи здійсниться «Стратегія-2023», присвячена 100-річчю Республіки, яка передбачає всебічний розвиток та успіх у різних сферах, покаже час. Проте вже сьогодні можна констатувати, що, ставши на шлях регіонального лідерства, Турецька держава є одним із найперспективніших стратегічних партнерів України, яка повинна не просто спостерігати за розгортанням подальшого сценарію просування турецької міжнародної політики, а бути дійсно надійним партнером ТР у Близькосхідному регіоні.

Список використаних джерел

1. Чубрикова О.А. Турция, которую мы не знаем: [рассказ] / Х.: Фолио, 2011. – 255 с.

2. Joshua W. Walker. Architect of Power. The Journal of International Security Affairs. – Spring 2010. – Number 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.securityaffairs.org/issues/2010/18/walker.php

3. Davutoglu A. Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007 // Insight Turkey. — 2008. — Vol. 10. — Number 1.

4. Сочнева И. А. Проблемы и перспективы вступления Турции в ЕС // Вестник международных организаций. – 2011. – № 1. – С. 65-71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iorj.hse.ru/data/2011/03/30/1211842940/4.pdf

5. Without Turkey, EU is Christian Club: Turkish Prime Minister // Journal of Turkish Weekly. – 2009. – Friday, 15 May [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.turkishweekly.net/news/76920/-without-turkey-eu-is-christian-club-turkish-prime-minister-.html

6. Turkey clashes with EU over Cyprus // The Guardian. – 2006. – Friday, 16 June [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.guardian.co.uk/world/2006/jun/16/eu.politics

7. Сайт Альянсу Цивілізацій ООН – http://www.unaoc.org/

8. Сайт Державного департаменту статистики Грузії – http://www.geostat.ge/

9. Волович О.О. Туреччина у сучасному світі: пошук нової ідентичності. Збірник статей аналітичних матеріалів / О.О. Волович, М.О. Воротнюк, Є.В. Габер // Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональний філіал в м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2011. – 408 с.

10. Сайт Міністерства закордонних справ Турецької Республіки – www.mfa.gov.tr

11. Синан Ульген. Место под солнцем или пятнадцать минут славы? Новый внешнеполитический курс Турции // Европейский Центр Карнеги. – 2010. – декабрь. – 40 с.

12. Сайт Посольства України в Турецькій Республіці – www.mfa.gov.ua/turkey/ua/

На чолі зовнішньополітичного відомства Української РСР: перші кроки

Володимир ГОЛОВЧЕНКО, доктор політичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У провідній радянській газеті «Правда» 28 січня 1944 р. було опубліковано інформаційне повідомлення про єдиний за всі воєнні роки черговий пленум ЦК ВКП(б), що розглянув пропозиції Раднаркому СРСР «Про розширення прав союзних республік у галузі оборони та зовнішніх зносин» і схвалив їх для винесення на наступну сесію Верховної Ради СРСР. Це виглядало доволі неординарно, адже навіть партійні з'їзди протягом 1939-1952 рр. не проводилися. На сесії ж Верховної Ради 1 лютого з доповіддю «Про перетворення Наркомату оборони і Наркомзаксправ із загальносоюзних у союзно-республіканські наркомати» виступив заступник голови РНК СРСР і нарком закордонних справ В. Молотов [3].

Коротке обговорення питання закінчилося ухваленням запропонованих законів «Про утворення військових формувань союзних республік та про перетворення у зв'язку з цим Народного комісаріату оборони із загальносоюзного у союзно-республіканський» та «Про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх відносин і про перетворення у зв'язку з цим народного комісаріату закордонних справ із загальносоюзного у союзно-республіканський народний комісаріат».

Пояснюючи назрілу потребу прийняття таких надзвичайних рішень (адже йшлося про децентралізацію ключових союзних відомств у розпал жахливої війни), В. Молотов зазначив, що ухвалення конституційних поправок зумовлене потребою посилення оборонної могутності СРСР, «політичним, економічним та культурним зростанням союзних республік», їхньою «зрослою потребою... у встановленні безпосередніх стосунків з іноземними державами» й має на меті «розширення міжнародних зв'язків та зміцнення співробітництва Союзу РСР з іноземними державами». Звичною для тих часів лексикою В. Молотов назвав рішення X сесії «новим кроком у практичному розв'язанні національного питання в багатонаціональній радянській державі, новою перемогою Ленінсько-Сталінської національної політики» [2].

Відповідно до рішень партійного пленуму й сесії Верховної Ради СРСР було змінено «сталінську конституцію», зокрема, у ст. 18-а зазначалося: «Кожна союзна республіка має право вступати у безпосередні зносини з іноземними державами, укладати з ними угоди та обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками». До чиної тоді Конституції УРСР від 30 січня 1937 р. ця стаття увійшла через місяць як 15-б, а ст. 30 про повноваження Президії Верховної Ради Української РСР була доповнена пунктами: и) «призначає і відкликає повноважних представників Української РСР в іноземних державах» та і) «приймає вірчі й відкличні грамоти акредитованих при ній дипломатичних представників іноземних держав» [5].

Але якщо для пересічних радянських громадян такі конституційні зміни виглядали абсолютно незрозумілими з огляду на всю попередню практику державного будівництва в СРСР, то союзницький дипломатичний корпус ще напередодні виступу В. Молотова на сесії Верховної Ради отримав недвозначне попередження. У розмові між послом США у Москві В.А. Гарріманом та двома високопосадовцями НКЗС СРСР останні стверджували, що в кожній із радянських республік будуть створені наркомати оборони та окремі армії, причому такі зміни в державному устрої Радянського Союзу виходять з практики Британської співдружності націй щодо набуття міжнародної правосуб'єктності її домініонами за Вестмінстерським статутом від 11 грудня 1931 р. [8, p. 809].

Та й проект Об'єднаних Націй, що набув на той час уповні зримих обрисів, передбачав серед невідкладних завдань реформування колоніальних імперій. І хоча Радянського Союзу це нібито безпосередньо не стосувалося, у Кремлі вирішили вжити превентивних заходів.

Щоправда, для остаточного юридичного оформлення нового статусу союзних республік рішення сесії мали затвердити відповідні Верховні Ради, чим пояснюється поспіш-

Перший Міністр закордонних справ УРСР О.Є. Корнійчук. 1944 р.

ність, із якою це робилося. Подекуди не очікували навіть на визволення республіканських столиць, а проводили сесії Верховних Рад у перших-ліпших містах, звільнених від нацистських окупантів. Приміром, VI сесія Верховної Ради Білоруської РСР проходила у березні 1944 р. не в Мінську, а в Гомелі, а III сесія Верховної Ради Латвійської РСР у жовтні того ж року не в Ризі, а в Даугавпілсі. Хоча VI сесія Верховної Ради УРСР, яка 4 березня 1944 р. ухвалила Закон «Про утворення Народного Комісаріату закордонних справ УРСР», і проводилася в Києві, проте до остаточного визволення України* ще залишалося понад півроку.

Керівником новопризначеного зовнішньополітичного відомства республіки несподівано для партійно-державної номенклатури став відомий письменник-драматург Олександр Євдокимович Корнійчук. Він народився на станції Христинівка на Київщині (тепер – м. Христинівка, районний центр Черкаської області) 12 травня (за ст. ст.) 1905 р. в сім'ї залізничника, у 1929 р. закінчив популярний тоді Київський інститут народної освіти. Пізніше О. Корнійчук працював на Одеській кінофабриці, а потім у тресті «Українфільм», у тяжкі 1938-1941 рр. очолював правління Спілки письменників України.

Перші п'єси О. Корнійчука – «На грані» (1928), «Кам'яний острів» (1929), «Штурм» (1931) – залишилися малопомітними для літературної критики. Славу визначного радянського драматурга він здобув у 1933 р., завдяки п'єсі про події громадянської війни «Загибель ескадри», далі з'явилися кон'юнктурні твори на модні тоді теми турботи про живу людину («Платон Кречет», 1934) і чергової річниці більшовицького перевороту («Правда», 1937). Корнійчук одним із перших драматургів почав оспівувати «братню допомогу» Росії українському народу, зокрема, в написаній у дусі радянського монументалізму історичній п'єсі «Богдан Хмельницький» (1939).

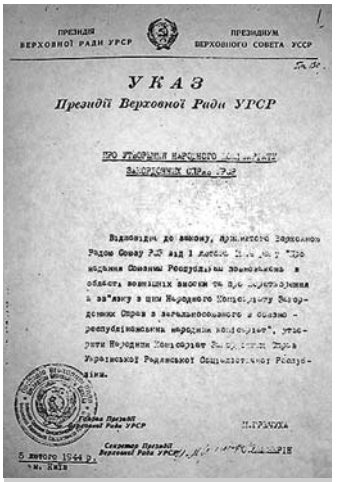
Широковідомими стали також його п'єси «В степах України» (1941, на колгоспну тему), «Партизани в степах України» (1941) і «Фронт» (1942), що за особистим розпорядженням Сталіна навіть була надрукована в «Правді», оскільки в ній ішлося про болючий конфлікт між старою і новою генераціями командирів Червоної армії. Показово, що командувач Південно-Західним фронтом маршал Радянського Союзу, уродженець Одещини С. Тимошенко навіть звернувся телеграмою до Сталіна з пропозицією заборонити п'єсу «Фронт», а її автора притягти до відповідальності. Проте Голова Державного комітету оборони відповів маршалу, що той в оцінці п'єси не має рації, й надіслав це листування особисто драматургу.

Чи не вперше безпосередньо з міжнародною проблематикою О. Корнійчук зіткнувся в процесі підготовки (за вказівкою Кремля) статті для «Радянської України» з приводу встановлення повоєнного радянсько-польського кордону. Вона побачила світ 19 лютого 1943 р. і започаткувала обговорення в офіційній пресі так званого польського питання, зокрема державної належності західноукраїнських і західнобілоруських земель. Наступного дня стаття була передрукована московською «Правдою», а невдовзі драматурга було призначено заступником наркома закордонних справ СРСР В. Молотова у справах слов'янських країн.

Це мало загалом символічне значення, бо Польща, Чехословаччина та Югославія на той час були окуповані нацистською Німеччиною та її союзниками, а Болгарія навіть належала до останніх (не говорячи вже про створені з дозволу офіційного Берліна Словацьку Республіку й Незалежну хорватську державу). Усе ж протягом річного перебування в кабінетах союзного МЗС О. Корнійчук мав змогу тісніше познайомитися з функціями, структурою та особливостями діяльності зовнішньополітичного відомства.

Це стало в нагоді, коли 5 лютого 1944 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР О. Корнійчука було призначено наркомом закордонних справ республіки. Цей крок, а Україна зробила його першою серед союзних республік, був реалізацією рішень січневого пленуму ЦК ВКП(б) і X сесії Верховної Ради СРСР від 1 лютого того ж року про перетворення загальносоюзних зовнішньополітичного і оборонного відомств у союзно-республіканські наркомати.

Офіційно повідомлялося, що «утворення Народного комісаріату закордонних справ УРСР і, зокрема, призначення на пост народного комісара закордонних справ УРСР видатного громадського і державного діяча України товариша Корнійчука О.Є. зустрінуте з почуттям глибокого задоволення» [4]. Насправді ж кандидатура письменника органічно вписувалася в тогочасну кадрову політику в УРСР – висування на вищі державні посади представників національної інтелігенції. Приміром, у 1943 р. заступником голови РНК УРСР (до 1948 р.) був призначений визначний український поет-лірик М. Бажан, а наркомом освіти – директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР, новатор поетичної форми П. Тичина, який навіть не був членом більшовицької партії.

ПРЕЗИДІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР
ПРЕЗИДИУМ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА УССР

УКАЗ
Президії Верховної Ради УРСР

5 лютого 1944 р.
м. Київ

Указ про утворення Народного Комісаріату Закордонних справ УРСР. 5 лютого 1944 р.

Слабо аргументованими виглядають твердження повоєнної радянської історіографії про те, що нібито відновлення зовнішньополітичних відомств республік СРСР і, насамперед, України було зумовлене подальшим розвитком ленінської національної політики, визнанням їхнього внеску в перемогу над фашизмом, підвищен-

* У кордонах на 22 червня 1941 р., тобто без Закарпаття, що належало союзній радянській державі ЧСР.

ням міжнародного авторитету тощо. Навряд чи зазначені зміни були продиктовані й прагненням сталінського керівництва збільшити своє представництво в майбутній організації безпеки і співробітництва – маючи право вето в Раді Безпеки ООН, кремлівський диктатор міг не турбуватися про збільшення контрольованих ним голосів у Генеральній Асамблеї, що повинна була відігравати другорядну роль.

Більш обґрунтованою є поширена на Заході версія, що підвищенням міжнародно-правового статусу союзних республік Кремль розраховував легітимізувати територіальні приєднання 1939-1940 рр., які не визнавалися союзниками – Великою Британією й США, а також розширити після перемоги кордони СРСР за рахунок майбутніх сателітних країн. Слушною видається й поширена серед української діаспори думка, що важливим фактором у цій справі були також внутрішньополітичні міркування Кремля. Наданням союзним республікам формальних прав на зовнішньополітичну діяльність Сталін «саме робив поступку національному розвиткові їх, намагаючись цими поступками злагіднити суперечливі національні відносини і тим зміцнити великодержаву» [1, с. 21].

Але безсумнівними виявилися й позитивні наслідки поновлення діяльності НКЗС УРСР після 21-річної вимушеної перерви. Це стосувалося не лише появи поняття «держава Україна» в назвах матеріалів тогочасної закордонної преси і формального набуття нею статусу суб'єкта міжнародного права, а й зрушень усередині самої республіки. Сам факт виходу республіки на міжнародну арену, безумовно, сприяв зростанню національної самосвідомості українців, відчуття ними себе нацією, що варта представництва у світовій спільноті. Підвищення значущості українського питання в СРСР обернулося новою загрозою для радянської тоталітарної системи, з якою вона мусила справлятися протягом кількох повоєнних десятиріч, але так і не змогла подолати.

Не дивно, що навіть вдалий пристосуванець О. Корнійчук усерйоз сприйняв своє призначення і вже за кілька днів передав голові РНК УРСР М. Хрущову начерки концепції діяльності зовнішньополітичного відомства республіки. «Військова могутність і міжнародний авторитет СРСР, а також перетворення УРСР за роки радянської влади на велику індустріально-колгоспну державу, – зазначалося в ній, – дають нам усі підстави розраховувати на широкі міжнародні зв'язки з іноземними державами».

Обґрунтовуючи право республіки на участь у повоєнних мирних конференціях, нарком наголошував на тому, що воно зумовлене, передусім, тими великими втратами, яких зазнала Україна під час боротьби з нацистською агресією. Важливим завданням зовнішньополітичної діяльності НКЗС О. Корнійчук називав і встановлення дипломатичних зв'язків «з дружніми нам Польщею, Чехословаччиною та післявоєнною Румунією».

Водночас вихід УРСР на міжнародну арену мало забезпечити оформлення дипломатичних відносин з Великою Британією і США. «Якщо ми встановимо дипломатичні зв'язки з цими країнами, – пояснював Корнійчук, – або тільки з однією з них, то багато інших країн антигітлерівської коаліції наслідують їх приклад, оскільки уряди цих країн у своїй політиці переважно орієнтуються на Велику Британію і США. Цим актом ми не тільки прискоримо встановлення необхідних нам зв'язків з іноземними країнами, але й забезпечимо позитивне вирішення питання про нашу участь у мирних переговорах» [6, арк. 64-65].

Для виконання цього завдання О. Корнійчук пропонував звернутися до В. Молотова з проханням дати вказівку радянським послам у Лондоні та Вашингтоні прозондувати настрої урядових кіл щодо можливості обміну дипломатичними місіями з УРСР. Крім того, він вважав за доцільне організувати через Англо-Російський парламентський комітет спеціальний запит до британської Палати громад із цього питання. Нарком інформував голову уряду УРСР про те, що британський і американський посли в СРСР К. Керр та В.А. Гарріман у бесіді з В. Молотовим, а пізніше і з ним самим висловили бажання відвідати Київ і, крім того, надіслали на ім'я О. Корнійчука теплі вітальні листи у зв'язку з його призначенням на посаду.

У разі їхнього прибуття до Києва нарком розраховував влаштувати послам теплий прийом, а за умов позитивного вирішення зазначеного питання посольствами СРСР у Великій Британії та США відразу ж встановити дипломатичні відносини з цими країнами.

Корнійчук наголошував і на необхідності активізувати пропагандистську діяльність на зовнішньополітичній арені щодо роз'яснення ролі України як великої європейської держави, її внеску в боротьбу з нацистською Німеччиною, політичного, економічного та культурного розвитку за роки радянської влади. З цією метою він пропонував, зокрема, запросити до Києва групу західних кореспондентів і влаштувати для них прес-конференцію за участю наркома закордонних справ УРСР.

О. Корнійчук 9 лютого 1944 р. представив М. Хрущову план організації НКЗС. За ним наркому належало мати двох заступників – по країнах та по кадрах і господарству. До компетенції 1-го відділу мали входити зв'язки з сусідніми державами – Польщею, Чехословаччиною і Румунією*, 2-го – з Великою Британією і США, 3-го – з Болгарією, Угорщиною, Туреччиною, Грецією та Югославією. Четвертий відділ повинен був вирішувати питання, пов'язані з Німеччиною, зокрема, готувати матеріали для мирної конференції.

Планом передбачалося утворення й низки інших підрозділів НКЗС УРСР – протокольного, правничого, консульського, друку, кадрів, шифрувального, адміністративно-господар-

* Угорщина, з огляду на юридичну на той час належність Закарпаття до Чехословаччини, не межувала безпосередньо з УРСР і була віднесена до іншого відділу НКЗС УРСР.

ського, а також організація бібліотеки, архіву, друкарського бюро, експедиції, навчальної частини (для вивчення співробітниками іноземних мов), ательє, гаража, бюро обслуговування іноземців, їдальні, бухгалтерії тощо.

З метою підготовки кадрів для посольств, місій і консульств передбачалося зарахувати до наркомату старшими референтами та референтами з Польщі й Чехословаччини, відповідно, по 2 і 6 осіб, з Румунії – 1 і 4, з Великої Британії та США – по 2 і 9 осіб. Загалом же штат НКЗС УРСР без урахування працівників допоміжних підрозділів мав становити 156 осіб, із них 42 – в основних чотирьох відділах [6, арк. 1-4].

Отже, передбачувана О. Корнійчуком структура НКЗС УРСР загалом відповідала запропонованій ним же концепції діяльності зовнішньополітичного відомства й ґрунтувалась на визнанні примату загальносоюзних інтересів і використанні українського наркомату як філіалу союзного НКЗС. Водночас вона була налаштована на встановлення безпосередніх дипломатичних відносин з іноземними державами, тобто на дійсний вихід України на міжнародну арену.

Але до липня 1944 р. було утворено лише політичний (займався складанням етнографічних карт західноукраїнського регіону та історичних довідок до них, а також добиранням матеріалів довідкового характеру про окремі країни), секретно-шифрувальний, протокольно-консульський, кадровий і управління справами відділи. За штатним розкладом на той час НКЗС УРСР мав складатися з 75 працівників, проте реально в ньому разом із допоміжно-технічним персоналом налічувалося лише 40 осіб [6, арк. 33-35].

У розпал організаційної роботи, 11 липня 1944 р. після повернення до Києва з Одеси, де він проводив переговори з представниками союзних держав щодо можливості встановлення консульських зв'язків, О. Корнійчук дізнався від М. Хрущова про увільнення з посади наркома. Як не дивно, воно мотивувалося тим, що відомий драматург і керівник зовнішньополітичного відомства... не знав іноземних мов. Хрущов повідомив Корнійчукові, що на його місце «рекомендується тов. Мануїльський, який досконало володіє французькою та іншими іноземними мовами» [6, арк. 5].

Наступного дня Указами Президії Верховної Ради наркомом закордонних справ і заступником голови уряду було призначено Д. Мануїльського, а О. Корнійчука – переведено на посаду голови Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР. На Заході утвердився погляд, що увільнення останнього було пов'язане, головним чином, з міжнародною діяльністю його дружини – голови Спілки польських патріотів В. Василевської, яка невдовзі, 21 липня, стала заступником голови Польського комітету національного визволення, тобто промосковського тимчасового уряду Польщі. Отже, чоловік нібито мав зустрічатися за столом переговорів зі своєю дружиною як представники різних держав [7, р. 381].

Але, на думку автора, причини кадрових змін у НКЗС УРСР були зумовлені внутрішніми аспектами української політики Кремля. Корнійчук виявив зайву активність у плануванні розбудови зовнішньополітичного відомства республіки, зокрема, щодо встановлення безпосередніх дипломатичних контактів України з іноземними державами.

Йому явно не вистачало ані повного розуміння політичного моменту, ані практичного більшовицького політичного досвіду Д. Мануїльського. Не випадково останній не лише крім наркомівської посади став ще й заступником М. Хрущова в уряді, а того ж дня, 12 липня 1944 р., заочно був обраний членом політбюро ЦК КП(б)У, в котрому очолив ідеологічну роботу.

Корнійчук залишився рядовим членом ЦК КП(б)У на її XVI з'їзді в січні 1949 р. Політична кар'єра колишнього наркома мала ще один злет у 1953 р., коли після смерті Сталіна він був призначений одним із заступників голови Ради Міністрів УРСР, а в березні наступного року став членом президії ЦК КПУ.

Проте вже з 1955 р. О. Корнійчук повністю зосередився на творчій роботі та участі в міжнародному русі борців за мир. З 1949 р. він є членом президії, а з 1957 р. – першим заступником голови радянського Комітету захисту миру, водночас із 1950 р. – членом Всесвітньої ради миру та її бюро.

У повоєнний час Корнійчук написав п'єси «Приїздіть у Дзвінкове» (1945), «Макар Діброва» (1948), «Калиновий гай» (1950), «Крила» (1954), «Чому посміхалися зорі» (1958), «Над Дніпром» (1960), «Сторінка щоденника» (1965), «Розплата» (1967), «Мої друзі» (1968), «Пам'ять серця» (1970), позначені поряд із творчою майстерністю політичною кон'юнктурністю. Популярності творів драматурга сприяла й начебто гостра критика очевидних недоліків радянської системи (особливо в «Крилах»), котра в дійсності ніколи не виходила за офіційно дозволені межі.

О. Корнійчук помер у Києві 14 травня 1972 р. й був похований на Байковому цвинтарі.

Список використаних джерел

1. Голубничий В. Україна в Об'єднаних Націях. – Мюнхен, 1953. – 53 с.

2. Правда. – 1944, 2 февраля.

3. Радянська Україна. – 1944, 2 лютого. – 15 лютого. – 6 березня.

4. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр.713.

5. Bilinsky Y. The Second Soviet Republic. The Ukraine after World War II. – New Brunswick, 1964. – 539 p.

6. Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers 1944. Vol. III: the British Commonwealth and Europe. – Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1963. – 839 p.

Вік досягнень і амбітних планів

Згідно з розпорядженням Представника Президента України в Києві 20 років тому, 29 квітня 1992 р., створено Міську фірму з обслуговування іноземних представництв, головне завдання якої полягає в забезпеченні належних умов для діяльності дипломатичного корпусу іноземних держав і представників міжнародних організацій в Україні. Директором структури призначено Павла Кривоноса.

Сьогодні ГДІП обслуговує 73 іноземних посольства, 21 Генеральне консульство, 76 Почесних консульств, 17 представництв міжнародних організацій, понад 3000 представництв іноземних фірм, їх численний персонал та членів родини.

ГДІП – 20 років щирої гостинності

Розпочинати свою роботу ГДІП довелося практично з чистого аркуша. Одразу після визнання незалежності України головним завданням стало вирішення проблем, пов'язаних із підготовкою будівель, де функціонуватимуть посольства, міжнародні організації – спорудження нових приміщень й реконструкція та пристосування архітектурних пам'яток під посольства.

Треба сказати, що посольства зацікавлені розміщуватися в будівлях типу палаццо. І часто підготовка до облаштування рятувала його від подальшої руйнації, а, можливо, навіть і втрати. Прикладом такої дбайливості можуть бути відновлені будинки, де розмістилися посольства: Королівства Норвегія (вул. Стрілецька, 15), Республіки Австрія (вул. Івана Франка, 33), Алжирської Народної Демократичної Республіки (вул. Б. Хмельницького, 64), Апостольської Нунціатури (вул. Тургенєвська, 40), Ісламської Республіки Іран (вул. Круглоуніверситетська, 12), Китайської Народної Республіки (вул. Грушевського, 32), Румунії (вул. М. Коцюбинського, 8), Туркменістану (вул. Пушкінська, 6), комплекс споруд Посольства Російської Федерації, резиденції Надзвичайного і Повноважного Посла Японії.

Згадуючи перші роки діяльності організації, можна лише дивуватися, якими складними, часом обмеженими суб'єктивними причинами, ставали функції ГДІП. Скажімо, дипломати отримували бензин із фондів дирекції за талонами: послам надавали 40 літрів палива на тиждень, інші дипломати мали тільки по 20. У найстисліші терміни ГДІП обладнала власну станцію для заправки й технічного обслуговування автомобілів дипломатичних місій. Щоб хоч якось зняти питання тогочасного дефіциту на продукти харчування й товари вжитку для зарубіжних дипломатів, неподалік площі Перемоги та на вулиці Дарвіна було відкрито магазини «Консул» із досить пристойним набором товарів. Трохи пізніше за ініціативи ГДІП з'явився перший у столиці супермаркет «Тріумфальна арка», у якому можна було придбати продукти харчування із Франції, Німеччини, Норвегії, Данії, Швейцарії...

Це сьогодні у Києві є все, а тоді, в 1992–2000 рр., – дефіцитом було все. Тому ГДІП і взяла на себе вирішення побутових питань – від ремонту теплоенергетичних систем і сантехнічного обладнання до влаштування дітей дипломатів у київські школи та ліцеї, дитячі садочки, оздоровлення в кращих спеціалізованих санаторіях України, зокрема в Трускавці, Моршині тощо.

За покликом душі…

Дипломати чудово знають, що ГДІП – це вирішення будь-якої проблеми. І велику роль у цьому відіграє генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павло Олександрович Кривонос. Він пройшов досить складний трудовий шлях – від майстра і головного ін-

женера одного з київських ЖЕКів до начальника Управління житлового фонду та заступника голови райдержадміністрації Подільського району міста Києва. Є посади, які обіймають не лише за призначенням, а швидше, за покликом душі. Керівникам такого рівня властиві не тільки фундаментальність професійних знань і бездоганне виконання посадових обов'язків, а й значно більше – справжнє вболівання за справу, якій віддаєш не лише час, а й душу. Щодо П.О. Кривоноса, варто додати ще й культуру, освіченість, вміння бачити ситуацію, творчо й ефективно приймати рішення. Мало хто знав достеменно перспективу справи, яку прийняв Павло Олександрович Кривонос. Він прийшов в організацію, де працювали 50 осіб і був один комп'ютер.

Посада генерального директора ГДІП – складна, копітка, відповідальна. Адже доводиться спілкуватися з послами, дипломатами різних рангів, вищими державними посадовцями, вирішувати безліч питань і одночасно, і паралельно. Взаєморозуміння досягається не лише під час офіційних дипломатичних контактів, а й у ході неофіційних зустрічей «без краваток». Павло Олександрович давно зрозумів, що цей стиль спілкування часом є більш результативним. Незаангажоване спілкування важить зазвичай більше, аніж протокольна дипломатична зустріч. У невимушених розмовах відкривається внутрішній стан людини, створюючи гармонію розуміння, спільного пошуку вирішення тієї чи іншої проблеми. Важко сказати, скільки офіційних і неофіційних зустрічей із дипломатами відбулося в Павла Олександровича Кривоноса, але за кожною є вирішене питання. Кінцевим результатом своєї діяльності разом із Міністерством закордонних справ України ГДІП вважає поліпшення іміджу України як великої держави із самобутньою історією та культурою.

Регіональна дипломатія

ГДІП стала пропагандистом славетної історії України, культурних надбань українського народу серед зарубіжних гостей, які звертаються з проханням організувати відвідини певного регіону. Доречно додати, що все частіше такі позиції вписують у протокол офіційного перебування в Києві міністрів закордонних справ, зарубіжних делегацій та експертних груп...

Останнім часом такі історичні ознайомлення дипломатів із Україною поєднуються з реалізацією програми «Регіональна дипломатія». Її мета – сприяти інтеграції областей України в міжнародний процес, адже регіони зацікавлені мати безпосередні зв'язки з питань економіки, науки, культури з регіонами зарубіжних країн. Стає очевидним, що в багатьох питаннях цього важливого напряму велику роль відіграють безпосередні контакти послів зарубіжних країн із главами адміністрацій, представниками регіональних ділових кіл. Те, що в деякі регіони після ділового туризму збільшилися зарубіжні інвестиції, засвічує, що Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв і в цій сфері зробила свій позитивний внесок.

Ось, наприклад, Черкащина, де дипломати отримали неповторні враження від поєднання сучасного й колишнього, реальності й легендарної минувшини, унікальних історичних пам'яток на тлі чарівної природи. Черкаський край уже кілька разів зустрічав гостей-дипломатів, візити яких до шевченківських місць організувала Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв.

А ще працівники посольств та іноземних фірм, які перебувають в Україні, цікавляться та беруть участь у клубному житті. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв не може лишатися осторонь цього життя і надає відчутну підтримку Міжнародному історичному клубу «Планета», Міжнародному жіночому клубу, яхт-клубу, гольф-клубу, «Парі-клубу».

Міжнародний жіночий клуб об'єднує дружин послів та керівників українських державних установ. На його засіданнях жінки діляться секретами національної кухні своїх країн, пізнають традиції, разом з тим – добре проводять час.

Проте, це лише один бік діяльності. Жіночий клуб

опікується дитячим будинком «Малятко», організовує благодійні акції на його користь, влаштовує для дітей справжні свята з ласощами та подарунками.

У грудні 2011 р. у виставковому центрі «Київ ЕкспоПлаза» відбувся 19-й щорічний Різдвяний благодійний ярмарок. Це одна з головних подій у роботі Міжнародного жіночого клубу, мета якої – збір коштів на потреби малозабезпечених українських жінок, дітей і людей похилого віку. Проведення цього чудового ярмарку – заслуга представниць різних країн, які в ім'я милосердя об'єднали свої зусилля і створили своєрідну атмосферу свята та взаємодопомоги. Вони – волонтери, які працюють разом заради злагоди в суспільстві. На стендах посольств були представлені національні сувеніри, промислові вироби, продукти харчування тощо.

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв виступила генеральним спонсором ярмарку і вже традиційно представила Україну.

Найкращий подарунок – книга

Серед багатовекторних чинників, з яких також складається діяльність Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, варто відзначити одну сферу, здавалося б, непрофільну як для такої установи – видавничу діяльність. У її основі – бажання заповнити значну прогалину в пропаганді дипломатії як важливої сфери державної діяльності.

ГДІП започаткувала видання щорічного наукового альманаху «Україна дипломатична» для поширення інформації з історії та сьогодення української дипломатії не лише серед українських і зарубіжних дипломатів, а й задля створення своєрідного дипломатичного літопису. Ініціатива Генеральної дирекції, яка є видавцем наукового щорічника, здобула підтримку наукової громадськості, передусім гуманітарних інститутів Національної академії наук України, учених провідних вишів країни – Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Незважаючи на це, підготовка та друк видання потребували потужного модератора, яким і став генеральний директор ГДІП Павло Кривонос. Здійснений ним експеримент став потужним і дуже цікавим проектом. Сьогодні вже маємо дванадцять томів, кожний із яких налічує від 800 до 1200 сторінок, а два останніх вийшли з окремими томами англійською мовою. Серед рубрик слід виокремити такі: «Наші публікації», «Посли України в іноземних державах», «Іноземні посли в Україні», «Генеральні консули іноземних держав в Україні», «До джерел», «З відстані століть», «Дослідження. Розвідки», «Сучасна українська дипломатія», «Нотатки посла», «Слово генерального консула», «Портрети дипломатів» та ін.

Наразі можемо констатувати, що в Україні виходить особливе видання, яке відтворює історію й сьогодення не лише вітчизняної, а й зарубіжної дипломатії.

Розглядаючи проблемні міжнародні ситуації в рамках джерелознавчої парадигми, універсальне видання ГДІП подає знання про сучасність і минуле великого пласту дипломатичного життя, міжнародних відносин, тих проблем, які хвилюють людство в глобалізаційну епоху. З року в рік зростає й обсяг щорічника. Однак редакційний колектив дбає, щоб змістовне наповнення відповідало високим науковим і редакційним критеріям, відрізнялося тематичною різноманітністю. Унікальність видання ще й у тому, що тут постійно друкуються біографічні довідки про глав дипломатичних місій вітчизняного та зарубіжного дипломатичного корпусу, системно подається інформація про генеральних та почесних консулів.

І хоча щорічник «Україна дипломатична» за своїм змістом є елітарним і практично бібліотечним виданням, що, на наш погляд, цілком виправдано, редакція не відчуває браку матеріалів. Безперечно, як у кожній творчій справі, у нас є проблеми. Ідеться про глибше й об'ємніше висвітлення тем зовнішньої політики України в умовах глобалізації, місця та ролі української дипломатії в міжнародних організаціях.

За усталеною традицією, щорічник «Україна дипло-

матична» надходить до дипломатичного корпусу, слухачів Дипломатичної академії України, посольств зарубіжних країн в Україні та українських посольств, бібліотеки Конгресу США, провідних книгосховищ світу згідно з книгообміном, здійснюваним Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського, до державних та наукових установ, міжнародних організацій. Започатковано серію «Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична», першим випуском якої стала цікава монографія з добіркою важливих документів і унікальних світлин «Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині». У 2011 р. в цій серії окремими книгами видано біографічні есе «Людина планети» (про видатного українського дипломата Геннадія Удовенка) та «Постпред України» (розповідь про яскравого повоєнного українського дипломата Івана Грищенка).

Але щорічник «Україна дипломатична» – не єдиний видавничий проект ГДІП, яка із розумінням ставиться до проблеми підтримки видання книг із дипломатичної тематики, а також окремих періодичних видань, що глибше ознайомлюють зарубіжних дипломатів із економічним, політичним, культурним життям, історією та духовністю нашої країни.

ГДІП постійно ініціює й видає книги дипломатичного спрямування, фірмові календарі, листівки та сувенірну друковану продукцію іміджевого характеру. Це фотопутівник «Перлини древнього Києва», ілюстровані видання «Розмай незалежної України. Художники Києва. Українське образотворче мистецтво: 1991–2011 роки», «На межі II–III тисячоліть. Художники Києва», «Шевченківська листівка».

Зусиллями Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв збірник документів і матеріалів 1991–1998 рр. «Україна на міжнародній арені». Це фундаментальне документальне видання, зініційоване Міністерством закордонних справ України. Посібник необхідний тим, хто працює на ниві української дипломатії, насамперед науковцям, політологам. У книзі вміщено близько тисячі документів із міжнародної діяльності молодої української держави.

Особистість першого українського міністра закордонних справ, державного і політичного діяча УНР, видатного історика Олександра Шульгіна повернуто з вимушеного небуття.

Задля ознайомлення читачів із творчістю цієї непересічної особистості видано його працю «Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині». Великий інтерес у дипломатичному світі викликали спогади українського дипломата новітньої доби Олександра Сліпченка, що вийшли у трьох томах і містять багато цікавого, малознаного з періоду становлення дипломатичних відносин України й дотепер.

Основи дипломатичних зносин, особливості дипломатичної практики, міжнародні акти про міждержавні взаємини, права людини, законодавчі та інші правові акти України з питань діяльності дипломатичних представництв, найбільш поширені й усталені в міжнародній практиці правила етикету дипломатів знайшли відображення у виданій ГДІП 1999 р. книзі Григорія Руденка «Україна дипломатична», яка викликала інтерес зарубіжних дипломатів, працівників представництв міжнародних організацій, акредитованих в Україні, а також широкої громадськості, особливо тих, хто цікавиться питаннями зовнішньополітичної, зовнішньоекономічної діяльності України, студентів Дипломатичної академії та Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Наступна книга Григорія Руденка «Представництва іноземних держав в Україні» також вийшла у рамках видавничої програми ГДІП.

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв як видавець активно співпрацює з Міжнародним історичним клубом «Планета» (ініціатором створення якого, до речі, також є ГДІП), підтримуючи низку спільних періодичних видань: науковий історичний журнал «Пам'ять століть», щорічний альманах «Історичний календар», історичні та теологічні щорічники «Український богослов» і «Духовні студії».

Зазначені видання широко й цікаво висвітлюють історію дипломатичних відносин, містять публікації зарубіжних дипломатів, ними активно цікавляться працівники дипкорпусу.

Цьогоріч з'явиться друком сотий номер журналу «Пам'ять століть» – видання, що має високий авторитет серед його вимогливих читачів. І знову хочеться навести статистичні дані – тут було опубліковано майже дві тисячі статей з великої, яскравої історії українського народу.

Ось така вона – 20-річна Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв. Молода за віком, але із визнаним авторитетом. Активна і популярна – насамперед, завдяки своїм ініціативам. Успішна та амбітна у планах на майбутнє. Працьовита – бо наполегливо втілює ці плани в життя. Міцна – адже має підтримку численних друзів.

20 років – це час зростання на закладеній потужній базі. І час упевнено будувати майбутнє.

Олексій КИЙКОВ,
заступник директора
дирекції «Колцентр»
ГДІП

Натхнення є!

ІІІ Міжнародний фестиваль театральних шкіл «Натхнення» пройшов у Києві, ініційований Київським національним університетом театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого за підтримки Міністерства культури України, «INTECO» і фонду Ріната Ахметова «Розвиток України», під егідою Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Фестиваль «Натхнення» – спеціалізований культурно-мистецький захід, який репрезентує творчі досягнення театральних шкіл різних країн світу та націлений на формування високої професійної майстерності серед студентської молоді, заохочення її до кращих традицій і надбань світової культурної спадщини, широкий обмін досягненнями у галузі мистецької освіти та ознайомлення з новаціями професійної підготовки майбутніх майстрів сцени. Його мета – підтримати театральне мистецтво, сприяти його розвиткові й обміну досвідом між театральними школами різних країн світу. Мистецьке

бієнале «Натхнення» – це збереження театральних традицій і зміцнення міжнаціональних зв'язків.

Театральне мистецтво не знає кордонів. З усіх сценічних майданчиків світу лунає єдина мова – театральна. Спілкування між митцями різних країн – це обмін досвідом, розширення творчих горизонтів і завжди пошуки нового слова. Мистецький діалог триває. Цього року Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого зібрав на сценічних майданчиках театральну молодь із Болгарії, Вірменії, Китаю, Молдови, Румунії, Словаччини, Польщі, Португалії та Угорщини. Україна на фестивалі була представлена Київським національним університетом театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого, Львівським національним університетом імені Івана Франка та Ужгородським коледжем культури і мистецтв.

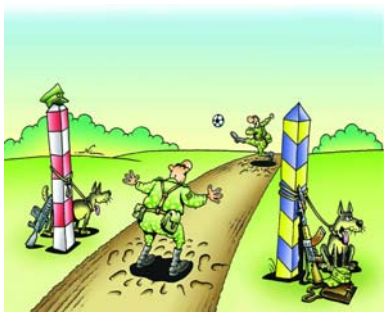
Проведення Міжнародного фестивалю «Натхнення» ще раз підтверджує нерозділь-ність співтовариства України та світу, сприяє привернен-ню уваги міжнародної театральної громадськості до Києва і, безумовно, робить вклад у зміцнення культурного й інтелектуального іміджу нашої країни.

Інф. «З.С.»

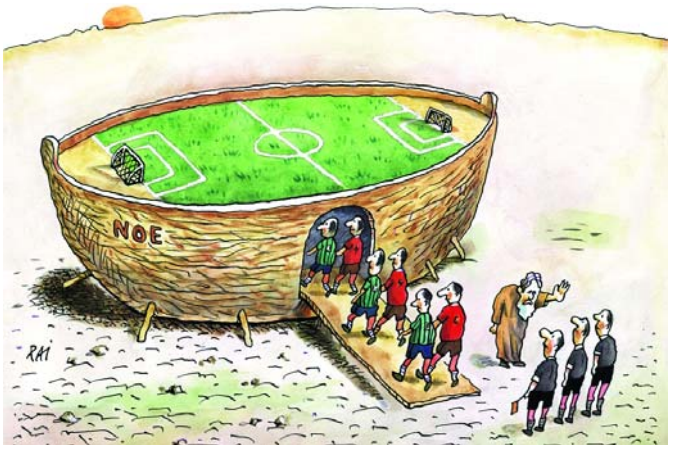

«Футбол об'єднує нас» – очима карикатуристів

У Полтавській художній галереї, де вже кілька років збираються майстри малюнку, члени гумористичного цеху багатьох країн, 1 квітня цього року відбулася Міжнародна виставка карикатури «Футбол об'єднує нас» в гостях у «Карлюки». Звісно, вона була присвячена проведенню цьогорічного чемпіонату Європи з футболу в Україні та Польщі, усім відомого як «ЄВРО-2012». І не дивно, що сам Микола Гоголь із посмішкою прогулювався виставковою залою, міцно тримаючи у руках символ цьогорічного дійства – футбольний м'яч.

Членами журі творчого змагання стала «бригада арбітрів», знані художники-карикатуристи Юрій Кособукін (Україна), Олег Дергачов (Канада) та організатор арт-фестивалю мистецтв «Гоголь-фентезі», він же – організатор конкурсу карикатур Валерій Кругов.

Гран-прі конкурсу – статуетку Рудого Панька роботи українських скульпторів Миколи Вакуленка з Ялти та херсонця Валерія Кругова виборювали понад 600 авторів із 54 країн! Відповідно, вони були претендентами й на грошові винагороди в доларовому еквіваленті, що додавало дійству солідності. А от обличчя численних відвідувачів випромінювали лише посмішки. Публіка, користуючись футбольною термінологією, виступала цього разу в ролі вболівальників. Хоча й не ділила пре-

тендентів на перемогу на своїх та чужих. У підсумковий каталог карикатур, між іншим, потрапило 80 робіт авторів із 30 країн світу.

Володарем омріяного гран-прі став досвідчений словацький митець **Любомир Кортга**. У його творчому доробку – понад 6 000 карикатур. Першу виставку він провів ще в 1980 р., коли олімпійський футбольний турнір уперше завітав до Києва. Переможець, який брав участь у 50 виставках, працює художником у центральних газетах і журналах своєї країни. Він також проілюстрував понад 20 книжок і журналів.

Перше місце посів румун **Юліан Пена-Пай**. У його послужному списку – 89 міжнародних призів. Наступний стане ювілейним!

На другому місці – посланець Казахстану **Ігор Кийко** з м. Алмати. Він публікує свої малюнки з 1987 року. Робота, що принесла йому другу премію, – прикрашає обкладинку цього номера.

Третім став **Василь Александров** із Санкт-Петербурга (Росія) – член відомого Ленінградського клубу карикатуристів із 1983 року.

За інтернаціональним квартетом переможців розташувалися володарі спеціальних призів у номінації «Карикатура, яка принесла удачу». Їх одразу двоє – представник України, людина також доволі відома серед поціновувачів мистецтва карикатури, киянин Володимир Казаневський та гість із Ташкента (Узбекистан) Махмуджон Ешонкулов.

Дипломантами конкурсу стали болгарин Румен Драгостинов, росіянин Валерій Тарасенко та українець Дмитро Скаженик (за серію робіт).

– Мабуть, правильно сказати, що це лише проміжний фініш для майстрів карикатури. Найближчим часом буде оголошено підсумки наступного етапу змагань Міжнародного конкурсу «Футбол об'єднує нас – 2012», – розповів постійний автор нашого журналу, творець полтавського конкурсу «Карлюка» Михайло Шлафер. – До фінальної частини футбольної фієсти творча уява карикатуристів лише розпалюватиметься – треба дати їй вихід. До речі, важлива деталь – у наступному виданні каталогу «Футбол об'єднує нас» буде представлено також логотип полтавського футбольного клубу «Ворскла». Тож, вважайте, ми заключили своєрідний спортивний творчий союз із місцевими футбольними професіоналами.

Член журі Валерій Кругов додав, що цей конкурс проводиться в рамках Міжнародного фестивалю мистецтв (творчих конкурсів) «Гоголь-фентезі» імені Рудого Панька. Він також включає у себе літературні змагання, конкурси ілюстрацій представлених книжок.

Від себе додамо, що до початку «Євро-2012» регулярно друкуватимемо в нашому журналі кращі роботи карикатуристів на футбольну тему – виду спорту №1 у світі.

Інф. «З.С.»

